

Дневник ратног хирурга

Др. Миодраг Лазић

Миодраг Лазић: Дневник ратног хирурга, Книн 1991 - Српско Сарајево 1995. Дневник ужаса - јер га доноси ратни хирург са прве линије фронта једног рата у коме у најстрашнијим мукама умире, или остаје обогаљено, физички или духовно, најчешће и физички и психички истовремено, безброј младих људи, жена, дјеце, стараца. С друге стране, свједочанство М. Лазића о надљудској борби здравствених радника у ратној болници "Жица" у Блажују за живот рањеника споменичког је карактера - што је и својеручан омаж здравственим радницима уопште, онима који у сваком рату остају у сјени; мало или нимало се зна о паклу кроз који ови јунаци пролазе.

О безумљу грађанско-верског рата у бившој БиХ већ се писало и писаће се још дуго. Проговориће многи, освјетљавајући, из различитих углова, велику несрећу народа са ових простора. Али, од овог сведочења хирурга М. Лазића тешко да ће бити непосреднијег и потреснијег казивања о злу које се овдје десило. Дневник М. Лазића - дневник је ужаса, али, истовремено, он је и споменик Човјеку. Дневник ужаса - јер га доноси ратни хирург са прве линије фронта једног рата у коме у најстрашнијим мукама умире, или остаје обогаљено, физички или духовно, најчешће и физички и психички истовремено, безброј младих људи, жена, дјеце, стараца. С друге стране, свједочанство М. Лазића о надљудској борби здравствених радника у ратној болници "Жица" у Блажују за живот рањеника споменичког је карактера - што је и својеручан омаж здравственим радницима уопште, онима који у сваком рату остају у сјени; мало или нимало се зна о паклу кроз који ови јунаци пролазе. У том свјетлу, задивљујућа је и бескрајна љубав хирурга М. Лазића за српски народ који је у овом времену свеколиког бешчашћа Запада доведен на руб пропасти.

У основи те љубави је и Лазићева свијест о непримјерном чојству и јунаштву народа коме и сам припада. Дневник ратног хирурга М. Лазића је писан великим срцем човјека - борца живота. Писан је, најчешће, непосредно последице догађаја о којима говори, у условима који су тешко замисливи. Отуда, у Дневнику се налази понека неизбрушена мисао, понављане и неизбалансиране ријечи, понекад појачане ријечи ношене експлозивном емоцијом. Све је остало како је првобитно записано, без накнадних интервенција - што ово казивање чини још упечатљивијим. Због свега тога, несумњиво је да ће Лазићев Дневник бити веома читана књига, а одмицањем од догађаја о којима говори, све траженији документ о једном трагичном времену, времену зла, времену бешчашћа, а и времену неуништивног човјека. На крају, али изнад свега: Дневник ратног хирурга др Миодрага Лазића јесте снажан протест против безумља рата уопште.

Четири ратне зиме. Ратни дневник писан у часовима када су се ствари дешавале. Болница. Рат. Људи. Догађаји. Доживљаји. Личности. Све је описано. Дневник прати мој пут од Книна, преко Баније, Кордуна, коридора, до сарајевског ратишта. Надам се да ће ово једног дана бити роман који ће причати о епопеји и страдању српског народа. Када бих писао роман, почео бих овако: Лето 1991. године. Врели август, град Ниш. Рат се распламсава на територијама српских крајина. Книн, бастион српског отпора, пред најездом усташких хорди, пијемонт Републике Српске Крајине. Ниш и Книн, два града на супротним крајевима бивше Југославије, везују моју судбину већ пуне четири године. Одговарајући на позив - вапај српског народа у Крајини, са медицинским

радницима, нарочито хирурзима, напуштам Ниш, породицу, пријатеље. Одлазим у Книн, у вртлог једног од најстрашнијих ратова на тлу Европе.

Тог 4. августа почиње мојих хиљаду и двесто ратних дана. Поштено говорећи, тада сам мислио да идем накратко, месец или два. Мој син Пеђа тог лета је имао пет година, а кћерка Нина три. Данас су четири године старији. Моја деца, иако мала, схватају зашто отац није дуго са њима. Они знају да је њихов тата потребан другој деци и њиховим мамама и татама када су рањени или болесни. Кроз моје руке прошло је десетине хиљада рањених, обогљених, мртвих. Мислио сам да нећу издржати ни физички ни психички. Ипак сам издржао. Колико је само литара српске крви истекло преко мојих руку, низ моје ногавице, натопило моје кломпе, чарапе. А баш та крв је најсветија српска река, од које настадоше све друге. Понекад, кад заспим, сањам ту крваву реку, запенушану и црвену, из које се појављују главе познатих, изгубљене руке и ноге, тела непрепознатљива. Испочетка, крик ужаса и патње, врисак јада и бола. Онда урлик победе и речи: "Не дајте се, браћо, не дајте српску земљу"! На мојим рукама су умирали српски борци, деца, старци и старице. Сада, сећања навиру јака као истина.

Септембар 1991, масакр усташа над српским живљем. Село Кињачка, између Сиска и Суње.

Крвава дечија тела, масакрирани старци. Девојчица, једанаест година, погођена метком у главу. И таква је лепа. Домаћи човек, ловочувар, по имену Џемо, водич усташког крвавог пира, позвао је дете по имену. Гад, коме се њен отац замерио, осветио се преко недужног детета. Девојчица изашла на прозор, и метак је погодио свој циљ. Стари Арбутина, две куће даље, изашао на двориште да види шта се дешава. Једва преживео тешке немачке ране из 1942. године, доживео још теже након скоро педесет година. И десетине масакрираних тела околу. Прва слика сурове истине, а затим коридор - "пут живота".

Јуни 1992. Рањени српски борац, младић, име му никад нисам сазнао, негде код Модриче: "Докторе, Србијанац, где је Београд?" "Тамо, јуначе", показах руком у правцу Београда. "Окрени ме тамо, хоћу да умрем гледајући према Београду, тамо је сунце". Умро је после неколико тренутака... незнани јунак. Сећам се мртвих српских младића који су тог месеца пробијали "пут живота", спајали Крајину са Србијом. Умирали су поносни као Обилићи. Отварали су својим животима "пут живота" за своје у Крајини, затворене усташко-муслиманским обручем смрти. Смрт беба у бањалучком породилишту, глад деце у Крајини, нису им допуштали други избор. Борили су се као вукови, гинули као хероји. Сведок сам њиховог уласка у легенду.

Сећам се младе жене, мајке петогодишњег дечака. Звала се Радојка Булат-Сврзикапа, двадесет пет година, песникиња и борац. Никад се није раздвајала од свеске са песмама, а у десној руци руски добошар. На бранику Српства, на Купи, негде између Глине и Петриње. Пала је као борац, пресечена усташким рафалом преко груди. Био сам на сахрани, негде високо на врху Кордунашке планине, под небом. Нас неколико - отац јој, мајка и син, дечачић ћутљив и озбиљан. Киша је лила као да Бог плаче за душом. Плакали смо сви, изузев сина. Можда је и он. Не знам зашто мислим да није, јер киша је лила низ дечије образе. Небо је плакало и за нас. Сахрана српских бораца погинулих изнад Двора на Сувој међи. Гроб, опет, неприступачан, на врху планине. Више људи, и опет силна киша и грмљавина.

Киша је лила, раке су биле испуњене водом до врха. Лелек и плач мајки, сестара, деце. Најстрашнији хор у мом животу. Питао сам се зашто су српска гробља на тако

неприступачним местима. Прост одговор - да их не руши и не погани непријатељ. Србину је гроб светиња, а увек је био и остао окружен непријатељима који су, поред масакрирања, скрнавили и њихове гробове. Тужна је судбина и историја мог народа - осим борбе за голи живот, мора мислити и како да заштити мртве. Српско Сарајево: јуначки Илијаш, Илица, Вогошћа, Рајловац, Хаџићи, легендарни Неђарићи и друга места. Стотину хиљада људи, жена и деце. Борба на живот и смрт. Гранате, понекад и преко триста дневно, снајпер, пешадијске борбе прса у прса. Свакодневно. Болница мала, разрушеног пода. Нога пропада кроз дрвени патос прекривен итисоном. Под пропао од крви, литара течности живота. Душе српских бораца уграђене су у подове и зидове болнице подно Игмана, црног зида изнад нас. Децо рањена, срце је умирало за вама, децо, мала слатка створења, која одосте од гелера граната и снајпера, душа је отишла за вама! Српски борци, за сваког од вас дао бих живот да ви живите!

Радио сам као луд, као натчовек. Вероватно сам од самог Бога црпео снагу. Од Српства кроз векове пунио сам се силином и моћи. Крв и смрт, врисак туге, хрпац одлазећих душа, и опет, радост победе над смрћу. Захвалност најближих, захвалан поглед спасеног, упијали су се у моју душу. Сине! Ратниче! Жено! Мајко! Има Бога и за нас Србе.

"Докторе, људино, Бог па ти! "А опет, кад ми оде драг борац, дете, човек, вриснем: "Има ли те, Боже?! Постојиш ли?! Зашто ми оде борац из Неђарића баш на Божић у два ујутро?! Боже, ти се роди, зашто узме њега?! Има ли те?! Сећам се Светог Николе 1992. године - три тешка рањеника, три дечака, сва три умиру. Не можемо да им помогнемо. Зашто Свети Никола?! Моја славо! Зашто баш ти?! А онда Свети Јован '93, Свети Никола '93. и Божић '94. Победио над смрћу, радост. Отписани преживеше. Сви вичу... чудо, чудо се десило! "Ти си, докторе, Бог!" Не, не, има Бога. Дошао је, сишао на земљу, међу Србе, са свим својим апостолима. Смиловао се нашој патњи, молитвама, нашим жртвама и праведној борби. Јавио се. Више нисмо сами, сједињени смо с Богом.

Дневник сам почео да пишем 12. априла 1992. године. На прво ратиште, на простор Републике Српске Крајине, стигао сам 4. августа 1991. Преживео много тешких тренутака, туге, радости, умора, бола, свега онога што прати једног хирурга који ради под шаторима, по разним објектима, школама. Радило се дан и ноћ, у лошим условима, с лошим материјалом, без асистената, без стручног особља, са много рањених. Први пут сам се сретао са тако тешким повредама. Много сам радио, и, вероватно, у тим првим месецима тешког посла напунио се енергијом, снагом и жељом да оно што се дешава око мене и запишем. Од августа '91. до априла '92. водио сам ратну болницу у Двору на Уни, у коју су се сливали рањеници са целог подручја Баније и Кордуна. У то време водиле су се жестоке борбе за Глину, Петрињу, Костајницу... Та мала ратна болница била је тада једини спас за српске борце и српски народ Баније и Кордуна.

12. април 1992. године

После десетак дана боравка код своје породице у Нишу, полетео сам из Београда малим млазним авионом са дванаест путника пут Бихаћа. У авиону су били и председник Скупштине Републике Српске Крајине Миле Паспаљ и председник Општине Кореница Божанић. Летели смо на висини изнад четири хиљаде метара због могућег гађања са земље. Дуго смо летели дуж Саве. Након педесет минута, слетели смо на Војни аеродром у Бихаћу. Аеродром изузетно очуван. Видим ракетне и радарске системе. С леве стране, у правцу слетања, видим огромни планински масив. Док слећемо, у његовом подножју запажам три огромна отвора. То су отвори за подземне писте и хангари за најмодерније суперсоничне авионе. Негде високо изнад њих, такође у

планинским стенама, отвори за навигацију уместо класичних контролних торњева. Савршен аеродром, један од најчувенијих и најбољих на свету. Иначе, аеродром се пружа у дужини од више десетина километара, једним делом је у Босни, а другим у Хрватској.

Април-мај 1992. године

- Глина Радим као једини општи хирург у глиинској болници, јединој болници у Републици Српској Крајини. Дан и ноћ - операције, прегледи и превијања. Покривам простор од око двеста хиљада становника. Прва линија фронта са усташким снагама, река Купа удаљена само три километра од болнице. За та два месеца, април и мај 1992. године, имао сам више од шездесет рањених и четири погинула борца. У мају смо два пута гранатирани. Четвртог маја по Глини су падале гранате од 22 до 1 час. Тешке експлозије одјекују око болнице. Рањеници су у својим креветима. Болесничке собе се, иначе, налазе на другој страни зграде, супротно од правца одакле долазе гранате, тако да су рањеници релативно безбедни. На првом спрату (а болница има два спрата), налази се Породиљско одељење. Труднице по ходницима - ослушкују. Страх... Паника. Е Ипак, имамо среће. Ниједна граната није директно погодила у зграду болнице. Једна је пала у двориште, али нико није страдао. Иначе, од 20. маја телефонске и копнене везе са Србијом су у потпуном прекиду. Велике борбе у Приједору и његовој околини. Тридесет седам погинулих српских бораца у првом дану. Више стотина муслиманских екстремиста убијено.

1. јуни 1992. године

Борбе у Босанском Новом. Гори све. Пет стотина заробљених муслиманских екстремиста, седам погинуло. Ваздушна блокада Крајине траје већ другу недељу. Задњи хеликоптер полетео је према Бањалуци пре четрнаест дана. Потпуно смо одсечени од света. С једне стране Хрватска, с друге стране блокада. 6. јуни 1992. године Лекови не полазе из Београда. Немамо струје, воде, телефонских веза, цигарета и шибица, квасца, бензина и нафте. Агрегати стали, храна се покварила. • Иначе, 13. маја доживео сам, заједно с народом Српске Крајине, најтужнији дан у животу, гледајући како Југословенска народна армија напушта део Отаџбине и део свога народа, и одлази за Србију. Шестога јуна имао сам срећу да лично доживим и видим тренутак настанка српске војске и њен полазак у битку, у пробој "пута живота", у битку за коридор до Србије. Нека им је слава. Иду да обезбеде живот свом народу. Од Глине ка Двору, и даље према Бањалуци, креће се у раним јутарњим часовима колона српске војске. На њеном челу поносно се вијори српска тробојка са четири оцила на штиту. Многе борце знам. Добри пријатељи. Многе, вероватно, више нећу видети.

За ова два месеца погинуло је петнаест бораца на глиинском фронту. И једна девојка, припадник Женског батаљона, песникиња и мајка, двадесет шест година. Чувам њене две песме. Присећам се тренутка од пре месец дана и сусрета са њом на првој линији, негде између Глине и Петриње. Са својим пријатељем и колегом, нишким офталмологом, такође српским добровољцем, доктором Јовицом Мршићем, налазио сам се тог дана на положају наших бораца. Наишли смо на Женски батаљон и упознали Радојку Булат-Сврзикапа. Девојка нежног лика и дечачке главе, мајка петогодишњег сина, песникиња и борац. Са својом свеском и руским добошаром она - на бранику Српства. Једини брат на другој страни, усташкој. Можда управо на нишану једно другом. Два родитеља, две нације, две стране. Како је ово прљав рат! "Ето нама сада овог светог рата, кад пуца сестра на јединог брата!" - последњи стих једне њене песме. Сада је мртва, разнесена рафалом преко груди. Био сам на сахрани. Борим се за живот

друге девојке, из истог батаљона. Милка, двадесет једна година. Погођена у трбух, црева на дванаест места оштећена. Оперисао сам је три сата. Сада је добро, извући ће се. Срећан сам.

Радим дан и ноћ, мало спавам. Чудно, али не осећам умор. Данас сам нашао две кутије цигарета - хрватске Лобенгстонџ, добијене од припадника Нигеријског батаљона. Носим их својим пријатељима из Двора. На положају њих триста, а две пакле цигара - богатство. Већ десет дана немамо везе са Бањалуком. Све болесне и рањене сам збрињавам. Немам анестезиолога. Један анестетичар води анестезију. Блокада је потпуна. Ипак, све очи су упрте ка мајци Србији. Верују, за дивно чудо! 8. јуни 1992. године Упад муслиманских екстремиста из Цазинске крајине на дворску општину. Убили су седам наших бораца, лукаво и безобзирно.

10. јуни 1992. године

Сахрана. Небо лије кишу да спере крв. Јаук жена и деце. Почасна паљба банијских бораца, негде високо на планини изнад Двора, под небом.

11. јуни 1992. године

Јутро, седам часова. Враћам се из Двора у Глину. Срећем Српску војску Крајине која хита у битку за коридор. Оклопни транспортери, тенкови, камиони, величанствена колона. Поздрављам их блендовањем и са три прста. Одговарају ми. Поносни и одлучни. Одлазе... Одлазе пут Дервенте и Модриче. Хиљаде њих, да отворе пут свом народу ка Србији. Срећно, јунаци! Очи целе Крајине и срца свих нас су са вама! У болници ме чека рањеник. Прострел кроз доњу вилицу "дум-дум" метком. Муслимански екстремисти из Цазинске крајине поново насрћу на Банију.

12. јуни 1992. године

Убијено је још пет припадника српске војске Двора. Враћамо им. Жестоко, и по њих болно. Четири рањена борца Српске војске Крајине. Рањени негде испред Сиска. Специјалисти за демонтажу минских поља. Тренутак непажње искусних минера. Тешке ране.

17. јуни 1992. године

Шта рећи? Четири недеље без струје и воде, без било какве везе са Србијом. Ни копном, ни ваздухом, ни телефоном. Једна цигара на десет рањеника, а и небо се сручило на ову напаћену земљу. Невиђено невреме већ два дана. Стижу рањеници чак из Дервенте у глинску болницу. Тамо је тешка борба. Има доста погинулих и рањених. Очи Крајине, очи милион Срба, уперене су у тај фронт. Српска телевизија не јавља ништа. Био сам у Петрињи, живот се у њу враћа. Видим децу на улици, играју се. А голим оком видим Сисак, усташко упориште! Видим зграде, водоторањ.

18. јуни 1992. године

Доносе четири рањеника. Припадници извиђачко- диверзантске групе, прави момци. Један наш борац ухваћен и заклан, остављен. Момци га наши подигоше, али тело је било минирано. Оног тренутка када су дигли тело, дошло је до страховите експлозије. На срећу - сви живи, али ране тешке. Пуно посла.

19. јуни 1992. године

Још један тежак болесник. Тешка бубрежна инсуфицијенција. Млад човек. Задње литре нафте из болничког агрегата узимамо за санитет - да стигне до Бањалуке. А шта га тамо чека? Чујемо да дијализа не ради. Проблеми су и са исхраном рањених и болесних. И хлеб је проблем, немамо квасца, а и брашно је на измаку.

20. јуни 1992. године

Већ другу ноћ оперишем уз три петролејске лампе и танке жуте свеће добијене од цркве. Вечерас сам почео операцију у седам сати и надао сам се да ћу завршити до пола девет, док не падне мрак. Користим светло које улази кроз прозор. Журим. Ипак, не иде. Мрак пада. Операцију завршавам уз петролејску лампу, а и оне су лоше, јер уместо петролеја користимо нафту која брзо гори и дими. Ипак, пронашли смо рецепт, литар нафте - три кашике соли. Не дими и спорије гори. Операциона сала је у мраку. Цела болница је у мраку. Град у мраку. Већ девет ноћи непрекидно ни минута струје. Физички умор не осећам, али сам психички исцрпљен, у срцу Српства, а тако далеко од Отаџбине - мајке Србије. Српска војска гради величанствену победу, продор према Србији. Сазнајемо да је остало још десет километара до пробоја "пута живота" - коридора. Београдска телевизија ни речи. У величанственој бици српске војске, равне Церу, Колубари и Кајмакчалану, српска војска гради пут своме народу ка Отаџбини, ка Београду, ка Србији. Двадесет и два часа. Поред болнице песма, девојачка и дечачка. "Саша"- назив песме. Матуранти, неуништиви. Живот, ипак, тече даље. Младићи и девојке славе зрелост, а за шест дана биће тачно година како су под оружјем и у борби. Дивна српска омладина. А тамо, у Београду, њихови вршњаци штрајкују. Не интересују ме њихови мотиви ни разлози. Само једно знам: ни један мотив нити разлог за тај штрајк у Београду не може бити вреднији од очајничке борбе овог народа за голи живот. Тужно! Залихе свега у Крајини су на измаку. Битка за коридор, за "пут живота", највећа битка у историји српског народа, улази у пресудну фазу. Имамо доста погинулих и рањених. Страховито тешко сви овде доживљавамо студентске протесте. На десетине српских младића гине свакодневно, да би осигурало голи живот за милион Срба у српским крајинама. А у Београду, граду у који су њихове очи увек упрте, лепо обучени младићи и девојке пуше скупе цигарете и организују концерте, протестујући против српске власти. А не схватају да тако одмажу свом народу у српским крајинама!

27. јуни 1992. године

Све је исто. Рањених има свакодневно. По мрклом мраку обилазим болесничке собе са петролејком у руци. Нерасположен сам. Држи нас још битка за српски коридор. Београд ништа не јавља. Данас је Бањалучка телевизија јавила о првом сусрету Крајишника са борцима Семберије. Да ли је то, напokon, пут до Србије пробијен?

28. јуни 1992. године

- Видовдан Невероватан дан! Српска војска Крајине пробила је пут за Србију. На најужем делу пет километара ширине. Велико славље српских бораца. Пуцање у ваздух, весеље, сузе, радост. Српска војска Крајине поклонила је свом народу највећу битку у историји. Поклонила "пут живота". Зарекли се да ће то урадити до Видовдана - и урадили су. Осветили су Косово и Јасеновац. Поклонили српском народу још један Видовдан, после косовског. Хвала стотинама погинулих српских бораца! Београдски Видовдан нећу ни да спомињем. Јер, док се овде слави велика српска победа против усташких кољача, Муратових потомака и српских изрода, вође демонстрација се извињавају за српске mine и изједначавају жртве невиних и палих за слободу са

жртвама злотвора. Борбе су и даље жестоке. Наше снаге иду незадрживо ка Сави. Непријатељ бежи главом без обзира

1. јули 1992. године

Ноћас сам у 22 сата оперисао уз две батеријске лампе и петролејку. Борац, двадесет две године. Нагазна мина. Рањен на простору Цазинске крајине. Једна нога истргнута испод колена, друга сва искидана и пуна блага, али ће, највероватније, бити спашена. Усне искидане, лице исечено, језик исечен.

Са момцима извиђачко-диверзантске групе одлазим за Добој. Велики град у српским рукама. У болници - четири стотине наших рањених бораца. Ради шест хирурга. Град је пуст. Радње не раде. На улицама много војске. Право ратно стање. Знамо да се непријатељ спрема да нападне овај град, али спремно га чекамо. Модрича. Са петорицом пријатеља цео дан тражим нашу базу. Пред мрак, налазимо их на четири стотине метара од усташког упоришта, званог Добар-кула. Радујемо се сусрету, али у тишини јер непријатељ је близу. Доле испод нас је Босна, а преко пута, уз њену другу обалује коридор - "пут живота". Тује и сам улаз у Модричу. Гледам двогледом: застао конвој наших камиона и цистерни који је пошао према Београду. Не схватам зашто стоје. То што видим ја виде и усташе са исте даљине, само више улево од мене. У једном тренутку покушавају да гађају конвој, али наши из Модриче жестоко одговарају и ућуткују их. Око 21 сат конвој одлази. Тишина. Знам даје сутра ујутру, у шест сати, напад крајишких јединица на Добар-кулу, која још увек контролише коридор. Јутро. Целу ноћ пада киша.

Тихи полазак. Одлазе ми најбољи пријатељи, њих седамнаест. Ја се, са тројицом, спуштамна обалуБосне ипреко импровизованог понтонског моста. Наша артиљерија из Модриче почиње напад на Добар-кулу. Они одговарају. Мине падају око нас. Пројурила је и маљутка негде у близини. А онда креће наша пешадија, прекаљени борци Крајине. Победа! Вије се српска застава на Кули. Рафали радости. Сада је пут, напосок, безбедан. Моји пријатељи одлазе даље за Оцак, Брод, на Саву. Освојили смо "пут живота". Много нас је погинуло. У само једном дану величанственог Видовдана, а тужног сата, погинуло је седам храбрих Костајничана и двадесет троје рањено. Српски борци за коридор биће слављени као нови косовски јунаци. Конвоји пуни хране и друге робе полазе полако из Србије и крећу ка Крајини. Народ их дочекује сузама, цвећем, раширених руку. У овој величанственој бици за коридор, за "пут живота", учествовало је више од деведесет хиљада српских бораца. Никада у својој историји, ни у једној бици, није било више српских бораца. Али значај овог коридора за крајине, за Бањалуку, јесте - живот! Без њега, живота нема.

12. јули 1992. године

Повратак кући у Ниш. Контрола српских војника на сваких десетак километара. Пролазим преко Вучјака. Одатле је чувени одред "Вукова са Вучјака". Лудо храбри момци легендарног команданта Вељка Миланковића. На десетак километара испред Добоја улазим у колону наших тенкова. Одлазе у Добој. После неколико дана сазнао сам разлог њиховог одласка. Муслиманске снаге су покушале да нападну овај град, али су сачекане и уништене. Нема више издаје. Све је добро организовано. Ово је српска војска. Модрича је пуст град, доста разрушен. Сазнајем да су наше снаге данас ушле у Оцак. Срели смо конвој камиона који иде пут Крајине. Враћају живот српском народу. За њима конвој од двадесетак аутобуса "Ласте" из Београда. Враћају жене и децу из Србије после два месеца потпуне блокаде. Следеће место - Брчко. Пуст град. Није

много порушен. Људи нема. Од Брчког пут води двадесетак километара дуж саме обале Саве. С друге стране обале је "лијепа њихова", само којих педесет метара. Бијељина. Слободан и жив град. Продавнице поред пута са воћем и соковима. Важе сви динари, и стари и нови југословенски, и нови Српске Републике. Кузмин, територија Републике Србије - гранични прелаз. Контрола докумената кратко траје. Нема никаквих рампи. После три месеца, опет на тлу Србије. Радујем се, јер се враћам у Србију, тугујем, јер напуштам српске крајине. Београд. Кафане пуне, пића хладна. Деца лижу сладолед. Излози пуни. Видим новине на киосцима. Људи пуше праве цигарете. Као да сам пао са неба. Два месеца боравка у Нишу, након повратка из Крајине, прошла су као руком однесена. Крајем августа и почетком септембра 1992. године добио сам позив Министарства здравља Републике Српске - молбу да на месец дана дођем у Бањалуку, а одатле у Мркоњић-Град, где се формира болница, да им помогнем неко време. Касније сам схватио, то је била битка за Јајце и за тај део Републике Српске. Одговорио сам да ћу доћи и, негде око 15. септембра, кренуо у Београд. Тамо су ме људи из Министарства здравља обавестили да су формирали хируршку екипу за Мркоњић-Град, али да им је хитно потребан хирург за Сарајево, за Пале. Замолише ме да кренем тамо и краће време помогнем српском народу и српским борцима. Прихватио сам. Кренуо сам за Пале на месец дана, а видећете, остао сам пуне три године.

20. септембар 1992. године

Болница "Коран" Пале - ратна болница. Стигао сам хеликоптером из Београда. Пале - центар, Телевизија, Радио, Влада, Председништво. Сигурност. Болница добро опремљена. Оперирем.

Одлазим на Илицу, на другу страну Сарајева. Слепо црево. Са свих страна су "они", само један пут слободан - северним ободом Сарајева. Њиве, потоци, путелци, четири сата путовања. Овим језивим путем, названим "српска магистрала" (хумор својствен нашем човеку и у најтежим ситуацијама) путују рањеници са "најжешћег" дела сарајевског фронта до првог хирурга и спаса. Четири до пет сати ужаса. Путују камионом, санитарским, који прима пет до шест рањеника. Ко се једном возио том "стодесетком", зна како је тешко и најздравијем, на асфалту, а камоли рањенику по рупама, њивама и клизиштима. А кад падне снег, пролаза нема. Од пет рањених, два умиру, три преживе. Преживели су у тешком шоку, на граници живота. Рањеници долазе из пет сарајевских општина: Илице, Неђарића, Хацића, Вогошће, Рајловца и Илијаша. Други пут за живот нису имали. На Илици имају болницу, али немају општег хирурга. Са инструментарком и једним колегом одлазим на Илицу, у неизвесност, и, сигурно, најопаснији део босанског ратишта. Болница поред Илице, један километар од Врела Босне, на самој падини Игмана, ратна болница "Жица". Леп објекат, али на чистини, осамсто-деветсто метара ваздушне линије од њихових положаја. С једне стране Игман, с друге - Отес. Игман, свуда око и иза нас. Одатле се муслимани спремају на пробој према Сарајеву. Ми смо им, буквално, на путу.

26. новембар 1992. године

Јуче сам био на Илици и грешком пошао према Бутмиру, који "они" држе. Мало је фалило да одем на непријатељску територију. Иначе, овде оперирем готово све, изузев главе. Једини "радим" трбух и грудни кош. До сада, око тридесет тешких операција и више од сто рањених. Водим и постоперативну интензивну негу. Пре два дана овде је била докторка Браун из Међународног комесаријата за помоћ, и када је видела Интензивну негу, број рањеника, тешко оперисане, питала ме је да ли је могуће да сам све то сам оперисао. Када сам одговорио позитивно, рекла је да мора да сам или

фантастичан хирург, или луд човек. Пре пола сата гађани смо тешким гранатама. Седам их је пало у круг од сто метара око нас. Није пријатно. Иначе, имамо доста рањених и погинулих. Болница и ја, као једини хирург за грудни кош и трбух, покривамо огроман простор, који је, уједно, и најжешћа линија сукоба на сарајевско- романијском ратишту, која чини осамдесет одсто целокупног ратишта. Много радим. Физички сам способан, психички се држим. За сада имамо материјала за рад. Како ће бити даље - не знам. Комплетну болницу, лекове, опрему, инструменте, храну, добијамо од Француза. Веровали или не, али је истина. Из Србије, из Југословенског црвеног крста помоћ уопште не стиже. Да није припадника Француског батаљона, француских "Лекара без граница" и њихових новинара, болнице не би било.

27. новембар 1992. године

Поновно гранатирање Илице. Двадесет пет рањених, четири тешко. Оперирем младића од двадесет година - руптура десног бубрега, танка црева на више места искидана, повреда кичме, крвари. Елез Желивоје, 1969. године рођен, са Илице. Мислим да ће преживети. Радим од подне до један сат ујутру.

28. новембар 1992. године

Данас до 12 сати пет рањених. Оперирем младића са повредом трбуха. Трећи брат Симића. Пре два месеца два брата Симића такође оперисана. Овај јетра и желудац. Биће све у реду. После тога, у мом животу најтежа операција. Пет сати очаја. Јеврић Драган, 1958. годиште, Илијаш. Искидани главни крвни судови ноге. Немам вештачку протезу за премоштавање артерије и вене. Да ли само због тога сећи у куку ногу младом човеку?! У задњем моменту проналазимо једну протезу, али је она много већег промера него што треба. Успевам да пресподјим крвне судове. Ујутро, нога топла и пулс опипљив.

30. новембар 1992. године

Неколико рањеника без операције. Данас сам био у Штабу Батаљона Пејтон, на Илици, око 18 сати. Видим светла, као ауто-пут код наплатне рампе Наис (то је улаз у Ниш из Београда). Светла су на тристо-четиристо метара од мене. Питам шта је то. Писта сарајевског аеродрома Бутмир. Пуца на све стране. Воде се велике борбе у Отесу, насељу под њиховом контролом. Иначе, то је део Илице. Враћам се у болницу и припремам се за сутра. Биће жестоко, осећам. Учествују две наше бригаде, тенкови и сва остала сила. Ипак, сви су били сигурни да ће сутра део Илице, звани Отес, бити наш. Градска борба, зграде, улице. Добили смо информацију да непријатељ може употребити бојне отрове. Наши немају гас-маске. Свако вече замрачујемо прозоре болнице. Са њихових положаја види се наша болница. Тај фамозни Отес, на који сутра крећу наши борци, налази се око хиљаду метара од наше болнице. Видим голим оком њихове зграде. Заиста сам на првој линији. Размишљајем о страху, али стварно га не осећам. Отупео сам потпуно.

Три дана пакла. Више десетина наших рањених, десетине погинулих. Јуриши наших снага на Отес и Сокоље. Њихови страховити контраудари по Илици вишецевним бацачима ракета и минобацачима. Већ три дана и ноћи оперирем без престанка. Имали смо срећу и ја и рањеници што је на неколико дана непосредно пре напада дошао пуковник Борковац, велики хирург и човек. Дошао је са Пала да помогне. Радимо без

престанка у две сале. Опериремо борце, али и децу, жене, старце, рањене за време гранатирања Илице, Хаџића, Рајловца, Илијаша. Ево само неких имена рањених: Трифуновић Зоран, 1970, Васић Миодраг, 1969, Русов Ђурица, 1969, Милановић Срђан, Андрић Бранка, 1964, Шил Невенка, 1939, Кљајић Слободан, Говедарица Радован, 1953, Лаловић Вид, Буха Душан, Џебо Стојан, 1924, Мијатовић Радојка. Све су то тешки рањеници, пристигли у једном до два дана. Све операције трајале су по два-три сата, изузетно тешке и компликоване. У шоку имам две цурице, од три и шест година. Старијој је граната улетела кроз прозор, мајку на месту убила, а њој скоро ампутирала ногу. Борба. Три операције. Мислим да ће нога остати. Млађа има само три године. Загрлила ме и не пушта. Контузија главе, граната у Вогошћи. Тамо је са баком. Родитељи нису успели да изађу из Сарајева. На почетку сукоба била је код баке и ту остала. Само пита за маму и тражи цуцу. Да умреш. Спашава ме једна сестра из Интензивне неге. Када је малецка видела њу, почела је да плаче и дозива је: "Мама, мама!" Вероватно личи на њену мајку. Сестра је узима и малецка је љуби. Сузе. Сви плачемо. Она грчевито држи Сњежу. Канонаде трају непрекидно већ три дана. Долећу меци и на нашу зграду. Замало не страда дечак, зовемо га Капетан, који стерилише хируршку опрему у дворишту болнице. Са Игмана сипају гранате по нама. Наши неустрашиво враћају, уз велике жртве, али њихове су десет пута веће. Пуни су ровови њихових лешева.

4. децембар 1992. године

Свануло је. Чудно затишје. Навикнеш се на канонаду, а онда тишина. Она више плаши. Седам је сати. Као да се земља отворила. Пакао почиње. Морал наших бораца је изузетан. Борба за сваку кућу. Око нас гори. У сали смо од 10 ујутро до 21 увече, непрекидно. Пет операција. Око дванаест почињу да падају тешке гранате на педесет до сто метара око нас. Нема страха. Опериремо и ћутимо. У 16 сати видим ужарене кугле наше артиљерије које лете ка Игману. Покушавамо да ућуткамо њихове минобацаче. Више стотина мина по Илици. Гори Игман, гори Илица. Њихова смртоносна гнезда су заћутала. Ово је прави рат. Сад је око 21 сат. Баш у ово време донесен је леш команданта Зорана Боровине. Погинуо је предводећи своје борце у јуришу. Нема десну шаку. Повреде главе, груди, лица. Међу његове борце пала је ручна бомба. Храбри командант Илиџанске бригаде покушао је да је врати непријатељу. Експлодирала је у његовој десној шаки. Заштитио је војнике својим телом. Био је прави командант. На левом џепу своје војничке блузе носио је бец са ликом Његоша. У десном је имао бомбоне. Исте оне које је делио деци пре пет-шест дана, када је долазио у посету болници. Да ли и он има негде своју децу? Жао ми је команданта и великог борца Зорана Боровине. Тешко ми је и као човеку и као хирургу. Невероватно тешко. Али осећам велику срећу што помажем свом народу, поносан сам што сам део ове велике српске борбе.

7. децембар 1992. године

Још траје пакао. Прекјуче дванаест операција, јуче четрнаест. Нисам имао времена ни реч да напишем. Ни сна ни спавања четрдесет сати. Јуче педесет рањених, осам мртвих. До сада, више од тристо педесет рањених и педесет мртвих. Зову ме у пријемну амбуланту. Тројица јако крваре. Ноге. Излазим из сале. Један већ мртав. Од друге двојице једног могу узети, другог осуђујем на смрт. Или, можда бих могао да кажем: једнога спашавам, а опет, остаје ми у срцу, у мислима, да сам другога осудио на смрт. Бирам млађега. Тада нисам знао ни ко је, ни шта је, ни одакле је. Његово име је Баткаљ Александар, 1968. годиште, добровољац из Београда. Клинички већ мртав. Уз хитну

реанимацију, срце поново ради. Морам ампутирати ногу у натколеници. Ипак, spaшен је. Жив! Све то радим за двадесетак минута и трчим до другогa. Касно је! Мртав је! Моје годиште, 1955, Илиџанац. Сав сам у крви. Гаће натопљене крвљу, чарапе такође, клопте се распале. Ово се речима не може објаснити! Стојим поред прозора Интензивне неге и чекам да урадим једну дренажу грудногa коша. На моје очи, на педесет метара од прозора, директан погодак гранате са Игмана у најближу кућу. Прште црепови, руши се део крова. Ово је пакао рата! Околу Бејрут! Унутар зидова крв, лелек и јаук рањених, а тела мртвих склањају. Отес је слободан, наш! Победа!

Радим у крви, паклу и тузи, али и радости живота. Поносан сам на ову болницу и све њене раднике, али до лудила уморан. Туга, бол, радост. Све заједно, лудило. Јучерашњи дан - нестваран дан. Седам операција - три мртва. Борац мојих година, разнесена оба бубрега и кичма. Снајпер. Ја оперишем, он живи. Завршавам операцију. Умире након сат времена. Страховито искрварио - нисмо имали крви. Испред операционе сале чекају његова деца - син седамнаест година, кћи тринаест. Ја са њима. Саопштавам да је отац умро. Плачу. Бол у грудима, сузе. Лепа жена, 1956. годиште. Тешка рана у пределу горњег дела кичме. Интубирамо је. Покушавамо да је реанимирамо. Желимо да живи. Умире. Девојчица, девојка, лепа као слика, петнаест година, погођена у главу гелером. Мозак по мајици и фармеркама. Сутра јој је шеснаести рођендан. Нема спаса, умире. Отац плаче, кука, трчи око кревета мртве кћери. Како све то издржати?! Не могу више! Одлазим у своју собу и повраћам, душу да исповратим. Јово, човек из обезбеђења, улази и моли ме да свратим до његове куће, да на тренутак заборавим све ово. Заборавити - никада! Ја сам мртав, а ово око мене је, вероватно, пакао.

13. децембар 1992. године

-15 сати Више од петнаест тешких граната ппало је на нас. Једна само двадесет метара од мог прозора. Чудноје колико смо сви мирни и како радимо док падају гранате са Игмана.

16. децембар 1992. године

Борбе за Жуч још трају. Изгледа да смо део територије вратили, али они, ипак, држе највишу коту, коту 850. Контролишу пут за Пале. Имамо жртава. Ако нешто хитно морамо да транспортујемо за Пале и Србију, можемо само преко аеродрома који контролише УНПРОФОР. Он одобрава прелаз преко аеродромске писте, али то је крајње опасно. Пуцају снајперима по незаштићеном санитарету.

18. децембар 1992.

Био је то крвав дан. Више од пет стотина тешких граната пало је по Илици и Блажују, седам стотина по целом нашем фронту. А онда су кренули пешадијским нападима на Хаџиће, и са Игмана на наше. Одбили смо их уз жртве. У операциону салу сам ушао у шест, а изашао у 23 сата. Шест тешких торако-абдоминалних операција заредом. Четири борца, од којих једна храбра девојка. Самарцић Радослав, 1970. годиште, из Вогошће - тешке повреде стомака. Какућа Радован, 1955. годиште, Семизовац - тешке повреде стомака и јетре. Росуљаш Ново, 1968. годиште, Илијаш - тешка повреда стомака и Радовановић Сања, само двадесет четири године, српски борац са Жучи, девојка из Вогошће, експлозивна рана трбуха - пола десног бубрега је смрскано у трбуху, пола је испало напоље, кроз велику рану. Дебела и танка црева су искидана на више места. Делови два кичмена пршљена одваљени, велико крварење поред кичме, смрскана бедрена кост са десне стране. Радио сам је два сата, брзо. Крварење је

зауостављено, технички све урађено, она стабилна. Чак и разговарамо после операције. Биће добро. Ово ми је награда за све муке. Један млади живот поклоњен. Кажем јој: "Сад је јутро, два сата. Почео је 19. децембар 1992. године. Данас је Свети Никола. То је моја слава, а, Сања, од данас, то је и твоја слава." Тачно после годину дана, у моју собу у болници ушла је једна млада, лепа девојка. Насмешила се. Нисам је препознао: "Докторе, Сања." Донела мије слику, акварел, на поклон. Сама је насликала за време рехабилитације у Србији. Данас та слика виси на зиду моје радне собе у Нишу.

19. децембар 1992. године

Само неколико сати одмора. Од 11 сати сам у сали, у 18 сам изашао. Више од седам сати. Две тешке повреде. И даље нападају пешадијски. Они су ту, на само километар иза и око нас. Туку нас тешким митраљезима. Операције никад теже. Повреде све разноврсније, разарања све већа. Употребљавају распрскавајуће метке. Црева на више од двадесет места искидана и избушена, бубрези и јетра, кости карлице, велика крварења. Мокар до коже од крви и садржаја црева. Јуче сам завршио операцију тако што сам са себе скинуо и мантил и рукавице. Оперисао сам голим рукама.

20. децембар 1992. године

Јутрос је мирно, али то не мирише на добро. Јуче су Срби овде славили Светога Николу и сахрањивали своје мртве синове.

31. децембар 1992. године

Срећна Нова година! Година! Иронија! Гадост! Дванаесторо деце је рањено у Хаџићима. Троје сам оперисао. Велике повреде. Кад видим рањено дете, умирем. Данас сам умро дванаест пута. Очекујемо напад на нас. Велику офанзиву, како је муслимани најављују. Има их двадесет хиљада на Игману. А нећемо се дати! Задња два дана пало је више од двеста граната по нама. Па онда реци - "Срећна Нова година"

2. јануар 1993. године

Трећа календарска година како сам на ратиштима. Јуче ујутру, 1. јануара, у 7 сати, оперисао сам једног рањеног борца. Трбух. Све је остало исто. Очекујемо напад. Снег је жестоко нападао. Можда је то и добро, да покаже трагове звери.

7. јануар 1993. године

Христос се роди! Немам ни времена ни стрпљења да пишем. На десетине рањених и мртвих за задња три-четири дана. Десетак тешких операција: Антељ Миливоје, 1960. годиште, Хаџићи, повреде великих крвних судова десне ноге. Ждрале Милорад, 1964. годиште, Раковица. Лемез Драгиша, 1957. годиште, Рајловац. Обојица тешке повреде трбуха. Пајић Боро, Илијаш, 1960. годиште, тешка повреда трбуха и крвних судова ноге. Лазих Станимир, 1966. годиште, Раковица, повреда грудног коша. Серафијан Новица, 1950, Раковица, повреде трбуха. Више од двадесет четири повреде танких црева. Столица Павле, 1958, Раковица, повреда трбуха. Аџић Душан, 1923, Вогошћа, повреда трбуха. Бјелош Душан, 1931, Илијаш, повреда грудног коша. Петровић Радован из Хаџића, повреда стомака. Лазих Миле, 1949, Рајловац, повреда трбуха. Успели су да нам пробију линију на неким местима, али накратко. Данас су наши узвратили. У јаком контранападу вратили су ровове на Велој. Четрдесет њихових лешева у снегу. Углавном, белосветски сихад-ратници.

1. јануар 1993. године

Пуно је посла ових дана. Не пишем. Данашњи дан почињем речју - снајпер. Један сантиметар сам био од смрти, сигурне. Само један сантиметар ниже, и погодак у моју слепоочницу. Спасео ме је рам на десним вратима голфа, на путу Илиџа-Вогошћа-Пале. Метак није успео да пробије дупли лим. Пошто ми је у том тренутку глава била наслоњена баш на то место, био сам само контузован. Да је ишао један сантиметар ниже, био бих без пола лобање. Три сата лежимо у блату, под кишом метака из неколико снајпера. Кола испред и иза нас. Не померамо се. Туку по нама немилице. Гуме на аутима избушене. Пуцају стакла на колима. Један метак ми је прошао кроз џеп панталона, у којем је била вунена капа, и прогорео је, направивши две рупе на њој. Запаљиви меци. На крају, претрчавање брисаног простора од педесет до шездесет метара. Није пријатно. Чувам зрно намењено мени.

Да ли је то Бог послао по мене? Оперирем у осам сати ујутро, а онда, изненада, неколико граната директно по нама. Мислим да смо погођени. Ипак, све је у реду. Нема повређених. Бог чува своје Србе. Петоро рањене деце, из Илијаша. Двоје оперирем: трбух, вилица, шака. Један је као мој син. Туга. Мала деца рањена гранатама. Дечак из Илијаша, Крсмановић Велибор, 1980, као мој син, личи на њега: трбух, вилица, шаке. Други, Малиновић Радослав, 1978, из Хаџића, експлозивне повреде лица и стомака. Обојицу оперирем. Туга, мала деца рањена гранатама. Тежи ми је овај дан него сви други скупа. Мислим на моју Нину и Пеђу. И ово су нечији Пеђа и Нина. Морам да их спасем! Један је доста искрварио. Двадесет три је сата, Интензивна нега. Милујем плаву косицу. Деца повраћају. Остали су живи. Све ће бити у реду. Поред њих лежи мала Тања од седам година, из Илијаша, и плаче. Мали Веле, паметан како то само дете може да буде, теши је: "Не плачи Тања, проћи ће, тако мора бити." А Тања зове: "Докторе мој лијепи!" Људи моји, па они су одрасли у телу детета!

24. јануар 1993. године

Седамнаест сати, сумрак. У санитарско возило или, боље речено, камион "сто десет", пакујем "моје" троје деце. Буквално их пакујем, као сардинице. Тања, Веле, Радослав. Тања ме љуби и милује по коси: "Докторе мој лијепи, не остављај ме!" Веле паметно ћути и само намигну. У носилима на спрат, увезани појасевима да не испадну, јер пут није пут, већ поток и њива. Са стране висе везане кесе са дренажним и сонде. Одлазе под заштитом мрака, једином заштитом од снајпера и граната на путу до Пала и сигурности. Морам их послати. Претрпани смо. Ових дана се очекују жестоке борбе на том делу где је пут и он може бити непролазан на дуже време, а то значи у потпуном обручу, а деци је потребна специфична нега на некој од дечјих хируршких клиника.

28. јануар 1993. године

Јуче и данас се воде жестоке борбе. Жуч, Сокоље, Рајловац... Осам је наших мртвих бораца. Шест тешких операција. Мијатовић Момчило, 1968. годиште, Рајловац. Тешка повреда карлице и унутрашњих органа, велико крварење, изузетно тешка операција. Умро је пола сата након операције. Драшковић Горан, 1966, Рајловац, повреда грудног коша. Дурић Нико, 1938, Илијаш, тешка повреда трбуха. Пут за Пале, и наш једини излаз, затворен је! 29. јануар 1993. године Пут је враћен, уз жртве, али ослободили смо га и одбацили непријатеља. Поново имамо везу са светом.

30. јануар 1993. године

Азићи, део илиџанске општине који су држали муслимани. У жестоком контранпаду ослобађамо га. Један борац је мртав, више рањених. Једна тешка операција грудног коша. Берибака Миро, 1964. годиште, са Илиџе; грудни кош разваљен распрсквајућим метком, плућа искидана, висе ван грудног коша. Спасавам га. Операција траје два сата, изузетно тешка, али жив је. Да је стигао петнаест минута касније, био би мртав. Али, погинула су два моја добра друга, а један је тешко рањен. Новинари. Најхрабрији. Ишли су заједно са нашим борцима и снимали битку. Лудо храбри. Овде бити, то је већ храброст. Ићи у битку, у прве редове, са камером и речима, да директно пишеш историју, то је лудо храбро. Погинули су од гранате. Моји драги другови, новинар Радио-Илиџе Милош Вуловић, и сниматељ, сарадник ТВ Нови Сад, Жика. Сви смо га тако звали. Нека им је слава. Сви тугујемо за њима. Троје мале деце остало је без очева. Мој друг, новинар ТВ Нови Сад, Владо Вукашиновић тешко је рањен. Одмах сам га оперисао. Живот му није у опасности. Пребацујем га на Пале, а одатле хеликоптером на Војномедицинску академију.

3. фебруар 1993. године

Повратак у Србију, у Ниш. Одлазак деци, породици. После пет месеци. Ноћ, вожња без светла. На истом месту где су и раније пуцали на нас, поново су нас чули док смо гурали заглибљена кола, и пуцали по нама. Погодили су само задњи браник и лим. Рупа од метка. Србија, зворнички мост, после пет месеци. На Илиџу се враћам за две недеље. Не остављам своје пријатеље, ни народ! Не остављам Републику Српску!

22. март 1993. године БР Илиџа.

Пролеће је отпочело гранатама и хаубицама. Хаубица и даље укопава Србе, равна српску земљу и плаши. Илиџу већ четири-пет дана интензивно гранатирају. Има погинулих. Стравичност рата је свакодневица овде. Вратио сам се на Илиџу пре месец дана. У Нишу сам био петнаестак дана. Данас први пут пишем. Пре седам дана овде су се водиле жестоке борбе. Још траје битка за Илиџу, Рајловац, Хациће, Илијаш, Вогошћу, Сокоље. Ту су, да нам помогну, специјалне јединице из Добоја, Билеће, Требиња, Бијељине. Жестоке борбе, гори земља. Гледамо са прозора болнице. Видимо експлозије, дим, чују се јаке детонације. Сокоље, јако муслиманско утврђење, одакле нас свакодневно гађају. Тамо су људи пацови, који дочекују сваки наш пешадијски напад. Укопани дубоко под земљом, у траншејама, иду испод кућа, преживљавају артиљерију, а онда излазе на површину као пацови. Око 11 часова, поново жестоке борбе. У болницу довозе рањене. Нису успели да се докопају првих муслиманских траншеја. Један од рањених је са презименом Братић. Мислим да је из Требиња. Отац четири девојчице. Стиже и део наше тенковске посаде, рањени. Један младић без пола трбушног зида. Маљутка је прошла кроз транспортер и спржила му трбушни део. Име му је Домазет Немања, са Илиџе. Оперисао га, све је у реду. У исто време узвраћамо на муслиманске нападе у пределу Ступског брда. То је за нас капија Сарајева, за њих једини излаз и пробој блокаде.

Храбри Илиџанци се боре и полако напредују, кућу по кућу, ка чувеној Хладњачи, месту одакле снајпер гађа по илиџанским улицама и доноси смрт грађанима. Са Игмана гађају, кажу, неким новим оружјем. Јаке детонације. Гранате које лете са Игмана падају на асфалт. Не на земљу, него на асфалт. Доносе смрт цивилном становништву. Пет мртвих цивила. Велика разарања. Ово су жестоке борбе. Доносе Драга Милановића, 1963. годиште, Илијаш. Тешка експлозивна повреда, шок, повреде дијафрагме, плућа, слезине, бубрега, великих крвних судова. Хитна операција, боримо се за његов живот. Умро је петнаест минута након операције. Кљајић. Драган, 1943, Рајловац, повреда

трбуха, оперисан, добар. Иликић Жељко, 1965. годиште, страховите повреде трбуха, повреда слезине, бубрега, панкреаса, дебелог црева, желуца. Да ли ће остати жив? Тешка операција. Преживео је. Транспортован за Београд. Дамјановић Сретко, 1934, Рајловац, тешка повреда груднога коша, јетре, плућа. Поповић Богдан, 1933, повреда груднога коша. Копић Слободан, 1956, повреда груднога коша. Кандић Вукосав, 1938, Аеродромско насеље, повреда стомака и дебелог црева. Кљајић Бранислав, 1967, Илица, тешка повреда стомака и јетре. Рончевић Радивоје, 1970, Хацићи, повреда грудног коша. Мијатовић Ана, 1949, Илијаш, повреда стомака с повредом дебелог црева. Суртов Драгоје, 1947, Насеље аеродром, тешка повреда стомака, три пута оперисан за пет дана. Борба за његов живот, и наша и његова. Остао је жив. Чудо, остао је жив! Због великог броја рањених и малих капацитета болнице, уз помоћ Француског батаљона, њиховим транспортним санитетима пацијенти се пребацују на Пале. Одатле одлазе на Војномедицинску академију, Ургентни центар у Београду и друге болнице. Непосредно пред полазак, у Интензивној нези, пацијент је премештен са кревета на носила. У присуству француског лекара, два официра и два-три војника, морао сам да радим ургентну торакоцентезу, са троакар-дренажом. Специјалним троакаром, шилком, пробија се грудни кош и поставља дрен, да би се крв из грудног коша извадила како би се омогућило нормално дисање. Тоје страховито болно, и за очијезиво. Нормално, то сам морао да радим наживо, без анестезије. Ни речи, ни гримаса бола, а лудачки боли. Када су Французи питали пацијента како је, како то издржи, показао им је палац и рекао ОК. Прави српски борац, јунак! И иначе, Легија странаца са ознакама УН, која се у овом тренутку налази на овом делу сарајевског ратишта, доста нам помаже. Својим транспортерима они преко аеродрома пребацују наше рањенике, и тиме се пут до Пала са четири скраћује на мање од једног сата.

Пут до Пала, до хеликоптера, до спаса! Београд, Војномедицинска академија, Ургентни центар, друге болнице. Без Француза ми преко писте не можемо, јер муслимани контролишу тај део снајперима, минобачачима. Налазе се са обе стране писте, на двесто-тристо метара, тако да наш санитет не може да прође. Французи нам то чине кад год их позовемо. Пријатељи без икаквих обавеза, барем за сада. Упознао сам Бранка, легионара. Рођен је у Тивту, живео тамо четрнаест година. Сада има тридесет. Са седамнаест година је пришао Легији и никад више није био код своје куће, у свом граду. Сестру од тада није видео, мајку први пут пре годину дана, у Италији, и није је препознао. Говори неким чудним црногорским акцентом, али француски савршено. Помаже нам колико може. Понекад нам набави хране, лекова. Крв није вода. Много је људи, прича, сећања... Рат је. Слика за сликом се веома брзо мења, и што се не запише - брзо се заборавља. Оно што је било страшно, дубоко трагично, брзо бледи пред новом трагедијом, новим разарањем, пред смрћу, која је свакодневица. Поново стижу рањени борци. Припадник Специјалне јединице из Добоја Драган Ђукић - гелер кроз грудни кош, пробијено плућно крило крвари. Гелер је прошао кроз грудни кош и пробио руку. Хитна дренажа грудног коша. Вадимо крв, скоро два литра. Успостављено дисање. Младић је спасен. Гледам га и повезујем наше судбине. Дошао је из Добоја да помогне српском народу у Српском Сарајеву, да обузда муслимански фундаментализам, цихад-ратнике. Ја сам дошао из Ниша да лечим рањене борце.

Свакодневно по неколико рањених. То постаје уобичајено. Илицу и даље бесомучно гранатирају

25. март 1993. године

Дванаест часова, примирје, или договорени прекид ватре. Наступило је тачно у 12 сати, а у 12,30 доносе четири момка. Четири дечака, рањена гранатом. Један теже, три лакше. Долазе из Хацића. Непријатељ је само тридесет минута поштовао примирје, а онда послао гранату. Једног дечака претворио у инвалида, тројицу лакше ранио. Петнаест сати. Београдски дневник јавља: "Примирје се поштује." Извештач из Сарајева, са Пала, такође јавља: "Примирје се поштује. Нема ниједног испаљеног метка на сарајевском ратишту." А шта је са мајком која плаче поред рањеног сина са истргнутом шаком?! Шта је то?! Је ли то један метак. Тај метак је толико велик да примирја нема. Једна мајка плаче, један дечак је остао инвалид, а сви јављају: "Примирје се поштује. Ниједан метак није испаљен."

28. март 1993. године

Жесток напад на Аеродромско насеље. Успели су да пробију део наших линија. Имамо рањених. Нико у животној опасности. Ово пишем због једне занимљивости. Можда да приближим сву жестину и необичност рата који хара на овом простору. Муслимани су пробили нашу линију тако што су заузели један улаз у згради која их има десет. И нису заузели цео улаз, него једну половину - врата и део улаза са дворишта. Наши држе другу половину са улице. Жестоке борбе за један улаз. Ручни бацачи, бомбе, митраљези. Ово више није рат дела земље против другог дела, града против града, куће против куће, улице против улице - ово је рат "половине улаза против друге половине улаза". Наши су у жестоком контранападу успели да поврате првобитне положаје, и да загосподаре у свих десет улаза и делом улице. Непријатељ се повукао у суседну зграду, читавих пет-шест метара далеко.

Фронт је поново успостављен. Линија раздвајања такође. Налазимо се на безбедној даљини од пет до седам метара. Толика је линија раздвајања на многим деловима илицанског ратишта. Око улаза је остало петнаест лешева цихад-ратника. Данас ми је у посети био капетан Лемон. Капетан једне од елитних јединица Легије странаца. Прави је пријатељ. Помаже нам, дружи се са нама. Чули смо да га муслимани зову "четник". Такви као што је он дају нам наду да цео свет није против нас, да ће истина победити. Он је поштен, реалан човек, прави војник, изванредног карактера. Долази и помаже колико може. Вероватно је осетио на чијој су страни истина и правда. Једног дана нам донесе поморанце, другог дана лекове. Једном је дао крв. Јуче је снег падао четрдесет осам сати непрекидно. Крај је марта, а оволики снег?! Ја овакав никад нисам видео. Сада је најтеже нашим борцима у рововима. Транспорт је потпуно немогућ, кретање отежано и ограничено.

31. март 1993. године

Рањеник са Добриње. Погођен снајпером. Танка црева на више места искидана, дебела црева, јетра такође. Много је искрварио, али још је жив. Боримо се за његов живот. Два сата после операције добро је, прича, стабилан је. То су наше победе. У 16 часова са истог места у Добрињи - други хитац дежурног снајперисте. Овог пута тачно у срце. Борац је донесен мртав. Јутрос рано оперисао сам девојчицу од четири године. Тешко запаљење слепог црева. Закаснила је, перфорација, акутни абдомен. Испирам трбух, чистим, биће добро. И то је судбина. Два-три дана дете боли стомак, али нема аутомобила да је превезе до болнице. Станује негде у брду према Илијашу. Тешко је доћи и до ове болнице, која је буквално на првој линији. А како тек доћи до неке регуларне болнице у Београду? Мало би људи преживело. Јуче ми је долазила мала Тања из Подлугова, после тешке операције, после илеостоме, извађеног танког црева кроз стомак. Била је у Београду, у Центру за мајку и дете. Вратила се здрава, поправила

се. Љубим је, а она се привила уз мене као уз оца. Дао сам јој сок, компот од кајсија, то што сам имао код себе. Мислим да смо конзерву компота добили од Француског батаљона. Видим у њеним очима радост и љубав. Најтужније очи на свету сада се поново смеју. Прича ми да је у болници у Београду за 8. март насликала три цртежа, и да ју је чика доктор похвалио. Каже да је узео цртеже за изложбу у холу болнице. Питам је шта је било на тим сликама, шта је цртала, а она каже овако: "Прво сам нацртала честитку на којој је била моја мајка, затим сам нацртала три цртежа. Први цртеж, то је био велики, велики хеликоптер." Тим хеликоптером она је отишла са Пала за Београд. Сама. Најусамљеније дете на свету. Мала се надала да ће се таквим хеликоптером вратити кући. А то је, вероватно, желела највише на свету. На другом цртежу - кућа која гори, а на трећем - деца која се играју у природи. Ето вам, дечији психолози и психијатри! Ето вам теме. И видите како деца живе, и да ли су то уопште деца? Питам се само где сте?! Требало би да овде помажете деци. Званично примирје траје већ три-четири дана, али га стално крше. У њега нико не верује. Знамо да се муслимани групишу и гомилају на Игману.

Шеснаест часова. Још једно дете. Драган Лазаревић, девет година, из Подлугова. Погођен метком у стомак док се играо испред своје куће. А морао се играти иза куће, јер он у кућу улази кроз прозор. Дете се заборавило, изашло напред, на врата. С једне стране сигуран си од зидова, док си већ на другој страни мета непријатељског снајпера. Суровост рата, и још једно дечје лице. Разнесен трбух, танка црева, дебела црева, бубрег. Дуга и компликована операција. Дечко бистар, да бистрији не може бити. Препаметан. Лежи на столу и чека да га успавамо за операцију. Гледа аспиратор и пита: "Чему служи ово чудо?" Оперисао сам га. Шок соба. Буди се, зове ме: "Докторе!" Питам га како је. Тражи ми воде. Кажем му: "Не може, Драгане, воде. Кад ти је стомак оперисан, вода не сме да се пије. Јеси ли читао некад оне романе о партизанима, о дечацима Мирку и Славку? Знаш кад кажу, погођен у стомак, не сме да пије воду." Гледа он мене, и мртав-хладан каже: "Какав си ти то човјек кад ми ни воде не даш? Кад би ти дошао код мене у Илијаш, ја бих ти дао све." Ћутим, тужно. Овај рат не заобилази децу. Страдају свакодневно. Али не заобилази ни "будале". Ево, тројица, напили се и бацали бомбе. Сами себе ранили. Парадокс рата. Јуче је овде обележена годишњица устанка српског народа Илиће против исламског фундаментализма. На тај дан погођена је беба. Имала је само три месеца. Погођена у својој колевци. Рањена кроз прозор. Залутали метак. То је борац од три месеца. Првоборац. Метак је прошао кроз обе ноге, а да ниједној није оштетио кост. У овом рату и на овој територији више нису сигурне ни бебе у колицима. Моји прозори су замрачени. Размишљам - када буде мир, и када одем одавде, вероватно ћу се тешко навикавати на први сумрак, на то да стално има струје и да не морам прилазити прозору да спустим ролетне и навучем тамне завесе.

18. април 1993. године

Муслимани су нападали, а наши изводили жесток противнапад. До 14 часова све је било у реду, а онда, четири рањена. Сви рањени у пределу карлице. Наши борци су одбили напад. Линија није померена, јер иза ње нема друге. Иза те линије су Хацићи и српска села, иза те линије живе њихове породице, и зато се мора бранити, по цену живота!

19. април 1993. године

Од гранате у Отесу страдало је четворо деце. Једно мртво. Мали Сениша Миливојевић, 1982. годиште. Одвратног ли рата, где нам децу доносе рањену, где нам мртву децу доносе, где су деца мета за одрасле! Одвратног ли рата!

26. мај 1993. године

Никад нећу заборавити дан и ноћ 26. маја. Увек сам писао одмах, под утиском догађаја. Сада нисам имао снаге. Нисам могао. Дан смрти. Време примирја. Телевизија и радио ћуте. Наше снаге нападнуте у рано јутро, лепо и сунчано, са Игмана. Жестоке борбе прса у прса. А онда, наш контранапад ка брду Ступник, доминантној коти изнад Хацића. За дванаест минута заузеле смо циљ, брдо Ступник. Брза и лака победа, али уз губитке. Опијени срећом што су потукли надмоћног непријатеља, наши борци понашали су се у том тренутку сувише слободно и непажљиво. Ослобођено неколико наших људи који су ту, на том простору, као заробљеници, копали ровове за муслимане. Изузетан успех. А затим - тренутак непажње. Муслимани се убацују у нашу везу. Мотороле праве дезинформације. "Балијама" стиже појачање и помоћ. Мртви и рањени. Операција за операцијом. Оперирем тројицу. Све младићи од двадесет до двадесет две године. Први пут ми умиру пацијенти после операције. Тешке повреде карлице и крвних судова. Већ искрварили кад су примљени. Родитељи и сестре испред Операционе сале плачу. Надају се. Кажем, наде нема. Умиру. Плач и лелек. Дан смрти, пораза и туге. Не поновило се, ако има Бога! Од тог дана никаквог примирја нема. Дан за даном рањени и мртви. Знамо да су на њиховој страни огромне жртве, али мени, као хирургу, као Србину, као родољубу, патриоти, није важно и не интересује ме колико је њихових погинуло. Ја видим наше мртве дечаке, наше убогаљене борце, наше страдале цивиле. Видим ужас овога рата.

31. мај 1993. године

Случајно, данас је мој рођендан. Крвав и луд дан. Гранате лете од раног јутра. Илица, Рајловац, Хацићи, жестоке борбе. Телевизија такозване Босне и Херцеговине јавља и приказује кржаве слике. На Илици мртво двоје деце. Београдски дневник јавља о једном од најкрвавијих и најтежих дана на сарајевском ратишту. Истог дана из Илијаша доносе дечака од седамнаест година. "Паштета". Нога разнесена изнад колена. Пошао на купање у своју реку, где је знао сваки камен, сваку гранчицу, а није знао да ту има "паштета", нехуманог оружја које у тренутку може откинути ногу. Довозе храброг начелника МУП-а Брану Мијатовића, из Хацића. - Рањен на Игману, у жестокој борби против муслимана. Сам је пузао скоро километар и по, док није дошао до наших. Жив је. Опериремо га, превијемо. Четири метка у његовом телу. Једва чека да се поново врати у своје редове. То су прави синови српског народа, Обилићи, Лазари! Много утисака, много знаних и незнаних хероја. Много, да се само чудом издржава. А онда схватам да црпим снагу од тих јунака и обичних људи. Зато имам толико снаге. Нисам веровао да могу све то да издржим. Црпим из њихове силине, њиховог јунаштва.

Две жене из Аеродромског насеља погођене снајпером. Прва у главу, долази без пола лобање. Друга право у срце. Трећи борац, Мика Моћевић, који их је извлачио, погсфен у грудни кош, прострелна рана, доста искварио. Велика повреда - искидани мишићи и ребра, огромна рупа. Сала заузета. Не можемо га оперисати у општој анестезији, умреће. У локалној анестезији, у Пријемној амбуланти, зашивам грудни кош дужине више од двадесет сантиметара. Денирам га. Ћути и трпи. Кад сам завршио, питам га: "Жив си, бре?", а он диже три прста. Не може ни да проговори, али ипак диже три прста. Остао је жив. Сва та зла чине снајперисти њихове специјалне групе "Ласте", то се зна. Када они "раде" и где они "раде", тада стижу мртви, жене, деца, борци.

7. јуни 1993. године

Лепа ноћ и, за дивно чудо, мирна. Около покоја експлозија граната и повремено штектање аутоматског оружја. Ништа ново. А у зраку се осећа напетост. Spreма се, изгледа, нешто велико. Можда и видим крај рата. Начуло се да се нешто спрема, да ћемо, напoкoн, показати муслиманима ко смо и шта смо, јер ово сарајевско ратиште је, по проценама многих војних аналитичара и политичара, једно од најтежих ратишта у бившој Босни и Херцеговини. А по мени, и по многим уваженим људима који се тиме баве, судбоносно место за решавање овога рата.

10. јуни 1993. године

Две операције у исто време, у обе сале. Једине две сале које имамо. Доле човек из Илијаша, 1936. годиште, Тодоровић му је презиме - артерија и вена, главна бутна вена пресечена, вратна артерија такође. У горњој сали младић Марко Дуганчић, двадесет година, из Лепенице, Кисељак, Херцег-Босна. Син једног од функционера ХВО-а. Лева бутна артерија и вена искидане, трбух такође, дебело црево, бешика, мокраћни канали. Страшне повреде. Искрварио. За нашег човека, Србина из Илијаша, није било спаса. Умро је у првим минутима на столу, јер крварење је било тако велико да је срце стало и нисмо успели да га повратимо. Младић из Херцег-Босне остао је жив. Истовремено са нашим човеком оперисан је и он. Само захваљујући нашој бризи, вештини, и, пре свега, брзини, остао је жив. Тако се боре српски хирурзи и лекари, хуманисти. Боре се за сваки живот, не гледајући ко је ко. Тај Марко Дуганчић мора запамтити да је остао жив захваљујући несебичној помоћи српских лекара и српских сестара. То је етика. Хрватски младић је чудом остао жив, чудом које ни медицина не познаје. Гледајући његове повреде, гледајући колико је искрварио, гледајући шта се све морало урадити за кратко време - видим чудо!

12. јуни 1993. године

Субота. Изненада, као што то најчешће бива, из чистог мира, жестоке борбе. Почињу да пристижу рањеници. Муслимани су, како чујем, кренули у пробој из града према Рајловцу, Вогошћи. Туку по Вогошћи крвнички. Само у току овог дана више од четиристо граната. Шездесет сати без спавања. Два и по дана непрекидно у сали. Између операција - вода, сок, чај, понека отворена конзерва, и поново ради, ради, ради... Онда сам заспао као мртав, само три-четири сата, па поново на посао. Никад ми нико неће веровати: у току операције шијем танко црево и спавам. У једном се тренутку трзнем и питам свог асистента, докторицу, хирурга Миру Бошковић: "Је ли, Мире, је ли ја заших други слој, или само први?" Она ме запањено гледа. Схватио сам да сам спавао. Шио и спавао. И хирурзи, кад то чују, неће веровати да такве повреде радиш и спаваш. То је умор. Муслимани су пробали неке наше линије. Зауоставили смо их и успели задржати. У Вогошћи су све наше снаге убачене у борбу. У болницу стижу наши борци. Борбе три-четири километра од нас. Има рањених Крајишника из Грахова, који су стигли на ово ратиште да помогну српском народу. Добри и храбри момци. Тројицу оперишем. Сви су добри. Један од њих се зове Марко. Зову га Војвода. Борац са Купреса, очврснуо у борби, људескара челичног срца. Из џепа вади пет амблема љиљана. Ратни трофеји. Каже: "Нисам испунио норму, а рањен сам." А норма је десет амблема. Али, чим ране прођу (прострел грудног коша), ићи ће на испуњење норме. Иначе, он је из Мокрог Луга, једног села између Ливна и Грахова. Дошао је овде да помаже свом народу. Рањеници су тешки. Рањавани свакојаким оружјем, кога вероватно нема ни у једној литератури. Један младић из Специјалне јединице са Илице рањен је у лумбални део леђа. Рана од тридесет сантиметара дужине, огромно оштећење. Искидани мишићи. Вадим гелере, а гелер - челична брава за хангаре. Такве

су муслиманске гранате, пуњене бравама, комадима лимова, шрафовима, завртњима. У леђима овог младића налази се брава дужине сигурно седам-осам сантиметара. Тромблоне пуне свим и свачим.

Момак из јединице војводе Васкета рањен комадом челика, пет пута три пута два сантиметра, у доњи део грудног коша. Разнесена десна половина јетре. Дебело црево не постоји, а танког више од пола. Борба за његов живот - три и по сата. Завршавам операцију, све је урађено, али младић не реагује; срце ради, млад, јак момак. Након четири сата борбе он умире у Интензивној нези. Мозак је дуго био без крви, фактички, остао је без мозга, вегетирао. Младић је мртав. Његов командант Васке седи код мене и прича да их жестоко бијемо. Стави ПАТ на камион, иде кроз линију лево-десно и бије по муслиманима. Траже га цео дан гранатама, снајперима, минобацачима, али га је тешко погодити, јер је то покретна мета. И, у целој тој гужви, долазе Хрвати, Хрватско вијеће обране. Они немају болницу. Долазе из целе централне Босне, Фојнице, Вареша, Какња, Краљеве Сутјеске, Кисељака, Лепенице, Бусоваче и многих других места у централној Босни, где се воде жестоке борбе између ХВО-а и муслиманских фундаменталиста. Хрвати имају велики број рањених и мртвих, а немају болницу. Имају једну "назови" болницу, која више личи на магацин смрти. Налази се у Новој Билој, у неком манастиру. Немају ни струје, ни трансфузије, ни хирурга. Људи ту умиру. Све рањенике довозе у нашу болницу "Жица", јер је следећа њихова болница у Мостару, а Мостар гори. Наредна је у Сплиту. Ми им спашавамо животе, и одавде крећу за Сплит. Млада мајка, двадесет једна година, Антонија Јурић, Краљева Сутјеска. Причала ми је како јој је, на њене очи, убијен муж, два девера, родитељи, а мајка њеног мужа гледала је смрт своје троје деце. Са чврсто пригрљеним малим дететом, Антонија је покушала да бежи. Стиже је, преко ногу, рафал муслиманских зликоваца. Пада. Дете остаје. Њу одвлаче у кућу коју пале. Онако пребијене ноге, успела је да изађе кроз задњи прозор. Није жива изгорела.

Све се то дешава 12. јуна 1993. године, село Ковачи, близу Краљеве Сутјеске. Тешко рањена стиже до Вареша. Носе је од Вареша до нас. Код нас је стигла 16. јуна. После четири дана. Четири дана са прострелном раном десне бутине, смрсаном кости и инфицираном раном. За дете не зна ништа. Само му је две године. Моли се Богу да су дете и свекрва живи. Разговарам с њом. Страх у њеним очима. Жена-дете. Очи срне, паника, страх. Ипак се опоравља. После месец дана опоравка, Антонију и неколико хрватских бораца успели смо да авионом пошаљемо за Сплит, на даљи опоравак. Плакали су кад су одлазили. Говорили су: "Ви сте пријатељи." Неко ми је рекао: "Докторе Лазо, где год да се сретнемо у животу, да знаш да ти нема спаса! Има да пијемо док не паднемо обојица под сто." Антонија је отишла. Успео сам да сазнам преко пријатеља да јој је дете живо, а и мајка њеног мужа. Много спашених хрватских живота. Србин је човек, има душу, није звер. А онда, прича о младој болничарки, нашој девојци из Неђарића, седамнаест година, Љиљи Радовановић. Храбра девојка, у санитету у Неђарићима од почетка рата. Извлачи рањенике и превија их на првој линији. Део гранате бестрзајног топа стигао ју је док је помагала младом борцу. Погодио јој је ногу и разнео главну бутну вену. Хитно је пребачена у нашу болницу. Доста је искрварила. Оперирем је. Преспајам вену. Њена рођена сестра ради код нас, као медицинска сестра. Љиља је добро, нога је спашена, данас хода. Лепа девојка.

Дани лудила. Дани и ноћи непрекидних операција. Долазе хрватски војници и њихови болесници. Затим наши борци. Ради се без престанка. Радимо за две државе, за две војске. Болница мала, мало нас је. Радимо као да нас је десет пута више. 25. јуна, то јест јуче, један је од тих лудих дана. Долази наш борац из Специјалне јединице Каришика.

Рањен у стомак, јетра искидана. Одмах потом други, такође трбух. Опериремо, боримо се, спасавамо животе као много пута, стотину пута до тада. Извлачимо људе из смрти. Побеђујемо. Та победа и снага рањених бораца нас одржавају. А одмах затим, после њих двојице, стиже рањени хрватски борац. Рањен од половине груднога коша. Хитно интервенишемо и спасавамо га. У 22 часа стиже жена. Порођај је кренуо. Хитно долази гинеколог, оперише је. Имамо и гинеколога и педијатра. Све имамо, све радимо. И у најжешћим биткама жене се порађају, а деца имају запаљења слепих црева. Мора се све радити.

28. јуни 1993. године

Незаборавни петак. У салу сам ушао у 20.30 часова и непрекидно радио до 13 часова. Операција за операцијом, тешке повреде стомака, прострелна рана у стомак, тешка повреда црева, велико крварење. Павловић из Кисељака, тешка повреда тела, изгледа, бомбом. Његов синовац Влатко Павловић такође има тешку повреду стомака. Милутин Станишић, Илијаш, прснути чир, операција. Јуре Мијић, Краљева Сутјеска, тешка повреда леве надлактице. Операција за операцијом. Осам операција, једна за другом. Сваки хирург који ово прочита схватиће који је то напор, колико је то тешко, поготово са таквим повредама и у таквим условима, посебно ако месецима пре тога не излазиш из операционе сале.

3. јули 1993. године

4 сата и 20 минута ујутро. Не знам да ли је почетак дана средина, или његов крај. Окупао сам се. Сапрао са себе најодвратнију мешавину, са најодвратнијим мирисом, мешавину крви и фекалија. Моја униформа, моје кломпе, били су натопљени том мешавином чији мирис, кад се упије, тешко излази. Почео сам да оперишем у 21 час, а у четири ујутро изашао из сале. Жена Ката, из Фојнице, граната, шездесет пет година. Стомак разнесен, танка црева на више места, дебело црево, јетра. Одмах потом стиже дете из Фојнице. Повреда главе. Доносе младића из Фојнице, осамнаест година, Флоријан Берић, такође Хрват, борац ХВО-а, буквално разваљен снајпером. Чудни су путеви метка. Прошао кроз плућа, дијафрагму, слезину, бубрег, јетру, дебело и танко црево, све са леве стране. Оперисан. До пре петнаест минута мртав, сада је жив, и преживеће. Негде око 3.30 донесен је скоро мртав, али је сада жив.

Пролазе тенкови. Јутро је пред нама. Напољу лавез паса. И поново рафали. Кажу да је данас "тај" дан, да данас крећемо да потучемо непријатеља на Игману, непријатеља који нас свакодневно гранатира и наноси жртве нашим цивилима, нашој деци. Креће се и одавде и са Игмана. Крећу и наши борци са Илице, из Хаџића. Чујемо да је генерал Младић кренуо преко Трескавице, Бјелашнице. Очекујемо рањенике. Још нисам ока склопио. Нема друге, мора се радити докле ноге држе, али плашим се докле ћу издржати. А овај дан се криво наставља, кривим радом у Операционој сали. Доносе Младена Поповића, 1966. годиште, са тешком раном грудног коша, тешко крварење, брза дренажа, зауставља се крварење. Дobar је. Марко Самарџић, шездесет пет година, из Семизовца, такође повреда грудног коша, иста интервенција. Ђорђе Марчета, четрдесет шест година, Неђарићи. Тешка повреда трбуха делом гранате, повреде танких и дебелих црева. Операција дуго траје, пацијент добар, жив. Стеван Рајић, 1948. годиште, повреда грудног коша, крварење, дренажа, заустављање крварења. Пацијент добар. Све ово у једном дану. И даље... Дечко, Мирослав Миљанић, седамнаест година, одавде, са Илице. Чудном игром случаја рођен у Нишу. Доводе га буквално искиданих плућа, са крварењем из поткључне артерије. Присебна сестра, болничарка, притиснула прстом артерију. Због такве повреде човек умре за петнаестак секунди. Са тако

притиснутом артеријом дошао је до нас у болницу. Срећом, баш у том тренутку, у амбуланти смо се нашли колега Поповић и ја. Он је стиснуо прстом места артерије, ја сам је ухватио клемом и, на тај начин, зауставили смо крварење. У том тренутку дечко је већ био клинички мртав. Масажом срца и вештачким дисањем вратили смо га. Крв је липтала из плућа. Брзо сам затворио рупу и дренирао грудни кош да извучем крв и на тај начин мало раширим плућно крило и смањим крварење. На несрећу, у том тренутку обе операционе сале су биле заузете. Хитно га носимо у 1 шок-собу, реанимирамо га, добија крв. После пола сата, једна сала слободна. Таман кад смо се спремали да га снесемо у салу, поново кардиал-арест, престанак рада срца. Поново масажа срца, дисање - и срце поново ради. Хитно у салу. Отварам грудни кош. Лево плућно крило, доња половина, потпуно искидана. Клемујем крвне судове, сечем део плућа. Операција тешка. Долази и колега Пејић, који завршава артерију горе, спајајући искидане крајеве у пределу левога рамена. За време операције још једном је дошло до престанка рада срца. Руком у рукавици масирам голо срце. Поново почиње да куца. Прво лагано игра, трепери, а онда се у њему осећа снага, постаје све јаче и јаче. Добива драгоцену крв. Више од осам литара. Постаје јако. Видимо га како лепо игра у правилном ритму. Операција је завршена после три и по сата. Дечак је жив. Дечак са Илице, рођен у Нишу. Преживео је. Имао је велику срећу. Иначе, рањен је забрањеним распрскавајућим метком. Само пола сата након операције у Интензивној нези дечак гледа, као да се ништа није десило. Шта је живот?! То су наше победе. Увек кажем - победе над смрћу. Један млад живот, седамнаест година спасен је. Али и умире се. Ковач, са Илице, погођен метком у стомак само пола сата раније. Долази без пулса, са широким зеницама, без рада срца. И поред свих напора, поред свих покушаја интубације, мртав је. Плач иза мојих леђа. Плаче његова блиска рођака, медицинска сестра, која, ето, ради ту, где су донели њеног рођака.

А када сам већ код болничарки и осталог особља, раде јуначки и натчовечански. А брига тешка, и страх у очима свих. Чим се чује сирена која јавља да довозе рањеника, да рањеник стиже, у очима страх. Страх за очеве, браћу, синове, кћери. мужеве, сестре, за децу. Сви су они у жестокој борби. Често се дешава да сестра која ради на пријему, и она која прима на Интензивној нези, прима неког од својих најближих. Јутрос нам стиже Наредба о ратном стању и о ратном радном времену. Шта то значи? Значи, ради се без престанка. Па, људи, ми смо у ратном радном времену од првог дана. Ми стално радимо, без одмора. Ова болница је дракстор. Та наредба не важи за ову болницу. На снази је од првог тренутка рата, и биће укинута оног дана када рат престане. Малопре, кад набрајам серију операција, споменуо сам и једно дете из Фојнице. Не сећам му се имена. Четири године је имало. Тада је гранатирана Фојница, онај део где су живели Хрвати, цивили. Тешко је повређено. Синоћ је оперисано. Јутрос је умрло. Мали Хрват. Сузе у очима српских сестара. Ово је дневник, ово су истргнуте странице живота. Много је храбрих бораца који су дошли у ову болницу, рањених, чудних игара судбине, а сви они нису могли да уђу у овај дневник јер су се догађаји дешавали филмском брзином. Жао ми је што нисам могао да запишем имена свих тих људи, све судбине, споменути све те храбре младиће.

Овом приликом морам да се вратим месец дана уназад, на 13. јуни 1993. године. Име - Здравко Црногорац, годиште 1979, Рајловац. Зову ме у амбуланту. Лежи млад дечко, леп, блед... блед... блед... искрварио. Донесен два-три сата после повређивања. Тешка повреда десног рамена, десне пазушне регије. Не могу да зауставим крварење. Он полако умире. Хитно у салу! Улазим. Покушавам да зауставим крварење у пазушној јами. Не може се, толико је разнесено. Видим да нема много времена, можда десет-петнаест минута. Ако будем дуже покушавао да зауставим крварење, дечак ће

вероватно умрети. А које је друго решење? Сећи руку у рамену?! Како сећи руку у рамену, кад су прсти читави, неповређени. Испод операционог кревета ствара се локва крви. Анестезиолог говори: "Лазо, уради нешто, једва га држим!" Гледам, и не могу да се преломим. Знам да је живот у питању, али, како одсећи руку. Анестезиолог говори: "Лазо, одлази. Не могу више да га држим!" У тренутку кажем - "скалпел"; у секунди, у неколико секунди, млад леп дечак остаје без руке у рамену. Операцију завршавам аутоматски. Не могу да гледам дечака без десне руке. Питам анестезиолога, скоро незаинтересовано, како је? Жао ми је руке, као и живота. Каже: "Извући ће се. Добро је." Распрскавајући метак у Рајловцу. Добро је, остао је жив, иако је остао без руке. Зашто ово тек сада пишем? Пре два дана свратио је код мене дечко, леп, згодан: "Како сте, докторе? Ево, донео сам вам флашу пића." Не могу да се сетим ко је. Кад је скинуо јакну, нема десне руке. Сетих се. Каже: "Докторе, супер је. Ја сам срећан човек, јер сам жив!" У том тренутку схватио сам да сам урадио праву ствар. А мало је фалило да руку не одсечем, да се још борим за њу, и да данас тај дечко не буде жив. Његови родитељи, његови пријатељи, морају бити срећни. Многи су и због мањих рана далеко, далеко од ових простора, отишли горе, вероватно у рај.

5. јули 1993. године

19,30 часова. Тутњи из правца Сарајева, Кисељака, са Игмана, свуда околу. Нас гранатирају са Игмана и Сокоља. Докле ће? Надам се не дуго. 16.јули1993.године Кренула је, изгледа, наша велика српска битка. Битка за Игман. Српска војска је кренула са генералом Младићем на челу. Кренула да скине зидине изнад српских глава, које сваки дан односе по неколико живота. Ослобађамо Трново. Повезујемо се са српском Херцеговином. Српска војска, неустрашива и назадржива, иде ка Бјелашници и Игману. Испред нас беже муслимани. Тутњи земља. Паника у Сарајеву. Беже из Добриње, Бутмира, у Центар. Колико нас је тај Игман коштао живота? Наднесен над нама као црни зид, доносио нам је смрт и патњу, разарање и уништавање. Сада се љуља. Одоздо нисмо ништа могли, а више пута смо покушавали. Сада долазимо са друге стране, отпозади, одакле нас нису очекивали. Циљ нам је Игман, а затим, видећемо. Надам се - и Сарајево ће доћи на ред. Слушамо вести. Шибер, усташки генерал на страни муслимана и начелник њиховог штаба, каже да је око Сарајева већа сила него око Берлина. У страху су велике очи. Срби овде, Руси онде. Имам некакав осећај да му то дође исто. А ја се надам да ће крај бити исти, како за Немце, тако и за муслимане. Поново су у истом рату, на истој страни. Изгледа да ће судбина једног постати судбина другог.

Ових десетак дана радим дан и ноћ. Спавам кад могу, у три-четири ујутру, у подне, у шест по подне, у девет, када имам времена. А никада дуже од сата. Има дана када оперишем без престанка, по цео дан. Држимо два фронта. Наш, српски фронт, и фронт ХВО-а, централну Босну. Огромно ратиште, на десетине рањених. Пре два дана погођен је аутобус који је возио са Пала на Илићу. Оперишем жену - искидан трбух, јетра, црева, крпим, спајам. Дуг посао, тежак. Живот је остао. Последица, вероватно, неће бити. Сваки дан је борба за живот. Стрес. Трка с временом и откуцајима срца. А када срце настави да ради, ја скинем рукавице. Радост због победе над смрћу даје нову снагу. Много је туге, трагедије, али и много среће и осећања победе и успеха. Кажем, стална борба живота и смрти. Дођемо као неки борци на страни живота - и особље, и колеге, и сестре, и сви остали. Фантастични, неуморни, живимо једним дахом, једном мисли. Стотине српских бораца смо вратили у строј. Вратили мајкама синове и кћери, деци очеве и мајке. Много је суза и боли прошло нашом болницом, али много више живота и радости. У таквом паклу црпим енергију из тих људи, из тих трагедија, тих

радости. Ових дана радимо са још јачом снагом. Иде се на Игман. Наши добро иду. Газе оне који су до јуче сијали смрт по овим просторима.

17. јули 1993. године

Ова прича и ова страница посвећена је дечаку од седамнаест година, по имену Пеђа. Тако се зове и мој син. Мој син је у Нишу, а овај дечак је са Врела Босне. Тачније, био је са Врела Босне. Цео дан жестоке борбе за Игман. Тутњи око нас. Жестока битка. После дванаест месеци креће се на ту "планину смрти". Завила нас је у црно и, ево, и данас гађају по нама, по болници, по простору на којем се налази. Око седамнаест сати, из очаја, из немоћи, фанатици циљају болницу. Једна граната погађа двориште суседне куће. Мајка и син. Син, седамнаест година, има име као мој. Отац Жика је горе на Игману. Бори се за своју породицу и своју кућу. Испратили су га јутрос рано жена и син. Брину за њега, горе високо на Игману, одакле видимо и чујемо жестоку битку. Остали су у својој кући и брину за оца и мужа. Директан погодак. Граната тачно између њих двоје, на два-три метра. Дечко без рада срца, у клиничкој смрти. Хитно га интубирамо, реанимирамо, масирамо. Мајка, такође тешко рањена, плаче и пита за сина. Срце поново ради, дечак је жив. Хитно у Операциону салу. Оперирем га. Грудни кош, јетра, бубрег, црева, лева рука, више од тридесет рана по телу. Завршавам операцију. Можда је грубо речено, али операција је технички добро одрађена. Дечак иде у Интензивну негу, али се не буди. Једна зеница је шира. Страх у мојим очима. Много сам пута то видео и знам како изгледа кад је мозак оштећен, контузован. Нешто се у глави дешава. Плашим се да се, и поред ове операције, неће никада пробудити. У другој сали колега Чалић оперише мајку. Такође тешка операција. Више десетина повреда. Слика следећа: дечко и мајка у Интензивној нези. Једно поред другог. Кревети број четири и пет. Мајка умире непосредно после операције. Дечак се буди. На тренутак почиње спонтано да дише, говори нешто неразумљиво и окреће главу према кревету где је била његова мајка, до пре неколико минута. Нешто страшно! Невероватно! Да нико не верује! Суза у дечаковом оку и једине речи које је изговорио јасно: "Мајко". Растаје се са српском болницом и њеним особљем. Пољупци и махање. На наше: "До виђења", његово, на српском језику: "Акобогда!" Драг пријатељ је отишао. Остало је велико пријатељство. Хвала ти за све, хвала ти на подршци, на помоћи српском народу. Нека је Бог са тобом, то ти желе твоји пријатељи, Срби са Илиће. Шта доноси сутрашњи дан? Боже, поштеди децу! Немој само деца да страдају! Још сам под утиском дечака од четрнаест година који је погођен у грудни кош док се играо у центру Илиће. Много деце је страдало у овом рату, и већ се плашим њиховог доласка у болницу. Они остављају посебан траг у нашим душама. Много већи, много јачи ожиљак, од кога се тешко опорављамо. Пишем, али ми је све теже да узмем оловку у руку. Да ли то значи да ме руше страхоте овог пакла, или сам преморен? Од крви и рана немам времена за друге ствари.

Јутро, пет сати. Можда ће се неко питати зашто пишем у то време. Па пре пола сата сам завршио задњу операцију. Ми немамо ни дана, ни ноћи, ни сата, ни времена. Да ли је пет ујутро, три поподне, да ли је десет пре подне, или си у сали, или спаваш, или пишеш? Нема оних нормалних времена, одређеног времена за рад, за спавање, дружење. Краде се слободно време, па макар и у пет ујутро. Ето, тако, седох јутрос да напишем нешто. Целог претходног дана нисам успео да напишем ни речи. Жестоке борбе се воде и даље око нас, за Жуч и Сокоље. Детонације од 12 сати разваљују по сарајевској котлини. Рањеници непрекидно стижу. Дечак из Милића, тешке повреде трбуха и грудног коша. Дечко из Вогошће, стомак. Младић из Илијаша, грудни кош и стомак. Све за један сат. Тројицу оперирем заредом, сва тројица су добро. Стижу нови

рањеници. Борбе за Жуч, за Голо брдо на Игману. Важно је да су наши заузели коту Голо брдо и да незадрживо напредују. Непријатељ има много мртвих и бежи у паници. Борбе трају целу ноћ. Тешке детонације. Долази рањеник из Милића, прострел подлактице. После петнаест минута стиже још један младић, из Сребренице. Тешка повреда главе. Десна страна одузета, а само двадесетједна година. Битка иде даље, тутњи све. Доносе Светозара Кашиковића, храброг борца елитне јединице из Илијаша, тешко рањеног. Оперирем трбух и грудни кош, изузетно тешке повреде, велико разарање органа трбуха, плућа. Сестра и мајка су се одмах ту створиле. Поред њега су. Чим је изашао из сале, оне га гледају са страхом у очима. Сестра поред њега седи цео дан, ноћ. Један сат после поноћи, кажем јој: "Иди, одмори се мало, лежи". Мајка је све то тешко примила па су је однели кући, да се одмори, да се смири. Знао сам да ћу радити целе ноћи, да нећу лежати у соби. Хтео сам да се сестра, која сатима седи поред свог брата, одмори. Јутрос у пет сати полако отварам врата собе, али ње тамо нема. Враћам се. Она седи поред Интензивне неге, и кроз стакло нетремице гледа у брата.

25. јули 1993. године

Недеља. Какав је то био дан! Дан званичног примирја. од десет часова. Све около трешти од детонација. Дванаест операција у општој анестезији, једна за другом. У исто време, више од четрдесет осам рањеника пролази кроз ову болницу без операција, само са обрадом рана и пружањем хитне хируршке помоћи. Операције, не зна се која од које гора. 26. јула, понедељак, радио сам до три ујутру. Једва сам се довукао до кревета. Мислим да ћу спавати данима, али знам, бићу срећан ако одспавам неколико сати а да ме не пробуде. Дванаест операција једна за другом, без паузе. Анто Рамљак, 1963. годиште, Лепеница, тешке повреде. Саво Симанић 1939. годиште, Неђарићи, тешка повреда грудног коша. Божо Слишковић 1953. годиште, Крешево, повреде стомака. Ненад Рајић, 1966. годиште, Кисељак, тешка повреда трбуха. Никола Багарић, 1933, повреде стомака. Анто Максимовић 1964. годиште, Доброшевићи, тешка повреда великог крвног суда ноге. Радим трбух, грудни кош и васкуларну хирургију. Младен Каблар, Пале, 1972, повреда трбуха. Будимир Савић, Вогошћа, 1964, повреда грудног коша. Невенка Суботић, 1958. годиште, са великим искрварењем, медицинска сестра из Вогошће, тешка повреда грудног коша. Спашена у последњем тренутку. Много је искрварила лежећи у Интензивној нези, иако смо јој давали крв непрекидно - она је чекала на ред, јер био сам заузет у сали. Тренуци су одлучивали. Срећом, брзо сам завршио претходну операцију. Невенку смо одмах пребацили на операциони сто. Отворио сам грудни кош, зауставио крварење, и остала је жива. Страшно је то кад можеш помоћи, а нема довољно хирурга и нема довољно операционих столова, а пацијент чека на ред. А тај ред, то није ред за биоскопску карту, за хлеб - то је ред за живот. Најстрашнији ред на свету!

У рату, пред болесничким вратима, пред операционом салом, леже млади људи, жене, дечаки, борци, и чекају на ред. Зато не могу а да се тога не присетим. И никада нећу опростити лекарима и хирургима који су одавде побегли и оставили свој народ, а исто тако не могу да схватим хирурге из Србије, Југославије, Црне Горе, света, што не дођу да помогну. Да ли они знају шта је то ред за смрт и ред за живот. Да ли они знају како је када бираш између двоје. Ти изабере једног, а оног другог - њега осудиш на смрт, јер знаш да нећеш стићи да му помогнеш. То су најтеже дилеме, а мораш брзо да реагујеш. Како бираш? Постоје основни хируршки принципи, редови хитности, а шта ако су оба ИСТОГ реда хитности, ако оба крваре исто, обојица из јетре, или један из стомака, а други из грудног коша, и знаш да обојици нема спаса ако их за пола сата не опериреш. Где су онда редови хитности? Ти их онда бираш. Некад бираш млађег, јер

живот је пред њим. Некад бираш старијег, јер има децу. Нека живи отац за децу, а не онај млади који нема деце, који није ожењен. Некад бираш дете, некад девојку. Некад мислиш да жени треба да поклониш живот, да деца имају мајку, а некад, опет, девојци да рађа, да живи... Страшне дилеме! Не бих волео ником, ни најгорем непријатељу, пожелети да се нађе у једној таквој ситуацији, да мора да бира кога ће оставити у животу, а ко ће умрети?

Радомир Радовић, 1942. годиште, Илица, из серије тих дванаест операција. Тешка повреда грудног коша, стомака, танко, дебело црево, карличне повреде. Мира из Рајловца, тужна жена, погођена снајпером у грудни кош. Не жели да живи, изгубила је сина. Каже: "Докторе, пустите ме да умрем!" "Не, нећеш, Миро, умрети, има да живиш" Преживела је. Ђорђо Ступар, Вогошћа, повреда стомака, грудног коша, велико искрварење, изузетно тешка операција. То је та серија од дванаест операција. Уопште ми није јасно како издржавам. И опет кажем, напајам се снагом овог српског народа, који се овде сам одупире свету, "турцима", свима. Бори се за правду, истину. Данас је 8. август 1993. године. Нисам писао десетак дана. Много тога се дешавало брзо, из тренутка у тренутак. Смењивали су се догађаји, а ми смо били затрпани послом. Доста рањених, много операција. "Ради се" Игман. Тутњи изнад наших глава, на петсто метара до километар. Ово је јединствена болница. На самој половини Игмана, на неколико стотина метара од нас је непријатељ.

Јутрос у четири потписано је ново примирје, ко зна које по реду. Наша војска препушта Бјелашницу, Трескавицу, делове Игмана Уједињеним нацијама. Да ли тиме нешто губимо? Наш циљ није био да са Игмана и Бјелашнице тучемо непријатеља, него да га њиховим ослобађањем отерамо, и тиме, напоскон, прекинемо бесомучно гранатирање Илице и Хаџића. Други циљ је био спречавање дотура муниције, која се преко те две планине допрема у Сарајево. Те циљеве смо остварили. Ако муслимани покушају да се врате, да поново преузму Игман и Бјелашницу од стране Уједињених нација, којима, истини за вољу, не верујемо, и сви се тога плашимо, али, ако то ураде, онда "нека им је Алах на помоћи". Јуче је био први дан примирја, а имали смо два мртва и два тешко рањена. Рајловац, снајпер. Увек смо теже страдали и имали више рањених у примирју, него у борбама.

3. октобар 1993. године

Дуго је времена прошло од када сам задњи пут записао нешто у овај дневник. Време мртво. Ништа не иде боље. Овако дуго не може. Примирје, а људи гину. Страх, страдање, неизвесност. Осамнаест часова, у ходнику наше пријемне амбуланте врисак, избезумљен и нељудски. Седео сам у кухињи, тик уз амбуланту, и вечерао. Неколико избезумљених младића носе тело младог борца. На први поглед, док га стављају на кревет, видим да је повређена лобања, глава. Стравична слика. Пола мозга вани, пола лобање фали. Кроз лобању видим очи изнутра. Два младића се ваљају по поду, плачу, вриште. Један од њих у шоку само понавља: "Не дајте ми брата близнаца!" Браћа Вукадин, 1975. године рођени, близнаци. Дечаци са златним минђушама у левом уху, враћају се са врлети Бјелашнице, после петнаест дана. Враћају се на своју Илицу. Срећа, радост, песма на камиону. А онда, надвожњак на пружном прилазу између Зоранова и Илице односи главу седамнаестогодишњег Дарка Вукадина. Односи је у тренутку док извирује кроз цераду да види своју Илицу. Вришти брат од бола, спаса нема. Све на свету дао бих да могу да помогнем! Слика страве. бол до неслућених граница људске свести. Медицинске сестре очврсле на слике смрти, крви, слике које би некада, у миру, биле слике страве лудачких режисера - те сестре плачу. Долазе

дечакова мајка и сестра. Врисак до неба. Били су то задњи близнаци на Илици. Мислим да су ми рекли да их је било осам парова. Илица више нема близнаца. Ништа добро не видим. Писано 20. октобра 1993. године у 19 часова.

29. октобар 1993. године

21 сат. У 19,30 гледао сам дневник ТВ-Београда. Ни речи о рату и борбама на сарајевском ратишту. Мир божији. А пре само пола сата у нашу болницу донета су два мртва младића. Један 1971, други 1959. годиште. Снајпер са Добриње. ИЦ-уређај, ноћ. Жртве из Неђарића. И опет кажем - мир божији. За пет-шест дана идем у Ниш, до куће, до моје породице, до мојих пријатеља, до мог града. Ваљда је ово крај мог дневника, или тек средина. Једно сигурно знам - да није почетак. Овај дневник је писан у једном роковнику - с једне стране дневник, с друге - моје операције. Ево, срећемо се на средини. Још две стране и срећу се операције, имена људи које сам оперисао, и мој дневник. Крај овој свесци. Напољу тутње гранате. Наши враћају Добрињи дуг Неђарића. Два мртва младића траже жртву на другој страни. Крв за крв, туга мајке за тугу мајке. Рат траје, далеко је мир. Тешки дани, а најтежи за мене, као хирурга, од почетка рата. Кажем као хирурга, јер било је много тежих и црњих дана за мене као човека, за напаћену душу и болно тело. Десетак невероватно тешких операција у истој ноћи. Спасавам животе. Срби су чудни, несхватљиви за себе, а камоли за друге. Подједнако оперишем српске и хрватске младиће. Једног износимо са стола, другог уносимо - један Србин, други Хрват. Радимо их. Оперишемо са превеликом жељом да им помогнемо, без обзира на нацију, а у рату смо. Меша се крв на операционом столу, на поду операционе сале, у венама. Шок-соба је пуна тешких рањеника, и Срба и Хрвата. Верујем у човека, и верујем да ће тешки хрватски рањеници осетити захвалност према српским лекарима, српским сестрама, српској власти, према народу који им је омогућио да се лече овде, да преживе. Али, исто тако верујем да њихова власт и њихова држава неће. Они не знају шта је захвалност.

Верујем сада да ће нам врло брзо вратити то на најнезахвалнији и најподлији начин. Верујем да ће нам њихова власт и држава исказати захвалност за све ово што радимо тако што ће нам забити нож у леђа. Српском народу крајина, а и нама овде. Гори сарајевско ратиште - Вогошћа, Рајловац, Игман, Касиндолска улица, Неђарићи. У задњих неколико дана више од петнаест рањених Хрвата из Кисељака и све више из Вареша. Дан и ноћ оперишемо. Да ли је Бог са нама? И најтеже операције се завршавају успешно. То је она радост, она вредност која чини да преживимо све ово. Радост која брише сву муку, зној и напетост наше професије. Напољу гранате, митраљеви, хаубице. Авиони НАТО-пакта прелећу ниско изнад болнице. Болница је у срцу рата, у подножју Игмана, на пушкетом од најтежих битака сарајевског ратишта. А ја, шта ја осећам овде? Пишем из тренутка у тренутак и износим своја осећања. У овом тренутку осећам или не осећам, али добро знам, и не видим никако крај, крај овог рата, овог пакла. Видим крв, видим патњу, видим смрт. Видим пакао рата, глад, мртву децу.

25. децембар 1993. године

Истиче трећа година рата. Почео је 1991. године у Крајини. Рат у Крајини и овај овде, то је исти рат. Само се померио. Нисмо га задржали на границама Уне и Саве, али се надам да ћемо га задржати да не пређе границе Дрине. Отишао сам у осмом месецу 1991. године у Крајину. Ево, за пет-шест дана улазимо у 1994. годину. 1991,1992,1993, ето је и 1994. А мир је тако далеко. Дуго нисам писао, не зато што се ништа није дешавало, већ што сам и ја у ова два месеца запао у неку монотонију, или, можда, почео да се адаптирам на све ово. Препуњен осећањима, препуњен патњама људи,

трагедијама око себе, морао сам мало да се празним, да ћутим. А све около је лудо, страшно.

Одакле да почнем? Од свега што се догађало до сада. Почећу од смрти, јер овде све почиње и завршава смрћу. Боро Станишић, диван младић, отац малог клинца Игора, велики борац Илице и Републике Српске, погинуо храбро и славно, као што је и живео. А сећам се Боре, видео сам га два дана пред смрт - тих, ненаметљив, диван. Славни возач транспортера, учесник многих битака, увек први. Ишао је испред пешадије, био снага и сила српских бораца. То је онај младић што је у Отесу својим транспортером, излажући живот опасности, прешао преко колоне од двадесет аутомобила, да неком нашем борцу не би пало на памет да прво одвезе ауто, па тек онда да се бори. То је човек који је својим транспортером прилазио рањеницима на чистину, извлачећи их и ризикујући сопствени живот. Погинуо је храбро на Улогу. Нека му је слава! Слава Бори Станишићу, српском гардисти, српском борцу!

Воде се велике битке око Сарајева, Олова. Ослобађајући српску земљу, заједно се боре борци Илиџанске, Игманске, Илијашке, Гатачке бригаде и делови многих других. Ових дана воде се жестоке борбе на самим прилазима Олову. Непријатељ туче Илицу. Падају гранате. Много рањених и четири погинула. Људи се опустили, излазе на улице, и гранате их погађају. Писао сам о Бори Станишићу, а само петнаест дана од његове погибије у болницу је донет његов брат од стрица. Погођен гранатом на Илици. Оперисао сам га. Танка црева, дебела црева, грудни кош, јетра. Умро је два сата након операције. Глава није издржала. Тежак и јак ваздушни удар или, како ми кажемо, бласт оштетио је мозак и младић је умро. Седамнаест година. Граната је пала у центар Илице. Борбе се воде свуда. Пуца се по Жучи и око Илице, Неђарића, Хаџића. Битке на деловима илиџанског ратишта, у рејону Азића, Ступа, Неђарића. Рањена су ми два друга, Терза и Никола. "Паштета". Срећом, ноге су остале, али је дошло до великих повреда стопала.

Данас нас је посетио генерал Младић. Он никада не најављује свој долазак. Војни пук је стао испред болнице. Сам је изашао са једним борцем и кренуо према улазу. Одмах се интересовао за једног рањеног борца, Гачанина Огњена Тодоровића. Обишао је болницу и поздравио се са свима - особљем, лекарима, пацијентима, људима који су дошли на преглед. Свакоме по неку реч рекао. После је мало сео са нама, особљем и лекарима. Причали смо о болници, о животу, о свему. Изразио је одушевљење нашом болницом. Рекао је да није веровао да је тако велика и да пружа тако велики степен медицинских услуга. Импресиониран је и особљем. Изјавио је да је на највишем нивоу и за мирнодопске услове. Рекао нам је да ће Европа и свет врло брзо схватити да се не може тек тако лако ударити на Србе, и да је ово најтежи рат који су Срби водили, јер никад до сада нису били сами и без савезника, као у овом рату. Без икога осим појединих добровољаца. И онда је, дословице, рекао ово: "Ево доктора Србијанца. Докторе, ти не слутиш како си ти мени и овом народу подигао морал и унио снагу својим присуством овде. Хвала ти!" Хвала Теби, генерале Младићу, што са својом војском, њеном снагом и снагом своје личности и знања, браниш српску нејач, српске домове и српску земљу! А шта о генералу причају сестре, људи, особље и пацијенти? Диван, непосредан, конкретан, све запажа, храбар. Али, међу свима влада један велики страх да му се нешто не деси, јер он је увек први, не само на линији него у нападу, у борби, акцији.

Ноћ уочи Српске нове године. Јутрос рано, у три сата, вратио сам се из Ниша. Тамо сам примио награду Града - Октобарску награду. Примио сам је за достигнућа из области медицине. То је изузетно признање, које се сматра највећим признањем Града. Примио

сам је на великој свечаности. Са мном, у Нишу, били су пријатељи одавде, из Српског Сарајева. Лепо смо дочекани. Уважени, са пуно искрености и топлине од мога града, и од људи који у њему нешто значе. Ниш је увек био и остао град који осећа судбину народа са друге стране Дрине. Моја болница такође. Срећан сам, јер су то осетили и видели и моји пријатељи из Српског Сарајева.

Ратна 1994. година.

Јануар 1994

Иначе, данас је овде, на Илици, било паклено. Око 11 сати почеле су да падају гранате. У том моменту нашао сам се тамо. Могао сам и да настрадам. Вратио сам се у болницу. Врло брзо је стигло неколико рањеника из полиције команданта Каришика. Рањени су на Жучи. Срећом, ниједном од тих момака живот није био угрожен. Има их из свих крајева - Сребренице, Братунца, Илице и других градова. Данас је Нова година. Болница је пуна рањеника, без и једног празног места. Ходницима одјекују српске борбене патриотске песме. Страшан контраст живота и смрти, крви и радости. Данас сам оперисао једног момка из Вареша, Хрвата - плућа, дијафрагма и јетра. Име му је Слађан Ранкић, 1972. године рођен. Стигао је у задњем моменту. Жив је. Још један живот као поклон од мене.

12. фебруар 1994.

Прошло је месец дана откако нисам ништа записао. Много тога се десило а да се нисам латио оловке и свеске. Погинуло је неколико храбрих момака, доста рањено. Што се тиче војне ситуације, све је исто. "Раде" минобацачи и снајпери. Неколико тешких операција. Посебно тешка и тужна била је борба за живот храброг српског борца са Игмана, Страхине Штаке. Тешко рањен у карлицу и стомак, донет је са положаја након три сата. Борба у сали траје пет сати. Четрнаест литара крви. Невероватно! Једва заустављамо крварење из карлице, која је буквално разваљена. Бубрези не раде. Уплашена деца - син петнаест, кћи тринаест година, моле за очев живот испред сале. Ипак, преживео је! Износе га из сале, уносе у Интензивну негу. Прича, маше деци. Срећа, радост. А онда, бубрези отказују, дуго су били без крви, не могу да прихвате функцију. Након три дана хитно га транспортујемо за Београд. Одатле долазе добре вести. Има наде, опоравља се. Невероватно како је остао жив! Али, тринаестог дана након операције, јављају да је умро! Боже, по хиљадити пут те зовем, молим те! Толика је била његова борба и жеља за животом! Још један живот се угасио, још два сирочића остала. И како после тога прихватити уцене, тамо, са Запада? Како можеш прихватити ултиматуме? Какви ултиматуми, какви авиони и бомбе?! Снобови и лицемери европски, насрћете на напаћени народ! Не плаши се он вас, а ултиматуме овај народ никад није прихватао!

Ево, сад је шест сати ујутро. Целе ноћи авиони надлећу сарајевску котлину. Пре шест стотина година, кад смо стали пред Турке Османлије, Европа нас је издала. Сад смо опет стали, и остали сами. Овог пута пред "турке Санцаклије". А та иста Европа прети и уцењује. Прети овом храбром народу, увек жртвованом, и увек на бранику правде и слободе. Европо, дабогда се угушила у сопственом смраду, дабогда нестала у својој декаденцији и лицемерју, као што је нестало стари Рим! Рим након Нерона и Калигуле. Овај народ ће живети, истрајати и победити! Наше жртве и наши сирочићи, усахле очи наших мајки и срце поносног Србина гарант су тога! А ти, државо француска, позната као симбол слободе, правде, једнакости, некадашњи пријатељу и сестро, срами се овог

времена докле постојиш! Да ти прихватиш уцене и ултиматуме упућене српском народу?!

То никада нисмо могли да очекујемо, а никада нећемо ни заборавити. Не плашимо се ми ни "турака" ни претњи НАТО-пакта. Истина и правда су увек на нашој страни. Неко други би уређивао склоништа и подруме. Ми се исмејавамо и правимо вицеове на рачун ваших претњи, ваших челичних птица, вашег гвожђа, тона експлозива. Срби су божански народ, а ви? Шта сте ви? Бивши варвари, и поново варвари! Питајте капетана Лемона, поручника Переса, и многе друге. Плакали су отврдли легионари кад су нас напуштали са речима: "Здраво, пријатељи. Здраво, Срби! Чувајте се, и не дајте се! Наша срца увек ће бити са вама, ма где да будемо." Дођите, сад, са бомбама и смрћу, видећете друго лице српског народа! Видећете што видели нисте! Овај народ се не плаши, не укопава, не бежи! Ради мирно. Дођите, напакон, не претите више, чекамо вас! А ви, ако сте паметни, заборавите што сте наумили. Доживећете пакао.

24. фебруар 1994.

Недеља. Дан уочи ултиматума. Синоћ сам на муслиманској телевизији слушао цео Клинтонув говор. Њиме је коначно потврдио да је дан доношења ултиматума био, у ствари, дан доношења одлуке о ваздушном нападу на Србе у сарајевској регији, и даље. Целе ноћи и јутра, па и сад, а поноћ је, амерички НАТО-авиони прелећу изнад нас. Ми смо припремили болницу, замрачили прозоре, организовали транспорт - и легли да спавамо.

Осамнаест сати и тридесет пет минута. Шта се десило? Ништа! Попустили поново. После Љубљане, Крајине, после Кукањчевог Сарајева, после Игмана и силне бујице српске војске која се кретала ка сарајевској чаршији. Поново су амерички психоаналитичари били у праву. Не амерички војни стратежи, јер они нису били спремни да ударе на Војску Републике Српске. Само психоаналитичари. Поново смо попустили, а нисмо смели. Кренулаје НАТО-војска. Сарајево је било "ин медиас рес" овог рата, и нашег постојања. Ту се решавала судбина Срба. Попустили смо маја '93, али нисмо смели и фебруара '94. Чему све жртве и велике победе?! Можда само мислим, али време ће показати, надам се. Попустили смо, прихватили да уклонимо артиљерију, српску снагу и сигурност. Шта ће бити са нама? Али, ми смо, Срби, непредвидиви и феникси. Боже, дај да се поново пробуди српски инат, снага векова, да васкрсну васколики српски јунаци. Боже, дај да Срби остану Срби! И кад су без излаза, они побеђују. Боже, овог пута то нам је једина нада. А зашто увек живети у нади? Шест стотина година је прошло од Косова. Зар опет да "турци" добију, а ми да живимо у слави гусларских песама и прича, које лепо певају и причају дедови својим унуцима? Нећу песме, нећу приче, нећу гусле и славу! Хоћу живот своје народу! Хоћу слободу и мир својим пријатељима, сестрама и браћи. Доста славе! Дај, Србине, победу и земљу српску! Надам се да ово није крај мог дневника. Ако тако буде, поново ће српске мајке и сестре, рађајући Обилиће, вести гоблене српских победа, а муслиманска застава лепршати на kotaма за које животе дадосмо. Игман више неће бити Игман. Ја то не желим. Овај народ то не жели. Верујем да тако неће бити, иначе ни нас, Срба, браће и сестара Илице, Неђарића, Касиндолске, Илијаша, Вогошће, Хаџића, Рајловца, Раковице, свих ових малих и великих места око Сарајева и у Сарајеву, нас, Срба Српског Сарајева - неће бити да то видимо. Сигуран сам да ћемо својим телима одбранити српску земљу, да нећемо дозволити да је прљају ноге туђина. Ако треба, својом ћемо крвљу натопити, и поново прекрити црвеним божурима српске судбине. Молим те, Боже, да окренем наредни лист овог мог дневника!

16. април 1994. године

Три сата и тридесет минута ујутро. До вечерас не додирнух Дневник, а онда отворих страницу за коју се молих Богу. Срби су поново у оклопима. Косовске сузе источише српске гранате и српске оклопе. Наше срце и душа, векови наших страдања, дадоше нам снагу да поново изникнемо и докажемо вековном непријатељу, лажним пријатељима, и свом добру и злу овога света, да нас нико и ништа не може уништити. Изникла је српска војска као дух на обалама легендарне реке Дрине, кржаве и зелене, сузама мућене, српским победама величане. Баш ту, на том месту, на тој артерији Српства, српска војска, војска потомака и ратника Косова, Чегра, Цера и Кајмакчалана, врати постојање Српству. А авети Земље, лажни мировњаци, напокон су схватили да не могу да заплаше српске борце и народ. Њихови фантоми, миражи, њихове ракете, сломили су се о оклопе српских бораца. За кратко време добили су лекцију, коју је требало да добију још пре годину дана.

25. април 1994. године.

Моја прича се зове Драган Јосиповић. Старешина Војске Републике Српске, командант славне бригаде Сарајевско-романијског корпуса. А тамо негде, у Србији, у питомој Војводини, његове четири девојчице. Херој, витез и Синђелић, командант славне Илијашке бригаде, ударна песница, челик и срце битке за Дрину и Горажде, осветник дринских крвавих таласа. Ово је моја прича о једном човеку, о живом хероју, хероју рата, који чува Српство свом силином векова и крвљу предака. Од њега се непријатељу крв леди. Човек, отац четири девојчице, дошао је да се бори за српски народ.

Борио се на најтежим ратиштима, увек на првој линији, увек напред. Понекад и неколико стотина метара иза непријатељске линије. Бог за своје борце, увек испред њих и са њима. Крајишник по рођењу, Југословен по држављанству, борац Републике Српске. Воле га сви. Борци обожавају. Он је отелотворење свих српских јунака. Нема га на телевизији, радију, у новинама. Увек у снопу ватре и непријатељских тромблona. Његово име је легенда и сигурност, и зато, Боже, чувај га за овај народ и ову земљу! Он је последњи Мохиканац и Дон Кихот, он је Обилић и Косанчић. Он је срж Српства и, просто, он је јунак. Синоћ је дошао са Горажда, данас је у болници, у посети својим рањеним борцима. "Најобичнијим од обичних бораца". Али то су његова деца, његови борци.

Седео је код мене, у соби где живим, у болници. Причали смо, причали обичне приче, два обична човека, истих судбина и мисли. Причали о деци, о људима, о нашим судбинама, о ономе што нас чека, и где смо. Скували смо кафу. Обојица пијемо доста слатку. Хирург, две године у рату, у крви до колена, и херој - ратник, две године у ватри и смрти. Седе сами, кувају кафу, у соби која је слична оним студентским. Насмеја се што спавам на двоседу и морам као продужетак ставити столицу, за ноге, јер је лежај сувише кратак. А ја помислих - када и где он спава? У задњих двадесет пет дана једва да је једном скинуо чизме. То је борац и командант што оствари многе победе. Причали смо обичне људске приче, а ја запамтих: "Једва купих деци половне књиге"... или: "Када заспим, а зазвони пољски телефон, прво у страху помислим да ми јављају да је неки мој борац рањен, или погинуо." Драгане Јосиповићу, и Теби и себи желим да стигнемо до свог циља, до својих идеала, својих веровања. Док је таквих као што си Ти, док је Тебе, док је српског народа и српских бораца, идемо напред, и верујемо! Још нешто, прича о Теби је моја прва прича о појединцу. Остајем дужан још једну, причу о човеку који је дао свој живот за народ и Отаџбину, и који већ живи у легенди: причу о Зорану Боровини. Пописмо кафу са по две коцке шећера. Ниси хтео да попијеш ракију -

рече да пијеш само ван рата, или кад одеш кући. А кад си задњи пут био код куће? Лежерно, у маскирној униформи, потамнелој од прашине, блата и зноја, али с печатом снаге у живим борбеним очима, Јосиповић седе у војни ауто, махну, и оде. Где?

А ево и неколико кратких прича, тужних догађаја, што су терет на срцу, што те леме и мељу, што руше и буде људско у теби. Прва је написана 28. априла 1994. године. Завијајућа сирена. Сви у трену на ногама, пред вратима болнице. Кога ће изнети из кола? По колима препознају одакле стижу - Илијаш. Увек помислим - само да није дете. Али износе дете. Бледо, плавих усана, великих плавих очију, плаве косице слепљене уз образе. Однекуд је ту била камера, телевизија. Снимају. Ово је сва истина о трагедији српског народа. Дете од тринаест година, лепа девојчица, Слађана Милановић., Погођена снајпером док је возила бицикл, са даљине од тристо-четиристо метара. Ко је пуцао у дечију душу? Могао је на нишану да види њене плаве очи, њених дванаест - тринаест - четрнаест година, кад је пуцао у карлицу и разнео живот. Борба за њен живот. Операциона сала. Где је граница између живота и смрти? Искуство ми неумољиво говори да се плаве очи гасе. Операција. Отварам трбух. Гејзир крви. Срце је стало. Масирам га, поново ради. Великом крпом купим крв из трбуха и цедим напоље, подвезујем крвне судове, заустављам крварење, прешивам црева. Технички, посао завршен, али живот је отишао. Оста још само да се плаве очи потпуно угасе. Несрећни отац и мајка чекају испред Интензивне неге. Говорим им истину. Отац плаче, удара се шакама по глави, мајка седи шокирана и изгубљена. Отац ми љуби кржаве клонпе и моли за живот свог детета. Дижем га, кажем да сам све учинио. Било је 20 часова. Два сата ујутру. Смрт. Саопштавам родитељима. Тренутак тишине, а онда врисак. Урлик бола! То ми је стално у глави, на јави и у сну. Тај врисак бола, губитак последње наде - неописив тренутак. Њега се увек плашим. Још једно дете је мртво. Још једна туга, бол у души свих нас. Како издржати?

Дете, седам година. Прошло је само неколико дана, поново сирене, поново врисак родитеља, поново смрт. Децо моја, зашто ви страдате? Ви сте се играли када су одрасли почињали овај рат. Да ли су мислили на вас? Мали Никола Радојевић, са Врела Босне, у подруму куће нашао је експлозив. Колега Пејић и ја оперишемо заједно. Ја стомак, грудни кош, десну руку, он леву руку и лице. Језиво, претешко. Радимо као аутомати, само наше очи одају осећање ужаса. Умро је два сата након операције. Прича трећа Двојица младића са положаја на Нишићима. Непријатељски тромблон. Један без руке до лакта. Сав у ранама, дише спонтано. Други, ноге. Првог оперишемо, умире сат времена након операције. Рупа од гелера на лобањи, мозак. Други је остао жив.

Прича четврта, 4. мај 1994. године Једанаест часова. Поново сирене, поново Илијаш. Срђан Вујадиновић, 1962. годиште. Експлодирала нагазна мина док је пузао. Оба ока затворена, крв свуда. Он виче да не види, да је изгубио очи, моли ме да му спасем бар једно. Сам сам, не знам, нисам очни лекар. Први пут радим очи. Испирам их шприцом. Размишљам шта је са њима. Пуне су блата. Након доброг испирања, радостан врисак младића: "Видим, видим на десно око! Видим лампу! Видим, докторе, Ваше прсте!" Лево око има повреде. Натапам их антибиотиком, физиолошком отопином, и стављам газе. Шаљем га на Одељење. Имао је среће. Једно око је остало, можда и друго. Сутра га транспортујемо на Соколац, офталмологу. То су четири приче за пет дана, а колико их је још било у ових тридесет месеци, за ових девет стотина дана. Сломљено ми је срце. Остале су само руке, и разум. А докле ће ме слушати? Када ће крај овоме паклу? Хоћу ли икад изаћи из њега?

13. мај 1994. године

Петак, црни петак. Изгледа да само тужне приче постају део нашег живота. Прича о Нени Кувачу, тридесет година старом борцу, о тешком дану за српске борце на Нишићима. Напад "Ласта" на наше растурене редове, које су држали припадници резервног састава милиције са Илице. Има погинулих, несталих, рањених. Борили су се док им не нестане муниције. Истог дана две жене, мајка и кћи. Носиле су кафу нашој тенковској посади. И баш у том тренутку, директан погодак у тенк. Поред посаде, која је страдала, настрадаше и њих две. Повреде су биле претешке. А тај Нено Кувач отац је три детета. Најстарији је тек пошао у први разред, друга два млађа, близнаци, четири године стари. Наша мала Дада, ученица четвртог разреда медицинске школе и сестра у нашој болници, већ петнаест месеци живи са старом баком под самим Игманом, на Врелу Босне. Нено јој је ујак, бакин једини син. Он их је чувао, хранио. Он им је био једина сигурност. Око 15 сати Дада је пошла кући и у ходнику препознала тек пристиглог рањеника, друга из рова Нене Кувача. Питала га је за ујака. Човек, рањеник, одговори: "Погинуо је!" Врисак детета и очај. Плач до неба. Бол који је допро до сваке душе која се ту нашла. Кука: "Он ми је само остао, немам никога! Шта ћу ја без њега? Не могу више да живим. Највише га волим!"

14 мај 1994. године.

И даље рањени. Ово је прича о Зорану Жужи, новинару СРНЕ. Дошао је на Илицу са Пала да се, на пункту у Касиндолској улици, после две године, сретне с мајком која је морала да се врати у Сарајево јер су тамо остали, као таоци, блиски рођаци. Око 13.30, поред транспортера УНПРОФОР-а, формирала се колона возила ради преласка "плавим путем" са Илице у Лукавицу. Док је стајао поред аута, погодио га је снајпер. Кроз цео трбух. Припадници Француског батаљона су стајали и гледали како лежи. Петнаест минута нису пришли да му помогну. Тада је стигао санитар са Илице и довезао рањеника у нашу болницу. Очевици тврде да су француски војници уперили цеви свог оружја према Србима када је Зоран био погођен. У болницу је стигао без виталних знакова живота. Одмах је пребачен у салу. У трбуху катастрофа - пола јетре искидано, десни бубрег пробијен, трбух пун крви, око три литра. Шијем јетру, вадим остатке бубрега, заустављам крварење. Увек верујем да ћемо победити смрт. Овог пута сам песимиста. Зоран се буди из анестезије. Прича. Жив је. Чудо божије! Петнаестог маја изјутра, Зоран добар, крварења нема. Изгледа даје преживео. Боже, ово је твоје и моје дело. Осећам се чудно. После хиљаду операција, измучен сам. Можда сам нескроман, али у једном тренутку осетио сам се тако блиским - као да другујем с њим. Чудотворцем. Ово пишем као један тренутан осећај, али Зоран је чудо. Ко га је спасио? Сада више ни сам не знам. Моји прсти, искуство, знање, или још неко?

18. мај 1994. године

Битка, рат, поново офанзиве. Нишићи. Од 15,30 до 21 час у сали, три абдомена: Радић Зоран, 1968. годиште, Вогошћа - тешка повреда трбуха, танких црева. Јефтић Борислав, 1972. годиште, Илијаш - тешка повреда дебелих црева. Ђурчић Драгослав, Подлугови - тешка повреда јетре и бубрега.

Обрад Попадић, најбољи пријатељ, друг, ратни друг, начелник Штаба Илићанске бригаде. Од првог дана на челу српских бораца. Јунак у правом смислу. Ослободилац Илице. Раме уз раме са својим командантом Зораном Боровином ослободио Зораново-Отес. Ратним стазама корачао само где најсмелији иду: Игман, Горажде, па онда Нишићи. Ту, на Нишићима, погинуо је. Кршни Херцеговац, син Алексе Попадића. На тим Нишићима и родио се. И херој и легенда. Погинуо је у јуришу на "балијске" ровове, на њихове бункере. Пред самим муслиманским бункером пао је, покошен.

Остао је ту неколико сати, док га његови саборци не извукоше. Још двојица страдаше - мали Новак, деветнаест година, син некада познате пливачице Атине Бојаџи, и млађани Томић, осамнаест година, већ једном рањен у стомак, пре две године. Падају погођени, покушавајући да извуку тело мртвог команданта.

Глас о погибији Обрадовој зачас је прострујао Илицом. Неверица, жалост. За сат времена испред Штаба Батаљона у Пејтону скупило се стотину бораца са захтевом да одмах пођу, погину, али да извуку тело мртвог команданта. Само да не падне муслиманима у руке. И успели су. Поред Обрада, у том јуришу, пао је и његов саборац, његов пратилац Бојан Пејић. Млад дечко, двадесет година, са Врела Босне. Рањен, успео је да се довуче до нашег рова и ту је одмах издахнуо, погођен у груди. Надљудском снагом довукао се до својих другова. Само да не остане зверима, да се не наслађују његовим телом. Обраде, пријатељу мој, дан пред погибију био си код мене у болници. Причали смо, смејали се, зафркавали. А те ноћи пред смрт, пред погибију, звао сам те око 23 сата и рекао да ћу ићи у Ниш за два-три дана, и да ћу свратити сутра код тебе, да се договоримо за ауто и бензин. Ти ми рече да дођем увече код тебе кући, јер сутра идеш горе на брдо, на цео дан. А ја: "Пази се горе, немој да ти се шта догоди док не средиш ауто и бензин." Смејали смо се, а судбина учини своје. Оставио си своју супругу Милану и нерођено дете. Још три месеца и видео би га. Сахрањен си 27. маја 1994. године у 18 сати. Киша је падала, лила, "сатирала" - не знам како да назовем тај потоп. Сви смо мокри до голе коже, као да смо сатима пливали Босном. Што је чудно, небо је лило кишу само изнад гробља, изнад Влакова. Свуда околно не паде ни капи. Плач твоје супруге и сестара, плач и сузе твојих пријатеља, саборца, народа. Обраде Попадићу, не верујем да си мртав! И ниси. Живиш свуда око нас, и у нашим срцима. Збогом, драги пријатељу, недостајаћеш ми!

2. август 1994. године

Свети Илија. Испреплетале су се српске радости и туге, српске победе и порази, и увек, некако чудно, поклапали су се са великим свецима. Нишићи. Воде се жестоке борбе од јуче поподне. А уназад два месеца, колико нисам писао, дешавали су се рањени, мртви, људске судбине и обичне приче. Привидни мир, а смрт свакодневна. Учмалост, апатија, депресија људи и околине. Чуди ме што цвета, што сунце излази. Људи су утучени. Две и по године рата, патње, смрти... и сад нигде. И онда, план европских превараната. Предаја. Нуде потпуни пораз уместо освојене победе. Нуде нам делове, комадиће, нуде нам аге и бегове, називају нас рајом. Како то прихватити, у име кога? У име све ове мртве деце, погинулих синова и кћери, очева и мајки, у име њихових гробова. И шта предлажу - да се селимо са вековних српских огњишта, са Купреса, Озрена, леве обале Неретве, Дрине. А како? Како преселити гробове најмилијих. Зар их у смрти оставити! Па они су дали свој живот да ми останемо ту, и остали смо! Једино могуће, једино часно је остати са њима, на један или други начин. Данас сам почео да пишем о Нишићима, о великим борбама на тој висоравни изнад Сарајева. Жестока муслиманска офанзива. Имамо доста погинулих, рањених. Муслимани су померили линије према нама, према Сарајеву. Успели смо да их зауставимо. У болници велики број рањеника. Опериремо већ два дана без престанка. Мени је нога у гипсу. На тим истим Нишићима пре седам дана сломио сам скочни зглоб и повредио лигаменте.

Ипак радим. Синоћ сам оперисао младића, српског борца из Милића, више од четири сата. Име му је Ђојић Александар, 1960. годиште. У шоку, донесен је у болницу. Сестре су на час помислиле да је мртав, деловао је тако. Ипак, онако, с ногом у гипсу, с јаким боловима, једва сам сишао до Пријемне амбуланте, погледао, пипнуо пулс на врату и

осетио да још ради. Био је у тешком хеморагичном и трауматском шоку, разваљенога грудног коша и стомака. Масирали смо срце и зенице су се сузиле. Рекао сам: "Одмах у салу" "Ко ће га оперисати, докторе?" "Па ја, ко ће други." Страховита повреда грудног коша, дијафрагме, слезине, дебелог и танког црева, мокраћне бешике, мокраћних канала, великих крвних судова. Више од четири сата, уз невиђен напор, бол, оперисао сам тог дечака, стојећи на левој нози, а испод десне сам ставио столицу и коленом се ослонио на јастук. Морао сам издржати, и издржао сам. Младић је дошао без пулса и тензије, са тешким повредама грудног коша, трбуха и карлице. Ушао је у салу мртав, изашао жив. У грудном кошу две и по литре крви, у трбуху литар и по. За време операције добио је око осам литара. Прешио сам плућа, дијафрагму, извадио смрсану слезину, одстранио део танког црева, прешио дебело црево, зауставио крварење, прешио мокраћну бешику, средио мокраћне канале. Јутрос прича, не крвари, диуреза - до 12 часова литар. Има Бога, буквално је отргнут од смрти. Колено ме боли. Имам декубитус на њему. Стопало такође боли, не могу издржати без ињекције. Али - шта је бол према људском животу?! Данас смо га превезли до Пала, а одатле је одмах пребачен на Војномедицинску академију у Београду. Тешко сам издржао ову операцију, стојећи четири сата са сломљеном ногом. То је још један доказ велике потребе за хирурзима. Да нисам оперисао, младић би умро. Радим и даље. И без обе ноге бих радио - нашао бих начина.

3. август 1994. године

Сећате се приче о Нени Кувачу, оцу троје деце, близнаца, борцу са Илице. Тачно након четрдесет дана, његова мајка је добила леш свог сина. Унакажен убодима и бестијалношћу злотвора. Спуштен је у српску земљу. Постављам увек исто питање: како сада отићи са те земље?

4. август 1994. године

Сигурно најтужнији и најнесрећнији дан у моме животу, и, вероватно, у животима милиона Срба. Тешка одлука. Играју се судбином и животима српског народа. Ја овде данас бројим шест мртвих, шест погинулих српских младића. Јуришају "турци" као дрогирани, опијени српском свађом. Синоћна Скупштина Републике Српске, једногласно "да" смрти, једногласно "не" предаји. Они нису имали избора, изабрали су смрт. Други избор је предаја, ја то добро знам! Ја сам хирург, добровољац три године на ратиштима, и Србијанац (како овде зову Србе преко Дрине) и Србин. Осећам душу овог народа овде. Осећам обе душе. Они нису имали другог избора. Јутрос, одговор Србије: блокада на Дрини, граница. Зашто? Не могу схватити. Вероватно је то нешто што није у домену мога схватања, мог размишљања. Све остало ми није важно. А дотле, стижу мртви српски младићи, бранећи своје куће, своју децу и мајке. Само неколико стотина метара иза њихових леђа налазе се куће и породице. Љуља се Нишићка висораван, љуља се Српско Сарајево, љуља се Добој, Брчко, љуља се Српство. Сад је 5. август 1994. године, 00,30 часова. Управо сам спасио један живот - Опачић Небојша, 1966. годиште, са Илице. Грудни кош. Не дамо се још! Нога ме боли, посебно десно колено које држим на столици, због гипса на потколеници.

6. август 1994. године

Субота. Налети авиона НАТО-пакта, ниско и бучно. Покушавају да нас заплаше. Нико се не плаши. Људи су толико разочарани, апатични... После оног што се десило пре два дана, ништа их више не може уплашити. Рано ујутру из "Енергоинвеста" на Илици извукли смо четири тенка и пребацили на Нишиће. Напољу магла и мрак. Нису могли

да нас примете из авиона. Прошли су тик иза болнице. Пробудили су нас. Јуче су целог дана надлетали авиони. У 18,30 часова истресли су смртоносни товар негде на Игману. Чуле су се детонације. Ми смо већ четрдесет осам сати одсечени од света. Немамо телефонских линија.

7. август 1994. године

Тешка операција. Даниловић Радојица, дечко из Бањалуке, 1975. годиште. Бровинг. Потпуно уништена лева натколеница, а затим је метак ушао у стомак - тешке повреде карлице, танког и дебелог црева. Борба за живот траје више сати. Нога боли под гипсом. Колено жуља на столици. Дечко је спасен. Метак извађен. Танка и дебела црева прешивена, остао без десне ноге у куку, али жив.

8. август 1994. године

Опет рањени борци. Операција трбуха, све у реду. Прешио црева. Нога и даље боли. У 15,30 часова довозе мртву жену. У сред Хаџића погодио је бровинг. Стоматолог Госпић Тања, 1958. годиште, враћала се с посла својој деци. Метак је ушао на један кук, изашао на супротну страну. Вероватно је тренутно била мртва, јер је прекинуо главне артерије карлице и абдоминалну аорту. Са Илице је, радила у Хаџићима. Код куће чекају двоје деце. Син од десет и кћерка од једанаест година. Сами. Отац страдао на почетку рата. Мали сирочићи чекају мајку која никада више неће доћи. У болницу је дошла Тањина свекрва, у ствари, сестра њене свекрве. Бака од седамдесет две године, једини рођак. Деца су код ње. Плаче бака. Јауче. Ко ће чувати децу? Она је стара, а једина им је остала. Остали су без оца, сад и без мајке Плачу искусне сестре. Сузе навиру свима. Јадна мала децо, сирочићи мали! Да сам Бог, да могу испунити само једну жељу, оживео бих вашу мајку. Туго, рате, сирочићи, децо - смрт и ужас! И даље нам не раде телефонске везе с Југославијом. Потпуно смо блокирани. Двадесет и један сат. Идем у Операциону салу, оперишем абдомен, трбух. Још три рањеника чекају на операцију. Први - бубрег, други - повреда трбуха, трећи - отворени прелом ноге. Брзо, за четрдесет пет минута, завршавам дебело црево и мезентеријум, а онда у обе сале улазе следећа двојица. Уједној оперише колега Чалић, уролог, у другој-трауматолог. Амбуланта пуна рањеника. Општи напад на Илијаш, а рањеници говоре да "балије" јуришају у таласима, уз пиштаљку и узвик: "Јуриш, браћо!" Сад је 1 сат, још долазе.

9. август 1994. године.

Десет часова. Старац, цивил, Секула Балорда, 1917. годиште. Грудни кош, тешка експлозивна повреда. Обе сале заузеле. Радим га у амбуланти. Шијем изузетно тешко, и за мене и за пацијента. Кокоруш Милан, 1969. годиште, Илијаш - тешка пенетрантна повреда трбуха са оштећењем више органа. А онда дечак, Лемез Младен, 1990. годиште, пет година стар, Вогошћа - експлозивна повреда трбуха и обе шаке. Нашло дете експлозивни упаљач, неоштећен. Активирало га. Дошло до експлозије, повреде трбуха и шаке. "Урадили" смо га мој колега Секулић и ја. Све ће бити добро. Иде муслиманска офанзива на Српско Сарајево, на Добој, Брчко. У исто време, НАТО-авиони нас бомбардују. Невероватна "коинциденција"?! Али овај народ и његови борци су од челика. Боре се јуначки, издржавају, не повлаче се. Десет дана жестоког отпора, много погинулих младића и цивила. Дан и ноћ горе небо и земља на Нишићкој висоравни и над Илијашем, али српски борци Сарајевске бригаде заустављају нападе. Сами против свих! Два дана је мирно. Очекујемо напад са Игмана.

15. август 1994. године

Данас је рођендан мојој сестри. Надао сам се да ћу јој честитати. Тамо у Нишу, у мом Нишу, у мојој Србији. Тако близу, а тако далеко и недокучиво. Телефони - неми. Већ петнаест дана нема веза. Не знам ни како су ми деца. Како су родитељи? Можда не схватам ову политику. Можда је овако морало да буде, можда је овако требало. Можда је ово једини начин да крајњи резултат буде позитиван, да остваримо свој циљ. И данас стижу рањени са Нишића, из Илијаша. Стигао је добровољац, делија из Земуна. Рањен, срећом лакше. Има нас још Срба из Србије. Сестро, срећан ти рођендан! Децо моја, Нина и Пеђа, жив сам! Да ли сте ви добро? Како мама, бабе, деке? Воли вас ваш Тата. Ове ће речи остати записане 15. августа 1994. године у 18,45 часова. Само, мисли нам још нико није узео. Срећа што наука није у том правцу далеко отишла. Али срце, срце нам је узето, срце овог напаћеног народа је сломљено.

20. август 1994. године

Три дана свакодневних операција. Херцеговци. Гачани, из Билеће, Требиња, Србиња, из Невесиња. Њих више од хиљаду стигло је у помоћ. Згазили су муслимане, побили, померили линије, терају их даље од Илијаша, на Брезу, и даље од Српског Сарајева. Имају рањених и погинулих. Тешко рањен Ивковић Рајко, млад, пре два месеца ожењен, храбар борац, кажу један од најбољих, најхрабријих. Боримо се за његов живот. Узалуд - умире. Тежак бласт учинио је оно што ни један хирург на свету не може да поправи. Његов командант Мاستиловић, такође тешко рањен у главу, гелер кроз мозак. Легендарни командант и борац. Заједно су их донели. Храбри људи. Херцеговци. Иду дуж целе Републике Српске и туку се с муслиманима. Увек далеко од своје куће. Само напред. Не стају. Чврсти, хладни, обични људи. 20 часова. Од 17 до 20 - седам рањених, један мртав. Погинули српски борац из Гацка, Бољановић Коста. Јединац. Бестрзајац на Чемерном. Рањена још двојица Гачана, три Требињца и један Илијашанин. Младост у борби за Републику Српску, за Српство, за Српску Част, Крст, Слободу, за Породице и Отаџбину. На дан Церске битке. Прави синови српског народа.

22. август 1994. године

Долазе рањени Билећани. Један мртав - глава. Бајчетић Милан, припадник добровољаца групе Радовића из Билеће. Други у коми. Шест до седам гелера у глави. Презиме му је Капор. Тројица лакше рањених, и рањеник из Семизовца - обе руке прострељене ПАМ-ом. Воде се жестоке борбе на планини Чемерно.

29. август 1994. године

Борбе и даље. Гину млади српски борци за слободу Републике Српске и свога народа. Ђурчић Милан, Требиње - тешке повреде главе, смрт. Ових задњих седам дана болница је пуна рањеника. Борбе су огорчене. Никад нећу заборавити младог Требињца Милована Кнежевића. Док му је сечена нога испод колена, свестан, у спинал-анестезији, слуша језиви звук тестере и говори: "Стати не смијемо! Ја сам дао себе. Радујем се животу. Да ме воле моја дјечица." Тог дана му је син кренуо у први разред. Има још једног сина и кћерку од две године. "Сад ће се, ваљда, неко побринути за мене." Кад је сазнао да сам ја добровољац из Ниша: "Браво, алал ти вера! Ниси ти као они твоји тамо." А на моју реченицу: "Хајде да их средимо, заједно", одговорио је: "Никад више, друже мој, на свога. Једном смо то урадили и шта нам се десило. Никад више!"

А тестера лагано пили ногу и јечи кроз ноћ испод Игмана, и даље кроз целу Републику Српску, и ваљда ће прећи и преко Дрине, да најежи Србе и тамо. Јуче, млади Гачанин Слијепчевић Алекса. Двадесет једна година. Отишло стопало. Ни речи. Миран. Ратује од Вуковара. Данас су му дошли родитељи из Гацка. Дан и ноћ су путовали камионима, пешке, како су знали и умели, да из Гацка дођу до далеке Илице. Отврдле сељачке руке оца држе руку младога борца. Меко, влажно од суза, лице мајке љуби синову ногу. Уместо стопала, гомила белих газа. Сећа се мајка кад се родио, кад га је купала у лименом кориту. Соба сеоске куће у херцеговачком кршу, загрејана ватром од сувог дрвета које пукета, а њен одсјај титра по белим зидовима са иконом Богородице и малим жутим кандилом. Сећа се мајка како му је љубила прстиће на ножицама, као и свака мајка кад купа своје дете. Сећа се, и сузе клизе, а лице пуно љубави и нежности. Страх од неизвесности шта је са сином. Да ли је само теше да је добро?

Забња још не нестаје са њенога лица. А после два сата, када сам свратио у болесничку собу, на слободном кревету, до сина, спавала је мајка. Марама и даље на глави, а шака херцеговачке сељанке, велика и жуљевита, испод главе. Вероватно је много пута, уместо на јастуку, спавала на руци. Отац на столици, пуши. Ко зна коју цигару заредом. Жути прсти и жути бркови. Гледа кроз сина који спава. Први пут после два дана. Где су очеве мисли, тешко је докучити? Далеко, то је сигурно. Вероватно кроз његову главу пролазе векови патње и борбе за живот, и питање да ли ће икада живети слободни, оставити пушку. Колико се генерација очева мог народа то питало гледајући своје рањене синове, унакажене, мртве, и колико ће се генерација још то питати? Еј, Србијо, буди се! Крваре ти најбољи синови! Споменух малопре младића Турчић Милана, деветнаест година, 1975. годиште. Умире у нашем "шоку". Лобања, мозак. Смрт, јутрос у шест сати. Телефони не раде. Јадна мајка, отац и три сестре, још ништа не знају и неће сазнати до прекосутра, док не стигне леш младића на војном камиону у његово Требиње. Лелек ће одјекивати херцеговачким кршем. А можда је мајка јутрос, у шест сати, кад сељанке из Херцеговине поране да помузу краву и ураде кућне послове, стала. Нешто је стегло у грудима. Можда је мајка јутрос рано осетила да је син зове. Мајке јунака, ја вам се клањам! Ви сте данас Србија! И биле сте, и бићете! Српске мајке! Мајке Обилића

31. август 1994. године

Млади борац Алекса Слијепчевић јутрос је са мајком и оцем отишао за Београд, на Војномедицинску академију. Чујем да је отац храброга борца Рајка Ивановића, већ сам писао о њему, одмах након сахране сина у Гацку, узео његово оружје, дошао на планину Чемерно и заузео синовљево место. Какви су то посебни људи, од каквог материјала саткани?! Њих је могла изнедрити само земља где вековима гину најбољи синови за слободу и живот. Духови предака живе у њима. Снага векова. И то је Србија!

2. септембар 1994. године

Мирно је у ова два-три задња дана. За ову болницу и овај крај потпуно мирно. Размишљам о овој ратној болници. Много сам писао о рату, о рањенима, а мало о особљу ове болнице. Ненаметљивост, то је још једна одлика ових вредних, хуманих и неуморних медицинских радника. Живе у болници већ двадесет два месеца. Волим их све као породицу. Колеге, свако са неком "својом" особином, али раде тешко дан и ноћ. Лош живот, за разлику од оног предратног. Пејић, директор, вредан човек, за рањеника дао и даће све. Ипак, тежак, даноноћан рад, преоптерећење, чине своје. Човек на граници умора. Ортопед Поповић и трауматолог Анушић - за њих има много посла. Раде тешко, свакодневно. Навикли на леп живот пре рата, сада живе испод сваког

нивоа. Колега Илија Чалић. Хирург. Дошао у "Жицу" крајем 1993. Ради раме уз раме са мнош. Неурохирург Саратлић, ради, ништа му није тешко. Двоје мале деце. Стиже све својом старом фолциком, као из цртаних филмова. Анестезиолог Вујичић, од првог дана можда највише оптерећен. Много ради, увек смирен. То много значи, али, као и сви анестезиолози, мало у сенци. Породица Малиновић, муж Миленко, уролог, и жена Ранка, анестезиолог, изашли су из Сарајева пре четири месеца. Раде са нама. Докторица Мира Бошковић, хирург, за неки месец специјалиста-уролог, мој први и најбољи асистент. Без ње не знам како бих све ово издржао и радио. Сваки ми потез зна унапред. Све зна у хирургији, а још није завршила специјализацију. Три године рада - дан и ноћ. Асистент мени и свима. Сигурно има највише операција. Никад ни једним гестом, ни једним покретом, ни једном речју, није показала умор или незадовољство. Невероватно крхко тело, са толиком физичком и духовном снагом. Дивна је. Сви је волимо. Ту су и остали.

Педијатар, докторица Зорица Вујисић. жена реактивирана из пензије, али пуна снаге и воље. Много значи за ову децу овде, за ове људе и за нас, јер тешко је кад ти дође болесно дете - а она све зна о деци. Овде су и докторице, почетнице, Оља, Славица, Сњежа, Душка, Тања. Од првог дана раде доста и много су научиле. Данас су већ искусни вукови. Ту су и предивне сестре, да им не набрајам имена. Много њих. Савесне, одане, прави другари, вредне - поверити им све. Чак и посао хирурга. За ове три године толико су научиле, да би негде могле обављати, сигурно и савршено посао лекара. Раде све, од интензивне неге, пријемне амбуланте, сале, одељења. Ротирају се и све знају. Поверити им пацијента - нема проблема. Одмене те када имаш много посла, и знаш да пацијенту неће ништа шкодити, јер таква сестра, која седи поред њега, вреди једног доброг лекара. Ту су и остали радници који чине болницу - возачи-другарчине, који су много пута изложили свој живот возећи рањенике опасним путевима, где туче снајпер, гађају муслимани аутоматским оружјем или минобацачима. Ту су чувари и сви остали, без којих ова болница не би била ово што јесте.

3. септембар 1994. године

Довозе рањеног борца из Илијаша. Росуљаш Михајло, 1962. годиште. Рањен у Рајловцу. Погођен из бровинга кроз трбух и карлицу. Од тога се не остаје жив. Огромна излазна рана у пределу леве половине карлице, улаз на средини трбуха, једва жив. Још може да прича, и понавља ми да је из Илијаша, да му је данас кћерки шести рођендан, да је журио кући. И ја имам кћер од шест година. Одмах га шаљем у салу. Отварам му трбух, а још није успаван. Морам да крадем сваки секунд. Радим брзо. Молим Бога да га спасим.' Не желим да умре на шести рођендан своје девојчице. Зар да јој сваки наредни рођендан буде смрт њенога оца. Успевам! Жив је! Три сата жестоке борбе: танка црева, дебело црево, карлица, крвни судови, кости, тампонада. Ујутро је спреман за даљи транспорт. Сигурно ће бити добро. Крварење је заустављено, витално је добар, прича. Дошли су му кћи и жена да га посете. Хвала ти, Боже, још један живот сам спасио, још једном детету сачувао оца! У 16 сати требало је да одем другу Срђану Милановићу, борцу са Илице, без ноге, на веридбу. Одложио сам одлазак за 19 часова, и то је спасило живот Михајлу Росуљашу. Да сам отишао, истекло би неколико драгоцених минута, и он не би био жив.

6. септембар 1994. године

Ноћас и данас сам одмарао. Пре тога, два тешка дана, више операција, од чега три изузетно тешке. Седам дана нисам ни минута изашао из болнице. Излазим понекад, једном у десетак дана, иначе бих полудео. Живим, спавам, радим, проводим све време у

болници. И кад изађем, увек близу. Телефон је ту, увек спреман да се брзо вратим. Четвртог септембра у 11,50 долази у моју собу Рајко, наш возач, и каже ми: "Лазо, брзо до амбуланте, довукли су Васу Јеремића, рањеног!" Силазим у амбуланту за неколико секунди. Васо у тешком стању, једва изговара: "Лазо, готов сам!" Стомак му расте на моје очи, крвари брзо, тоне. Викнух да га носе одмах преко дворишта у Операциону салу. Ја, пречицом преко ходника, у пролазу облачим хируршке панталоне и долазим за мање од минута. Анестезиолог масира срце и саопштава да је Васо егзитирао, у преводу - умро. Не може, никако! Почињем да снажно масирам срце. Гледам Васу, мог пријатеља и кума Обрада Попадића. Нисам могао помоћи Обраду, зар ни Васи?! Масирам снажно, ломим ребра... Чудо, након два минута срце ради! Отварам трбух само у рукавицама, без хируршког мантила, а Васо у униформи, раздрљене кошуље и откопчаних панталона. Налазим искидане доњу мезентеричну артерију и вену, и још неколико мањих крвних судова. Подвезујем оштећене крвне судове. Жив. Срце ради. Чудо! Шијем танка црева, одсецам један део, преспајам... Након сат времена је добро. Јуче добро, данас још боље - спасао сам га. Срећан сам, због њега, његове деце, због још једне победе живота над смрћу. Драги Обраде, добио си сина пре десет дана. Ниси успео да га видиш, а толико си га желео. Твој кум Васо ће остати жив, да те замени колико може, да помогне твојој Милани и твоме малом сину Обраду - Бати. Све то ми је пролазило кроз главу док сам радио, водио битку за живот Васе Јеремића. А Бог ми је сведок колико пута сам проклињао све, што нисам имао шансе тебе, Обраде, да спасем. Васо је данас добро, витално неугрожен. Све се врти у круг, живот је, изгледа, такав. Тек што сам завршио операцију, стигао је млади Зворничанин, Ђокић Горан. Грудни кош. Нова операција, нова битка, опет победа. Добар је. Данас му је стигао отац са Мајевике, да се виде. Отац и брат на мајевичком ратишту, он на илијашком, а мајка у Зворнику. Судбина српских породица.

7. септембар 1994. године

Дан пакла. Стижу рањени Илиџанци, Зворничани. Гори земља на Нишићкој висоравни. Више од двадесет рањених за пола сата. Оперирем младог Зворничанина, двадесет пет година. Крајишник Ранко. Разорен трбух, пола танких и пола дебелих црева искидано. У доњој сали борба за ногу. Крв, крв, крв...

8. септембар 1994. године

Дванаест часова. Данашњи дан мог дневника посвећујем Сими Херцеговцу, званом Муња. Шездесет две године. Старац, великих седих бркова, ситнога раста, али огромног срца и велике душе, коју можете да видите у његовим отвореним плавим очима. Знам га више од годину дана. Борац "какав може бити". Доброволац у свим биткама. Игман зна као свој џеп. Водич и борац специјалних јединица. Јуче отишао као доброволац на планину Чемерно, у велику битку која траје већ више од месец дана. Говорили су му: "Не иди, Симо!" Нико га није могао да одговори. Данас је враћен мртав. Погинуо јунак, старац већ описан у песмама и гуслама, опеван кроз ликове многих јунака наших векова и простора. Тужан сам. Жао ми га - до неба ми жао! Син му је пре годину дана остао без пола стопала. Још увек је на лечењу и рехабилитацији. Бори се да сачува потколеницу. Он сам са унуком. Унук сам са њим. Пре десет дана пошао у први разред. Невероватно личи на мог сина. Малом сам оперисао слепо црево пре годину дана. Од тада, сваких петнаестак дана дође Милан, тако му је име, до мене. Поседи пола сата и оде. Оца нема, мајка није ту, чујем, преудала се. Мали, а тако велик понашањем и животом. Ево, већ годину дана долази до мене. Увек спремим за деда-Муњу флашу ракије, малом по неки слаткиш. Кад немам ништа, дам му пет-десет

динара. Неће да узме, али ја га натерам. Јуче је деда-Муња доведен мртав. Сећам га се када је унук лежао после операције, а потом и рањени син. Долазио је са Игмана у старој радној униформи бивше Југословенске народне армије, блатњав. Такав, долазио је свака два-три дана да види и помилује унука и сина. Он им је био све. Данас је мртав. Син далеко, у изолованој Србији, на рехабилитацији. Вест о погибији оца не можемо му послати, а мали Милан сам у кући. Вероватно је тек дошао из школе. Телефон не ради. Против кога је искључен?! Да ли против рањеног српског борца који се храбро борио против муслимана, како му се не би могло јавити да му је отац погинуо? Да ли против седмогодишњег дечачића са прве линије, да не може позвати ујака, а само њега има? Макар да осети да није сам. Ко нас прокле, и када?!

9. септембар 1994. године

Двадесет и један сат. Пре десетак минута вратио се наш санитар из Зворника. Одвезао је два тешко рањена Зворничанина, оперисана и спашена код нас - Горана Ђокића и Рајка Крајишника. Кратка и запањујућа вест, преноси нам је сестра: "У Зворнику немају антибиотика, ни кристалног пеницилина, ни гарамидина!" То су основни антибиотици, најпростији и најјефтинији. Без њих, за двадесет четири сата погоршаће се стање рањеника. Што је још страшније, у Зворнику имају само литар физиолошке и пола литра глукозе, а двојици рањеника треба по три литра дневно. Наша два литра физиолошке и глукозе су буквално отети из санитета. Стравично, тужно!

11. септембар 1994. године

Долазе рањени. Тако, малтене, почиње сваки дан, и сваки лист овог дневника. Тачно у дванаест сати стигао је тешко рањени командант Специјалне јединице из Србиња, Гојко Јанковић. Доносе га његови борци, чврсти и одлучни момци. Не испуштају га из руку. "Докторе, ово је велики човек, учините све!" Одмах у салу. Они га носе трчећи преко дворишта. Остају испред сале. Ту су стајали сва четири сата, колико је трајала операција. Журимо. Рањеном команданту, на столу, престаје да куца срце. Отварам грудни кош скалпелом и директно масирам срце, у тампонади од крви. Продужавам рез према трбуху. Јетра, дупло већа, расте на моје очи и пуца. Једним резом скалпела отварам срчану марамицу и крв се излива у грудни кош. Срце је ослобођено, почиње да ради. Прво лагано, а онда све јаче и јаче. Јетра престаје да расте, остају пукотине из којих липри крв, а затим почиње полако да се смањује. Шијем је. Тешко заустављам крварење материјалом који имамо. Ту би биле најбоље траке за шивење јетре, али шијем обичним кетгут- концем. Ипак, командант је жив. Након четири сата операција је завршена. У шоку је. Жив, прича, тражи воде. Његови борци су са њим. Кажем им да је потребно организовати транспорт хеликоптером до Војномедицинске академије, до Кардиохирургије. Чујем да је имао и инфаркт пре три месеца. Борци трче. За пола сата су обезбедили хеликоптер са Пала. До тамо га транспортујемо специјалним возилом Уједињених нација за четрдесет пет минута. Одатле одмах одлази на Војномедицинску академију. Телефоном зовем Пале. Кажу да је дошао стабилан. Још једна двадесет четворочасовна борба за живот је завршена. Стижу нови, нови борци за живот свог народа, за Србију, праву и једину, где Дрина никада неће бити граница, већ артерија Српства.

17. септембар 1994. године

Данас сам, преко двојице бораца из Србиња, сазнао да је њихов рањени командант Гојко Јанковић, у изузетно тешкој операцији, остао жив, да је добро, да је изашао из Интензивне неге на одељење Војномедицинске академије у Београду. Срећан сам што

је спасен један живот, али и поносан што смо добили похвале за наш рад на Војномедицинској академији. На Нишићима и даље борбе. Наши граде победу. "Турци" су одбијени. Синоћ су дошла четири рањеника са Нишића. Импозантан састав - један из Суботице, један са Пала, па Рус Олег, и један из Илијаша, Сарајлија. Српска војска, добровољачка, права, не познаје границе.

23. септембар 1994. године

НАТО - авиони опет дејствују. Овог пута по нашим положајима у Српском Сарајеву. Само четири километра од болнице, село Доброшевићи. Ништа нису погодили. Испалили су две ракете, једну крмачу, и туку ротирајућим топом са авиона АД-10. У нападу су била два јагуара. Два дана пре тога муслимани из Сарајева су, са око двеста граната, тукли по нама. Гађали су баш са Башчаршије и других градских локалитета. Ми смо тада морали да одговоримо нашим тешким оружјем. А ово сад, што се десило с НАТО-вом авијацијом, то је одговор Уједињених нација. Све нам изгледа некако договорено и синхронизовано. Гледао сам, са прозора моје собе у болници, од 18 до 19 часова, како се авиони обрушавају, круже, а онда су се десиле две јаке експлозије. Већ вечерас све светске куће, па и муслиманско гласила, јављају о нападу НАТО-авијације на српске положаје око Сарајева. Главни Штаб Војске Републике Српске се изјаснио да ће, због све чешћих напада на нас, бити одговорено ударом на циљеве Уједињених нација. Ствари се "закувавају". Уједињене нације, изгледа, коначно раде последњу етапу трансформације у НАТО-снаге. Одавно сам овде. Опасно је, крајње опасно! И када ме питају шта је то што ме овде држи, цитирам речи којима то могу најлакше да објасним. Цитат, не могу сада да кажем чији је, гласи овако; "У историјском ходу, људски је живот само бледа искра у бесконачју, али схватити и свесно прихватити тежину историјског тренутка није ништа друго до питање достојанства, људског живљења, питање поноса и личног морала."

18. новембар 1994. године

Сада су 22 сата. Задњи пут сам писао, у континуитету, до 23. септембра. Већ скоро два месеца нисам ништа записао. Колико се тога десило, колико људских судбина протутњало овим простором, колико трагедија. Колико литара крви је натапало напаћену земљу српску. Почетком октобра био сам десет дана код куће, у Нишу. Имао сам два рада на Конгресу ортопеда Југославије. Био сам са својом децом. Волим их и тугујем за њима, али тугујем и волим и свој народ, који крвари. Буквално хиљаду погледа, речи. Људи гледају у мене са страхом да их не напустим. Док се ово не заврши, мислим да их никада нећу напустити, ни због своје професије, ни због свога патриотизма и родољубља. Жестоке борбе од Дрине до Крајине. Жестоке борбе на подручју Сарајева. Жестока муслиманска офанзива "Слобода 94". Пуно тога. Посао, крв и смрт, али и многе победе, потпуно су ме одвојили од овог дневника.

Ова два месеца су протутњала, прохујала. Узео сам свеску операција, и овај запис сада настављам именима својих пацијената. Можда ће та хронологија најбоље дати слику једног тренутка овог крвавога рата: Стојановић Зоран, 1961. годиште, храбри Врањанац, добровољац, јуришник на Нишићкој висоравни, платоу Сарајева, крову наше куће. Отац четворогодишње цурице. Тешко рањен - експлозивна повреда трбуха, разваљен бубрег, слезина, дијафрагма, плућа. Спасио сам га. Био је пре десетак дана, здрав, у униформи, са лепом женом нежне плаве косе и "слатким шећером" од четири године. Поново на линији. Истог дана оперисан је и храбри добровољац из Сомбора, Мађар Секети Роберт. Остао је без пола стопала, али у шали смо приметили да није страшно, јер носи ципеле број педесет. Након тога сам оперисао и младог Милана

Давидовића, двадесет пет година, из Какња (сада живи на Илици), оца двоје деце. Дobar је. Марјановић Никола, 1965. годиште, са Илице. Тешке повреде трбуха и кичме. Оперисан, добар. Вуковић Слободан, 1970. годиште, Илицанац. Карлица, дебело црево.

Моја борба и борба Бога за његов живот. Тешка крварења. Тампонада карлице са шест метара газе. Родитељи плачу. Објашњавам им да сам га тренутно ишчупао из загрљаја смрти. Ако преживи наредних дванаест сати, живеће. Живи, добар је. Још један у мојој колони преживелих, спашених. Рус Јуриј Шарапов, херој, добровољац. Разваљена јетра. Оперисан и спашен. Шаљемо га на Војномедицинску академију. Њих петорицу УНПРОФОР вози преко писте. Са њима је и Рус, под лажним именом. Како су сазнали да је Рус - не знам? Неће да га возе. "Уколико њега нећете, нећете никога! Прекидамо сваку сарадњу." Расправа. На крају пристају. Дobar је, све ће бити у реду. Са Пала сазнајемо да је добро стигао. Упућен је на ВМА.

Овај рукопис прелиставам сада, новембра, 1995. године. Дописујем: Што се тиче мајора Јурија Шарапова, пре десет-петнаест дана рекоше ми да ме већ четири сата чека неки Рус. Био сам изашао из болнице. "Здравствуј, доктор!" Препознао сам мајора, тешког рањеника. Прошла је скоро већ година дана. Мало је мршавији, али добродржећи. Дошао је да нам захвали за живот, за све што смо учинили за њега. Зна да га Французи нису хтели возити преко писте. Зна за нашу борбу да их на то натерамо. Ја захваљујем њему зато што је као Рус, као православац, као родољуб, дошао да помогне братском српском народу у вртлогу овога најтежег рата Српства и Православља.

Захваљујем му што је овде са нама већ пуне три године, што своју крв и своје здравље даје за нас. Каже да жури. Иде даље. На Пале, у нове борбе. Частим га флашом ракије. Понеси ово, почасти своје другове, Русе, нашу браћу.

Дневник се наставља: Бјелица Борислав, Нишићи - грудни кош, кратка интервенција, у реду. Мирић Срђан, 1965. годиште, Илијаш - искидана и уништена бутна артерија у дужини од више од десет сантиметара. Бај-пас, спашена нога, Данас нормално хода. Врхунска операција у ратној болници, на операционом столу, где су ових дана, у истом дану, оперисана и танка и дебела црева, где је било и фекалија и свега. Таква операција на великом крвном суду, преспајање у тако прљавим условима, то је за сваког хирурга и лекара невероватно и немогуће. Таква операција се ради у оним операционим салама где никад ништа друго није рађено, већ само чисте васкуларне ствари. А на нашим столовима, увек, и поред свог прања, има остатака фекалија, јер улази пацијент за пацијентом. Нема реда, не могу се радити прво чисте, па после прљаве ствари. Преспајамо артерију графтом, који сам добио од своје клинике кад сам задњи пут био у Нишу. Добио сам сто сантиметара. Метар - десет ногу да спасим. Да нисам понео тај графт, морао бих овом младићу одсећи ногу испод кука. Од УНПРОФОР-а тражимо протезе, тј. графт, већ годину дана, али ништа од тога. За то време изградиле су две болнице у Сарајеву у опреми и материјалу. Зграде су муслимани већ имали. Осим рањеника, оперишем и лечим сва хируршка оболења, од детета од годину дана па до старца од деведесет година. Оперишем прснуте чиреве, крвареће чиреве, жучне кесе, сплет црева, уклештене киле, слепа црева. Буквално, једва спавам. Да смо машине, рађене у Америци или Немачкој, већ би "рикнули". Наша српска машина је неуништива и најбоља. Бошковић Божидар, 1943. годиште - тешке повреде крвних судова бутине, разваљен трбух. Оперишем га. Граната је пала изузетно близу, можда на неколико метара. Јак власт. Умире шест сати после операције. Не могу помоћи, смрт је јача. Завршавам операцију. Гледам га, знам да нема шанси. Код повреде од тог потреса и власта хирург не може да помогне. Размишљам о његовој породици, која се још увек

нада да ће победити смрт. Плач жене и двоје мале деце још увек одзвањају у мојим ушима. Плач који јечи ходником и пара душу свих нас који овде радимо. Сузе отвордних душа, сестара, лекара ове болнице.

Штака Бошко и Грабовац Зоран, два цивила, радника "Електропреноса" у Блажују, код Врела Босне.

Рањени само две стотине метара од болнице. Седамнаестог новембра у седам часова буде ме јаке детонације. Гранате падају око болнице. Гађају нас. Десетине тешких експлозија. Ни једна није директно погодила болницу. Погођен је "Електропренос". Два тешка и неколико лакших рањеника. Нема страха и панике. Особље у рано јутро прихвата рањенике и ради свој посао. Боримо се за живот. Штака преживео, Грабовац умире. Гађају нас са Игмана, оног истог Игмана који смо предали УНПРОФОР-у, који се сматра заштићеном зоном. А исте вечери, у свом "Дневнику", муслимани јављају да смо ми гађали Сарајево. Само три-четири сата касније, око 12 часова, долази рањени Илијашанин, Попић Перо, погођен снајпером поред срца. Хитно га оперишемо. Интервенција на грудном кошу, и све је у реду. За сада, живот води против смрти. У операциону салу сам ушао у 16, а изашао у 19 часова. Оперисао сам Мирјану Крављача, 1948. годиште. Док је радила у пољу поред Илијаша, погодио ју је непријатељски снајпер у карлицу. У трбуху сва крв, пет литара, борба за живот. У питању су секунде, успели смо да је спасимо. У једном трену била је мртва. Отргли смо је од смрти. Те победе нас држе. Дају нам снагу да издржимо. Десет дана после те тешке операције, после тешке борбе са смрћу, умрла је. Дошло је до компликација, такозване тромбозе. Угрушак, који је негде плутао у крвним судовима, који су били отворени у карлици и у које је ушао, запушио је главну плућну артерију, и дошло је до смрти. Жао нам је! Много је оперисаних у овом периоду. Са свима сам преживљавао драму. Живим са њима и њиховим најближим. А око нас, жестока муслиманска офанзива. Нападају Нишићку висораван, нападају са Игмана, Трескавицу, Бјелашницу, нападају из Сарајева на нас. Кидишу на Мајевицу, Добој и Возућу, на Уну и Брчко. Хвале се на телевизији својим успесима. А онда, крене наша страховита контраофанзива. Ломимо их на Уни, протерујемо назад у Бихаћ. Стотину њихових мртвих. Сад Америка и Запад прете Србима бомбардовањем ако не стану. А пре десет дана су се правили луди што муслимански напади из заштићене зоне иду на Србе. Ових дана, муслимански напад на Невесиње завршио се катастрофално. Сто шездесет лешева поређано је поред пута за Мостар. Зауостависмо офанзиву на Трнову и Нишићкој висоравни. Кука Харис Силајдић и тражи помоћ, а пре месец дана најавио је да Армија Босне и Херцеговине прелази из одбране у напад и да му не треба никаква помоћ Запада

22. новембар 1994. године

Шеснаест часова. У тренуцима ретког одмора или, боље речено, предаха гледамо телевизију. "Генерација 1999". Тинејџерски филм о ученицима једне школе који возе луда аута, носе аутомате, пиштоље, ланце, пребијају професоре. А онда њихови професори доводе роботе да их смире. Рекло би се - научна фантастика. Неком чудном, невероватном игром случаја, негде на половини тог филма, чује се сирена. Ауто хитне помоћи зауставља се испред улаза у болницу. Брзо силазим доле. Дечак, тринаест година, Борис, погођен метком у главу. Погодила га ученица петог разреда, Јелена. Убила је ученика седмог разреда. Нешто су се споречкали. Дете узело пиштољ од оца и убило дечака. Да ли је девојчица убила дечака, или су они, девојчица и дечак, само по годинама деца. Мислим да они то више нису и да је њих обоје убио овај рат, као и сву децу овог простора. То је рат! То је његово огледало. То је његова истина. Нема научне фантастике. Сам живот је фантастика.

28. децембар 1994. године

Болница је позорница, одсјај рата на просторима Српског Сарајева. Сагледати њену душу, упознати је између зидова, значи упознати сав простор од Игмана, од Нишића до Неђарића. Ту се налазе тешки рањеници. Више их је кад су борбе, мање у привременим примирјима. Ту су борци који посећују своје другове. Ту су њихове приче. Овде, у болници упознајете људске судбине, невероватне приче. Сузе најближих и радост преживљавања. Болница - то су ходници и собе живота и смрти. Овај децембар је на овом простору поштеђен тешких борби. Мање је рањеника, и болница се у тренутку испуни мирнодопским оболењима, болесницима. Подсећа на мир. На тренутак, рат се заборавља. Особље сетно примећује како смо некад, у миру, радили. Сети се цивилног живота и времена пре рата.

За час се деси чудесна метаморфоза, промени и изглед и мишљење, људи почну причу која одише миром и обичним животом. Да ли ће, тако нагло, кад стане рат, људи моћи да живе у миру? Плашим се да ће то бити тешко. Рат је изменио људе, мисли, начин живота, однео многе животе, растурио породице. Нанео ненадокнадиве губитке и бол. Нема најмилијих.

Пуно је бескућника, огроман број њих без ичега, буквално са завежљајем. А и у овом кратком примирју, понека граната, снајпер или залутали метак односе жене, децу, одрасле. Свакодневно по једну-две особе. Огроман је простор који покрива болница "Жица". Дугачка је линија додир са непријатељем - више од две стотине километара. Много је становника, много бораца, превише оружја и муниције. Уз све то, са једне стране линије окрутни непријатељ, сејач смрти, који не штеди ни децу ни жене. Многи су на граници психичке исцрпљености. Дешавају се инциденти, трагедије - не знам како да назовем то кад пријатељ пуца на пријатеља, комшија на комшију, Србин на Србина, суграђанин на суграђанина. Пре неки дан, око 11 часова увече, врисак и галама испред болнице. Истрчим у амбуланту - десетак младих људи, знам их, плачу, уплашени.

Рањен им је друг, мали Вуја - како смо га звали. Драган Вујовић, ветеран овог рата, прекаљени борац Српске гарде са Илице. Тешко рањен на Отесу децембра 1992, у ногу. Лежи на столу амбуланте, а из уста крв. Прострељен кроз главу, без знакова живота. А знам га све ово време откад сам на Илици. Оперисао сам га, превијао, лечио. И, ето, после скоро две године, баш ових дана, залечене су му ране. Увек ведар, насмејан, драг - после две године мртав, на оном истом месту, на истом оном столу у амбуланти број два, где је стотинама пута превијан. Гледам га, а суши ми се грло, и у мени бес. Осећај који је већ давно заменио тугу и сузе кад ти умре неко близак. Сад само бес, због пораза, због губитка. То је учинио рат. Нема нормалних осећаја, суза, туге - само бес. Мали Вуја је отишао. Испред амбуланте плач сестре и мајке. Очај двеју несрећних жена. Плачу му другови, плаче и легендарни командант Српске гарде Зока Капетина, храбри командант славне јединице, с којим је прошао многе битке. Вују је волео као сина. И сам тешко рањен на Отесу, био је уз њега, помагао, тешио, храбрио, давао снагу, терао га да издржи. Ове две године је бринуо о Вуји, као и о другим рањеницима Српске гарде. Бринуо о породицама погинулих другова. Био је добар командант и друг, Зока Капетина. Плаче, лице у гримаси, једва га препознајем. Трагичан дан. Дан Вујине свадбе. На свадби ратни другови, најближа родбина. Рат, и алкохол, и пуцњава. Опалила је "деведесет деветка" Зоке Капетине, и мали Вуја, његов Вуја, пао је мртав. Младожења у наручју своје младе супруге. Трудне. Несрећно и фатално. Али није пуцао Зока Капетина - пуцао је рат, рат који води ове младе људе већ хиљаду дана. Мали Драган Вујовић, са својих двадесет година, сахрањен је у српској земљи, за коју

се и борио. Његов командант, вођен руком несретне судбине рата, изгубио је и друга и себе. Мајка је изгубила сина, сестра брата. А колико је оваквих трагедија било у овом рату који наноси пуно зла. То се може осетити само ако си у њему. Ратници и народ у рату знају све ратне трагедије и моле се за мир.

Мени четврта у рату. Четири Нове године сам дочекао уз ватромет митраљеза, граната, бомби. Да ли је ово она Нова година коју смо сви чекали? Људи од пре две године пожелели једни другима да наступи мир. Сада - само да буде боља од претходне. Врло су обазриви и неповерљиви, али се надају. Тог првог јануара 1995. године проглашено је примирје од четири месеца. Да ли се оно може одржати и прећи у трајни мир? Зависи од свих, а највише од светски' моћника и њихових интереса. Ако они, напokon, схвате да је доста - рат је на крају. Ако су ово само игре и тактички потези на пролеће ће бити још крвавији и страшнији рат. Дај Боже да не буде тако! Сви се надамо, а нико није убеђен у то. Често смо до сада били изиграни лажним миром, лажним примирјима, који су служили противнику само да се спаси пораза, или да се прегрупише. Онда би поново нападао. Коначно, видећемо врло брзо. И ја се надам. Потајно верујем, и не верујем. Пророк нисам, али бих желео мир. За овај народ, за ову напаћену земљу. Мир за децу. Последњи је тренутак! Пред катаклизмом смо! Схватите светски моћници! Морате угасити своје видео-игре, јер може бити прекасно! И, ако постоји још мало осећања, сачувајмо децу!

26. мај 1995. године

Почело је "непримирје". На сарајевском ратишту - снајпери и понека граната. Сваки дан понеко рањен или мртав. Од краја марта бесне борбе. "Турци" су нас хтели изненадити, заузети Мајевицу. Али после почетних успеха, доживели су пораз. Од првог до петог маја 1995. године - Западна Славонија. Српски народ је поново доживео НДХ и Јасеновац. Овог пута, уместо јама, багер и заједничка гробница. Јасеновац, Пакрац, Окучани, више хиљада мртвих цивила. Измасакриране жене и деца, изгажени тенковима на путу од Окучана према Сави и Републици Српској. И на многим другим местима. Издаја! Шеснаести мај. У 16 часова почињу жестоке борбе око Сарајева. Хоће да нам пресеку пут ка Палама. Пожар у целом сарајевском котлу. У 16,30 почело је жестоко гранатирање. Гранате падају у сами центар Илице. Двадесет и четврти мај 1995. године, 10,30 часова. Непријатељска граната великог калибра, и директан погодак у физкултурну салу, где деца првог разреда Економске школе имају час гимнастике. На крову рупа пречника два метра. Осам рањених девојака, две теже. Срећом, ни једно погинуло дете. Велика срећа, деца су била на једној страни игралишта, код гола, а граната је пала на другу страну. Само десет минута раније, ученици другог разреда Гимназије, којима професор није дошао на час, били су ту. Срећа! Да нису отишли, нико не би преживео, сигурно. Стиже борац са Игмана, рањен у стомак, Радојевић Блашко, 1949. годиште. Јетра разваљена. Оперирем. Све у реду. Одмах затим стиже борац из Хаџића. Давидбвић Лука, 1945. годиште. Тромблон у грудни кош. Тешка повреда са великим искрварењем, три и по литра. Операција је хитна, тешка, пацијент спашен.

14. јуни - 2. јули 1995. године

Ево, три су године прошле од почетка битке за Сарајево, борбе за сарајевску котлину. Српско Сарајево - муслиманско Сарајево, два дела града подељена више него што би Берлински зид могао да подели. Почело је априла 1992. године, сада је јуни 1995. У октобру 1992. дошао сам у ову сарајевску котлину, ову долину ужаса и рата, где је изручено на хиљаде - мало је рећи хиљаде - на десетине хиљада граната, милиони

метака. Пуне три године борбе нису престајале. Људи стално на првој линији. И жене, и деца, и борци. И болница и школа. Овде је све на првој линији. Хиљаде људи је погинуло у овој долини. Постао сам њен део. До сада сам писао свакодневно, најчешће истога дана кад се нешто деси. Овога пута нисам могао. Не зато што нисам желео или имао шта да кажем, или што нису навирала осећања. Нисам писао јер, буквално, нисам имао времена.

Од 15. јуна до 2. јула дан и ноћ доносе на стотине и стотине рањених. Много операција. Дневно по десет-петнаест у просеку, све у две сале. Нема времена ни за спавање. Како седнем, тако заспим пет-десет минута. Десило се оно што смо сви знали, што смо сви очекивали. Бројне муслиманске снаге - шездесет хиљада џихад-ратника, окружиле су Српско Сарајево спољашњим обручем. Спремне су и велике снаге унутар Сарајева. Знали смо да ће кренути у напад на нас са свих страна, свим расположивим оружјем. Већ дуго најављују такозвану деблокаду Сарајева, а у ствари, желе да протерају Србе и сарајевске котлине. Да сто хиљада Срба униште, убију протерају, спале, закољу... Прете! Знамо десет-петнаест дана унапред да ће напад почети. Неке информације говоре да ће се то одиграти између 9. и 15. јуна. Информације су биле тачне. Добро знамо да су одлично наоружани, да су навукли десетине хиљада граната на своје положаје, да су ојачали артиљеријски, да су спремни, да су их хоће напуниле исламским фанатизмом, да погину за њега, да иду у шехите. Знамо да су планирали да изгубе пет хиљада, али да освоје Српско Сарајево.

Ово је битка са пет хиљада пластичних врећа - колико је Алија Изетбеговић, тај људи исламски фанатик, спремио за своје војнике, које је спреман да жртвује да би уништио Србе из Српског Сарајева. Око нас су снаге пет муслиманских корпуса, њихове елитне јединице. Напуњени су отровом против Срба. Ми то знамо и чекамо их. Наше снаге су много мање. Њихових шездесет хиљада на наших петнаест. Али сви су уверени да ћемо се одбранити, да нећемо попустити. Уколико попусти и једна линија од Нишића, преко Веле, па до брда Кокошке, преко Игмана, Врела Босне, Неђарића, Рајловца - биће то крвави пир муслиманских фанатика. Јер, иза тих линија је сто хиљада грађана, сто хиљада цивила, сто хиљада Срба. Али српски борци су, као никада до сада, спремни, хладни, чврсти, уверени у победу. Напад је почео петнаестог јуна рано ујутро, у два сата. Али пре напада, претходног дана, четрнаестог поподне, у болницу стижу два тешко рањена и један мртав борац. Људи из Неђарића. Два рањеника, отац и син Дамјанци. Отац без руке, син смрскане ноге. Отац 1938. годиште, Илија, остао је без десне руке у рамену. Његов син, 1965. годиште, Момчило, у страшном шоку, са руптурама танких и дебелих црева, страховитим крварењем у трбуху и тешком конквасантном повредом леве ноге. Отац понавља: "Молим вас, само ми сина спасите!" Опериремо их истовремено. Ја оцу "радим" руку. Морам је одсећи у рамену, смрскану и уништену. Колега Поповић сину сече ногу која је смрскана, од које нема ништа. Затим силазим у доњу салу и настављам да радим дечаков стомак. Углавном, за два сата, отац и син леже један поред другог. Отац без руке, син без ноге, обојица тешко животно угрожени. Много је таквих догађаја у овоме рату. Много су пута страдали отац и син, мајка и син. То увек тешко пада. Поглед оца, који је и сам у тешком стању, а окреће главу према синовљевом кревету. Младић, леп као слика, висок, без ноге, животно угрожен. То је било четрнаестог поподне. А онда је настала ноћ, пола три ујутру, када се отворила земља. Тресло се као никада до тада, канонаде су одјекивале преко планина, преко Нишића, Веле и Зеника, преко Игмана, Неђарића, Рајловца. Свуда око нас горела је земља. Имао сам осећај да смо у дну пакла, где ври ужарена лава. У болницу стиже на десетине рањених - лакших, тежих. Тешке одмах опериремо.

Борбе и даље жестоке. Наши одолевају. Муслимани страдају у контранападима. Морал наших бораца је све већи. Већ трећи дан не спавам, буквално, ни сата. Срећни смо јер наше снаге одбијају муслиманске таласе. Осамнаести јуни - исто. Деветнаести - исто. Више од четири стотине рањеника пролази кроз болницу. Наш санитет свакодневно, већ три дана, развози оперисане и збринуте на Соколац. Одатле их даље, хеликоптером, транспортују за Београд, на Војномедицинску академију, Ургентни центар, Ортопедску клинику "Бањица". Пут је изузетно ризичан. На санитетско возило пуцају бровинг, снајпер, гранате. Наши возачи санитета, с којима у пратњи иду и сестре, изузетно су храбри. Данас пролазе, сигурно, најтежи, најкрвавији пут на планети Земљи. Сваки нови полазак је и нов ризик да се неће вратити. Одлазе без колебања, без страха, јер возе рањенике. И Бог је с нама. Не страдају. Два-три пута је погођен камион "стодесетка", једанпут комби, али ни возачи ни рањеници нису страдали. Двадесетог радимо тешку операцију. Перишић Милорад, 1963. годиште, са Сокоца. Експлозивна повреда трбуха са тешким крварењем, какву још нисам радио. Крвари све. Плућа разваљена, дијафрагма разваљена, руптура јетре, масивна руптура желуца, слезине, руптура великих артерија, руптура панкреаса, трбушне марамице. Радим један рез десно, па средњи рез, затим лево - четири реза на стомаку у једном тренутку. Борба са временом, да што пре зауставим крварење. Шијем јетру, али и даље крвари. Шијем желудац, смањује се, а онда опет почиње. Видим да је слезина. Вадим је. Налазим један крвни суд, други, трећи... Шијем панкреас. Налазим још један крвни суд. Шијем плућно крило. После три сата и двадесет и осам флаша крви, крварење је заустављено. Младић је жив.

То су она чуда која се дешавају, и која нас увек прате. Двадесет и први. Борбе и даље трају, али почињу да слабе. Толико је мртвих муслимана, да више нема оних фанатичних таласа. Наши су чврсти, непоколебљиви. Чујемо да лешеви заудару по пољанама Веле, Нишића, изнад Хаџића, на Игману. Не могу да их одвуку. Наши их зову: "Однесите их, само да не смрде!" Не. Остају лешеви на стотине и стотине муслиманских фанатика. Чујемо да их је око три хиљаде избачено из строја. Тог дана: Лукић Ненад, 1953. годиште - тешка повреда трбуха. Мојсиловић Тихомир - изузетно тешка повреда трбуха. Колега Чалић ради. Савић Милорад - повреда грудног коша и великих артерија испод леве кључњаче. Шикуљак Момир - експлозивна повреда црева. Бојанић Радован - повреда танких и дебелих црева и мокраћне бешике. Марковић Мирослав, млади специјалац са Илице - однесена десна половина грудног коша и пазушна артерија. Спашен у задњем тренутку. У питању су били само минути. Борба за његов живот. Заустављамо крварење, прешивамо крвне судове. Остаје жив. Млади Сурла Михајло, такође специјалац са Илице - тешке повреде. Ампутација десне ноге, потколена. Десни кук смрсан, лева потколеница смрсана, стомак, грудни кош. У шоку је. Марковић Мирослав и Сурла Михајлова припадника Специјалне јединице МУП-а са Илице, похрлили су да опколе, да униште муслимане тамо где су успели да пробију линију код Семизовца, спустивши се на пут Семизовац-Средње. Али, наши храбри младићи успели су да их опколе и униште; у тим борбама имали смо и двојицу погинулих припадника МУП-а. Један од њих је муж наше сестре Миланке. Препознали смо га. Знали смо какав ће то ударац бити за њу. Само у нашој болници, где има око шездесет сестара, четрнаест их је за ове три године остало без мужева.

Више њих без браће. Тежак је овај рат. Суров! Врисак сестре, врисак жене кад види рањеног или мртвог брата, мужа, пролама се кроз наше ходнике скоро свакодневно. Непријатељска офанзива је сломљена. На хиљаде муслимана леже мртви. Први талас је сломљен, али они и даље нападају. Сваког дана на другом месту. Сваког дана и код нас десетак рањених, неколико операција. Умор влада, али се не обазиремо на њега. Ако

борци издржавају под таквом ватром, под таквим ураганима, можемо и ми. Можемо и без спавања. Само на Илијаш пало је више од десет хиљада граната. Хаџићи порушени. Тутње гранате по Илици. Наше сестре из Хаџића, са Илице, долазе на посао под кишом граната. Чудо је како још нико није страдао. Наши доктори су свакодневно под гранатама - на путу ка болници, у болници, или у своме стану. Колеги Анушићу граната је разнела горњи спрат стана док је био у њему. Неколико их је пало тик уз аутобус који превози наше раднике, а јуче једна на место где чекају аутобус. Да се то десило само сат раније, вероватно нико не би преживео! Непријатељ, огорчен, бесан што војнички није могао да успе, што је доживео стравичан пораз, што је сломљена његова офанзива, што су његове елитне јединице десетковане, што су се његова четири корпуса сломила на Сарајевско-романијском корпусу, почиње бесомучно, још жешће и још јаче да гранатира српске цивилне циљеве, да руши српске градове, убија српску децу и жене. Али, то још више уверава наше борце да морају да буду јачи. Непријатељ мисли да ће гранатирањем наших цивилних циљева, наших градова, наших насеља, школа и болница, уништити морал српског борца, не схватајући да тиме постаје још јачи, још већи. Не схватају да ће још скупље платити оно што чине. Овог пута имамо много повреда главе, гелерима тешких граната. Наш неурохирург доктор Саратлић ради дан и ноћ.

За целог овог рата није било толико повреда као у ових десетак-петнаест дана. Готово свака друга-трећа повреда је повреда главе. Један од најтежих дана за мене је био 29. јуни 1995. године. Око дванаест сати доносе хитно из Неђарића жену, Васић Ану, 1948. годиште. Граната из Касиндолске улице. Пала је тик уз њену кућу. Разнела јој десну надлактицу. Буквално, ништа није остало, само парче мишића и коже од лакта до рамена. Радим ампутацију руке, што је за мене увек најтеже. Тешко је ампутирати ногу, али руку још теже. Само што сам то завршио, стиже дете из Вогошће. Радић Дарко, 1982. годиште, тринаест година. Био је у подруму своје куће када је затутњало, и када је тешка граната пала тик уз његову кућу. Дете као дете, истргло се из руку родитеља и истрчало из подрума на врата, да види да ли је кућа страдала. Истог тренутка пала је и друга, и дете је остало тешко повређено. (Непријатељ је применио нову тактику. Испали на исто место заредом три-четири гранате, тако изазове још јачи ефекат, још већа разарања, још већа уништавања.) Дете довозе у болницу у тешком стању, без свести. Пролапс мозга на потиљку, дисање обострано нечујно. Стављам одмах дрен у грудни кош. На моје очи стомак расте, пуни се крвљу. Уринарни катетер показује да су бубрези страдали. Крв уместо мокраће. Десни кук смрсан. Хитно га носимо у салу. Отварам га онако, само у рукавицама. Из стомака гејзири крви, из грудног коша исто. Срце стало. Масирам га пет, десет, петнаест минута, покушавам да вратим живот. Анестезија га пуни крвљу, али ништа. Дете је мртво! Сутрадан, 30. јуна, Радић Дарко требало је да дочека свој тринаести рођендан. На тај дан, као жртва муслиманских фанатика, сахрањен је. Рођен 30. јуна 1982 - сахрањен 30. јуна 1995 - на свој тринаести, несретни рођендан! Рањени и даље стижу. Овог пута из Неђарића. Наши борци праве изузетан продор. У рано јутро, Илиџанци крећу у напад на објекат познат као "Елементара" или "Бетонара". Најјаче утврђење на овом делу фронта, урбаном делу. Српски борци, лудо храбри, утрчавају у муслиманске ровове, заузимају "Бетонару", једно од најважнијих места на Ступској петљи, одакле се може контролисати читав део града. Без жртава, само са неколико рањених. Два заробљена муслимана - командир чете и борац. Једанаест муслиманских лешева остаје у рововима. Муслимани беже. Довозе у стомак рањеног Драгана Кулину. Оперисан. Добро је. Доносе Јосипа Бубака - грудни кош. Такође оперисан.

Опоравља се. Заузимање "Елементарне" трајало је од двадесет деветог ујутро па све до саме вечери. Четири пута муслимани су у таласима покушавали да се врате. Али наши борци, храбри, чврсти, извршавајући наредбу да се "Елементара" не сме напустити, не одступају.

Бране. Одбијају четири таласа. Муслимани све слабије нападају. Ваљда им је јасно да су неповратно изгубили један од најважнијих положаја. Покушали су да нас сломе, да нас униште, да нас прегазе Нигде нису померили линије, изузев, незнатно, изнад Семизовца. Сломиле смо их. Више од хиљаду мртвих. Сада ми полако идемо напред. У Неђарићима смо померили линију, на Нишићком платоу таксфе. Наши борци су пуни самопоуздања. Верују у коначну победу. Од 29. јуна од 12 сати до 30. јуна до 12 сати урадио сам седам тешких операција. Поменуо сам жену која је остала без руке, онда дете, а затим два грудна коша, абдомен, па још један, а ујутро трећи. Тридесетог јуна ујутро радим Момчила Глишића из Илијаша, 1967. годиште; страшна, тешка операција. Технички изузетно. Страдало је дванаестопалачно црево, које се налази ретроперитонеално. Страдао је и бубрег. Крварење је велико. Заједно с колегом Чалићем радим скоро три сата и успевамо да спасемо младића. Верујемо да неће бити последица. Тридесетог увече стиже неколико рањеника са Зеника, где је непријатељ покушао пробој. За пет минута радим три дренаже, на сваку ординацију по једну. Сви су добро, збринути, али тужно је. Један наш борац је погинуо. Пушара Ђоле - метак у трбух, вероватно трбушна аорта. Стигао је мртав. Чујемо да Хаџићи горе. Иначе, у ових петнаест дана трагично су страдали српски градови Илијаш, Хаџићи, Неђарићи, Рајловац, Илица; свакодневно пада на стотине граната. Чудно је како нема више жртава. Али, становништво је обазриво, дисциплиновано, не излази из кућа, тако да су жртве много мање.

1. јули 1995. године

Релативно миран дан. А онда, негде између петнаест - шеснаест часова, довозе тешко рањеног борца са Илице. Погођен гелером. Члан наше тенковске посаде. Кренуо је да опере руке, да се умије. Погођен. Тешка повреда леве потколенице, али све ће бити у реду. Зове се Крсмановић Боро, иначе из Какња. Чврст момак, само пита да ли ће му нога остати. Кажем: "Остаће ти нога." Сретан је. Колега Анушић завршава операцију. Нога је добра, топла, циркулација ради, кости спојене. Биће у реду. А онда, увече, у девет сати, изненада почињу стизати рањени цивили из Хаџића. Цео дан тамо је било мирно, што је, вероватно, била муслиманска варка, да би увече људи пошли у неку продавницу која ради ноћу. И онда су их, у девет увече, засули тешким гранатама. Стиже четири-пет цивила.

Међу њима су најтеже повређени Јовановић Луција и њен син Јовановић Зоран, младић 1976. годиште. Ипак је добар. Повреде нису пенетрантне. Тешка борба за живот мајке. Тешке повреде стомака, јетре, велике повреде танког, дебелог црева, повреде карлице, руке, грудног коша, главе. Боримо се за њен живот. Ево, данас је други јули, она је нешто боље, надамо се да ће преживети. Син лежи у другој соби. Синоћ је питао: "Молим вас, докторе, шта је са мојом мајком"? Мајку је радио колега Чалић. У задњем тренутку ишчупали смо живот, савладали смрт. Да ли ће преживети, тешко је рећи. Надамо се. Јутрос, кад сам ушао у собу где лежи њен син, дечак не пита ништа. Из страха. Не сме да пита. Ту је мали Малиновић Радиша, 1978. годиште - тешка конквасантна повреда десне бутне кости, санирана фиксатором.

Затим дечко Шакота Јово, 1977. годиште - тешка повреда грудног коша и стомака. Саниран, добар. Ту је и неколико лакше рањених, који су, такође, примљени, али без

пенетрантних повреда. Живот им није угрожен. Две гранате, тешке повреде, цела ноћ рада. Страда цивилно становништво. Страдају наши градови, али наши борци држе линије чврсто и непоколебљиво 3. јули 1995. године Какав је ово свет? Да ли је ово једна планета, или цео универзум? Синоћ касно, у овом хаосу смрти, рушевина, граната и туге, док напољу одјекују гранате и палба, моје колеге, рањеници и ја скачемо од среће због победе Југославије, Србије, Дивца, Даниловића, Ђорђевића. Радујемо се као што се човек у пустињи радује капи воде. Радујемо се победи у Атини, на Финалу Европског првенства у кошарци. Љубимо се. Победа! Најјачи смо, најјачи! Уједно, и највеће разочарење, туга и неверица због издаје, издаје грчке публике, браће; звиждали су нам, нису дали да се чује наша химна.

Уместо да звижде усташама. Грци, колико смо вас волели! Клели се у ваше пријатељство. Зашто нас издадoste сада?! Опет, мислимо, тврдимо, није то грчки народ, то су навијачи, фанатици. Много је дивних Грка дошло до наше прве линије да нас поздраве, да нам улију храброст и снагу да издржимо. Долазили су грчки попови, доносили помоћ, поздраве, уз силну подршку. Долазио је и градоначелник Атине, високи функционер Грчке. Истовремено, ни један градоначелник Србије није дошао овде, у Сарајево, на прву линију. Свака част Атињанину! Кључале су наше линије у Српском Сарајеву од весеља. Борци су пуцали, певали, радовали се победи Југославије. А онда, трећи јули. Јутро, седам часова. Сирена хитне помоћи. Напољу гранате, експлозије. Тешко рањен младић, Тешић Милан, четири метка, рафал, Хаџићи. Боримо се за његов живот два и по сата. Од почетка знам да нема шансе. Умире. Да ли има деце? Ко ће за њим заплакати? Немам времена за размишљање. У доњој сали колега Чалић оперише дете од шест година. Мали Витор Слободан. Бровинг му разнео стомак. Тешка операција. Погођен на својој тераси. Жив је. Надамо се животу. Успеће, преживеће! Операција је успела. Поново Хаџићи. Стиже још један дечак, Миљанић, деветнаест година. Такође бровинг. Карлица, стомак. Тешка операција. Спашен је. Жив је. Ја сам му пре три године оперисао рођеног брата. Писао сам о њему, дечаку са повредом грудног коша који је два пута био клинички мртав. Вечерас, у двадесет један сат, дочек наших кошаркаша у Београду. Величанствен! Срећни смо! Наша срца, срца српских бораца, пуна су. Још једном се сећамо величанствене победе у Атини, сами против свих. Ипак, победа. Као и овде. И овде смо сами против целог света. А најјачи смо! Напољу тутњи. Борба. Какав контраст - контраст живота и смрти, радости и туге. Цео универзум на једном месту. Шта нас чека ноћас, сутра, и наредних дана? Победићемо! Остаћемо! А колико је још до краја? Један час по поноћи. Мали Слободан Витор, шест година. Живот се гаси, зенице широке, пулс и притисак немерљиви. Хитно крв, кисеоник, течност. Реанимација! Враћа се. Зенице се сужавају. Невероватно, али изгледа да ће се извући. Притисак, горњи шездесет. "Могу ли мало воде? Јебем вам, нисте ми дали да једем! Дајте макар ону малу бочицу воде!" Од две инфузије, једна мања, једна већа. Сасвим поплавило лице и грудни кош, и беле усне, поново добијају нормалну боју. Хоће ли се извући? Да ли ће дочекати јутро? Да ли ће савладати смрт? Метак бровинга је као половина његовог стопала.

Ово диктирам новембра 1995. године. Пре неколико дана је мали клиња био на контроли. Трчи, крије се. Мајка га не може ухватити да га хирург погледа. "Нећу хирурга! Не волим хирурге. Може неки други доктор, али нећу да видим више ни једног хирурга на свијету!" Још два пута је оперисан у Београду, али, ето, сада трчи као да никада ништа није било. Да је то једина победа ове болнице и њенога особља. били бисмо најсрећнији на свету. А у овој болници, највећој на свету, колико је било таквих победа?!

4. јули 1995. године

Седамнаест часова. Стижу рањени српски борци из Неђарића. Чврсто се држе достигнути положаји према Ступској петљи. Непријатељ зна шта је изгубио, и данас жестоко гранатира. Једна граната је тешко повредила пет бораца. Први је донесен борац са надимком Струја. Тешке повреде екстремитета. На срећу, имао је панцир. Није животно угрожен. Каже ми: "Лазо, Пићнути (то је надимак Сенише Андрића, 23 године) је рањен. Имамо још три рањена." Сенишу нису донели. Одлазим у салу да оперишем момка из Братунца. Већ два дана имам јаке болове у кичми. Једва завршавам операцију. Из сале износе и мене и пацијента. Њега на кревет број пет, мене на јединицу. Леђа једва мало попуштају. Испред сале ме чека друг, Срђан Милановић: "Лазо, Сениша је погинуо!" Шок. Иако млад, добар ми је пријатељ, диван дечко, увек пун духа и шале. Сви га воле. Храбар је борац. Жао ми је. Не могу да верујем да више неће провирити своју лепу, симпатичну главу, извалити неки фазон, насмејати нас. Петнаестог јуна помагао је оцу, на фронту код Раковице, заустављајући најжешћи муслимански напад на том делу сарајевског ратишта. Био је рањен. Лакше, али ипак рањен. Данас је погинуо на својој линији, у Неђарићима. Драги Сениша, збогом! Много ће суза бити проливено за тобом.

5. јули 1995. године

Лежим укочен. Шеснаест је сати. Сахрана, Влаково, српско гробље. Једва устајем из кревета, седам у ауто и идем на сахрану. Толико могу да учиним. То је мој дуг Сениши Андрићу. Долазим до капеле једва ходајући. Забијају ексеру у поклопац сандука. Сандук, полуобрађен, нелакиран. Жао ми је што нисам видео Сенишу. А можда је и боље. Памтићу његов осмех. Полазе пут његове вечне куће. Ја, савијен због кичме, пут болнице. Вечни растанак. Капи кише промичу, небо плаче. Сахрањен је, истовремено, и његов друг са исте линије, храбри дечак с надимком Јаско. Погинуо са Сенишом. Није морао на линију у Неђариће, најтеже ратиште. Сам је тражио. Плач његове жене и оца. Одлазе два дивна младића, Сениша и Јасмин, на небо.

12. јули 1995. године, Петровдан

Ноћас су српски орлови, борци Војске Републике Српске, ослободили Сребреницу. Три године из те такозване "заштићене зоне" излазе терористи и убијају околно српско становништво. Све под заштитом УНПРОФОР-а. Нису се надали да ће српском стрпљењу доћи крај, да их нико више неће моћи да заштити. Ноћас је целу ноћ грмело сарајевском котлином, од Вогошће до Неђарића. Јалови покушај губитника.. Гађају српска насеља, цивилне циљеве. Против српских бораца немају никакве шансе. Десетог јула 1995. у 17 часова доведена је шестогодишња девојчица Јелена, са Илице, страдала од гелера гранате у свом стану. Желудац. Све је у реду. А дете, мала паметница. Све зна. Ћути, не плаче. Поставља питања као одрасла. На Западу ништа ново, Ерих Марија Ремарк. Или: У Српском Сарајеву свакодневно страдају деца, доктор Лазих.

Ево и августа 1995. године. Врео од тона челика усташких хаубица, ВБР-ова, НАТО-авијације која је уништила комплетне радарске системе, навигационе системе Републике Српске Крајине, ракетне системе. А тоне и тоне челика, врелог челика, срушише се овог врелог почетка августа на Книн, на Лику, Кордун, Банију. Моју Банију, где проведох дванаест месеци борећи се са напаћеним српским народом, за слободу, за шуме, за њиве, амбаре, свињце. За живот. Прост живот. Гори Петриња, Глина, Костајница, Двор. Усташка армада уништава Српску Крајину, а она је сама. Неко каже издаја, неко каже побегли су. Нису они ни издали ни побегли. Њих је напала

ушашка армада, наоружавана пуне четири године најмодернијим оружјем Запада. Увежбана, напала је на слабо наоружан и малобројан српски народ. Велики остатак српских цивила немо је то гледао. Српска Крајина је пала за неколико дана под ушашку ногу. Нестало је оног за што сам се борио пре четири године, за што се борио српски народ у Крајини, за што многи храбри младићи, девојке, деца изгинуше. Све је нестало у тренутку. Није то могло тек тако да нестане. Свет је тако хтео. А ушашка продужена рука тог експанзионистичког света само је завршила прљави посао. Шта рећи? Тугујем за Крајином. Тугујем за српским народом. Преживљавам са сваким паћеником на друмовима Републике Српске и Србије. Стотинама хиљада напаћене деце, жена, стараца - и оних у тракторима, и оних у аутомобилима, и оних што иду пешке, и оних на коњу, и оних што прутом терају по два-три грла стоке, асфалтом, ка Србији. Патим са народом који изгуби свој дом, своју отаџбину, и крену у изгнанство. Пола милиона Срба за неколико дана постадоше изгнаници, без своје прадедовске отаџбине и земље. Нема више српског Книна, српске Глине, Двора, Костајнице, Вргин- Моста, Војнића, нема више јуначке Лике. Ушашка нога згазила је све.

А ми, Срби, треба да тугујемо! Морамо да се срамимо што остависмо тај народ сам. А ја, као лекар, као човек и борац Републике Српске Крајине, патим, тугујем и имам право на то. Макар имам то право. А тај цивилизовани свет, да ли он гледа ту колону, непрегледну колону деце, стараца, људи, завежљаја, да ли гледа пола милиона изгнаника, српских избеглица који беже пред ушашким хордама и ушашким ножем? Да ли осећа? Не осећа он ништа! Гледамо њихове емисије на Си-Ен-Ен-у, Би-Би-Си-ју, Еуро-њузу, и свим осталим које можемо овде да пратимо - нема ни трага сажаљења, ни трага саосећања, само зато што је у питању српски народ. А да се ради о сто муслимана или сто Хрвата - цео свет би се тресао над српским варварством. А шта је то пола милиона Срба? Ништа! Па зар вас то не подсећа на Хитлера, на Аушвиц? Шта су били Цигани, Јевреји, Срби за Хитлера?! Ништа! Милион, два, десет милиона, ништа!!! Конц-логори, смрт, принудни рад. За једног Немца - сто Срба! Зар и ово не подсећа на то? Шта је пола милиона Срба у односу на сто муслимана, сто Хрвата?! Кад је у питању сто муслимана или Хрвата, цео свет се тресе; телевизија, новине, светски политичари, песници, писци протестују, штрајкују глађу, саблажњавају се над српским варварством. А кад су Срби жртве? Па то је стока! А стока је за клање, за одстрел.

Е, "цивилизована Европо варварска"! Твоја скоро историја била су варварска племена, германска, франачка, саксонска и норманска. Ниси ти далеко одмакла. Одмакла си технологијом, начином живота, зградама, мостовима, али ниси генетски. Остала си варварска земља. Безосећајна, груба. Питам се шта је са многим мојим пријатељима из Крајине, јесу ли живи? У моју кућу, код моје породице у Нишу, смештена је једна крајишка породица, моји пријатељи с којима сам се дружио 1991. године у Двору. Муж, жена и двоје деце стигли су до мога стана, до јединог уточишта, са завежљајем, са неколико крпица. Ту су већ неколико месеци. Двадесет и трећег августа, кад сам посетио Ниш, седео сам с њима. Седели смо, причали. Која је њихова перспектива, ко су они, шта су? По њима, више нико и ништа. Странци, Срби избеглице у Србији. Очајни су, не виде излаз. Годинама нешто градили њихови "ђедови", очеви, они саградили, стекли, а сада остали са неколико крпица. Како почети испочетка? И колико је таквих породица растурених широм Југославије? Колико људских судбина, колико изгубљених живота? Колико очаја, колико јада? Како поново живети? То је питање које све њих окупира. А ушаше, ево им Крајине! Узеше тај простор, али нема ко тамо да им живи. Остадоше пусти простори, резерват, шуме, ливаде и спаљене зграде и лешеве српских стараца који не могаше кренути за колоном очајника. Остадоше пусти градићи, пуста-поља, јер неће хрватски народ да се врати, не жели да живи доле. Отераше Србе

који су и пре овог рата живели ту и представљали деведесет посто укупног становништва. И сад мисле да тамо доведу свој народ. Тешко је то. Ја, који сам вечни оптимиста, мислим да смо Крајину изгубили "за вјек векова". А морали смо је бранити!

И 1991. сам рекао и сад верујем: "Србија се брани у Крајини!" и Крајина је увек бранила Српство. Видећемо у наредних годину-две да ли је то тачно? Надам се да грешим, а страх ме је! Поносим се мојим Банијцима и Кордунашима, поносим се банијским и кордунашким бригадама, с којима сам провео тринаест месеци рата у Крајини. Борили су се јуначки неколико дана. Усташе су из Карловца и Сиска, и тог дела Хрватске, бежали главом без обзира, у паници, јер их сломише српске бригаде с Кордуна и Баније. Али, паде Книн, усташе зађоше за леђа Банијцима и Кордунашима. У жестокој борби они, ипак, извукоше свој народ из опкољења. Борили су се јуначки и гинули, али нису дали да им нејач, да им жене остану усташком ножу, усташкој немани. Овде бих и завршио свој дневник. Почео сам га у августу 1991, завршио бих га у августу 1995. Каква је то игра судбине, какве су то чудне животне случајности.

Врели август 1991. Сунце, слобода, српски отпор и српска победа. Врели август 1995. Тоне врелог челика жаре ваздух над Српском Крајином, сагоревају српску земљу, српске шуме, равнају српске градиће. Ово је крај Дневника, али бих додао пост скриптур, а то би био, на пример, следећи наслов: Удари НАТО-авијација по српској земљи! Од 23. августа 1995. године налазио сам се у Нишу. Мислио сам да се вратим у Сарајево након десетак дана јер сам знао да се нешто спрема. НАТО нам је постављао ултиматуме, уцене. Тражили су од нас да повучемо тешку артиљерију око Сарајева. Па ми живимо око Сарајева. Ширина нашег простора је двадесет километара, а они траже да нашу артиљерију склонимо на двадесет километара од града. Ма, где да је склонимо? На хрватску територију? На муслиманску? Па, кажу, на Пале. Али како с Пала бранити српски простор? Не можемо ми преживети овде без артиљерије. Наша артиљерија - наша сигурност, јер нападају нас хорде муслимана. Више од седамдесет-осамдесет хиљада са спољног прстена? Колико изнутра, из Сарајева? А ми се бранимо. Мало нас је.

Без артиљерије, ових сто хиљада људи било би прегажено. Кажу, повуците артиљерију, па из позадине. Немамо ми позадине. Позадина би била десет километара. Двадесет километара је већ муслиманска и хрватска територија. Не можемо повући артиљерију, јер то значи ставити под усташки нож сто хиљада људи, жена и деце. Не можемо то прихватити. И НАТО то зна. Зато су нам и поставили такав ултиматум. Тридесет првог, рано ујутру, у пет сати, слушао сам вести у свом стану у Нишу и буквално скочио из кревета. На београдском програму емитовали су, отприлике, овакву вест: "НАТО-снаге у налетима у таласима туку по српским положајима, највише по Српском Сарајеву, Илици, Вогошћи, Хаџићима, Илијашу. Авиони се смењују у таласима и истресају на тоне и тоне бомби, ракета. Људске жртве су огромне." Покушавам тог тренутка да добијем Сарајево, Илицу, Вогошћу, Пале. Никога. Сви телефони су у прекиду. Увече реших да рано ујутро кренем тамо. Моја породица, родитељи, жена, узнемирени: "Нема разлога да сад идеш. Па овде си се случајно затекао. Погинућеш! Толико си тога дао. Сачекај дан-два!" "Не, кажем, нећу погинути. А можда и хоћу. Али овде, овде ћу, слушајући шта се доле дешава, умрети ако останем још један дан.

Морам да будем доле с тим народом, јер сам им потребан!" Наредног дана, ујутру, у три-пола четири, сео сам у кола и поподне био на Илици. Ишао сам, од Дрине до Илице, у време најжешћих налета НАТО-авијације, свега два сата након што су ракетама тукли пут којим пролазимо: од Сокоца, преко Каљине, до Средњег. Долазимо на

Илицу са страхом да су ми погинули пријатељи. Шта је са Илицом? Шта је са народом? Шта је с болницом? Срећан сам, сви су живи, болница је читава. Гледајући сад, из ове перспективе, можда то и не звучи тако велико, страшно. Али, верујте, у тренутку када су у Србији сваких пола сата објављивали како НАТО-авијација у таласима равна српску земљу, српске градове... Одмах сам одлучио да пођем овамо. Није постојао страх. Ништа није постојало. Желео сам само да будем овде. Неко ће сад питати: "Па шта је ту велико?" А ја ћу одговорити: "Овај народ заслужио је такву моју одлуку. Ови људи су велики у својој борби и захваљујући њеном сјају, њеној чистоти, ја сам могао да донесем такву одлуку. Хтео сам да поделим своју судбину са судбином српског народа." Никада себи не бих опростио да нисам био овде, у овој болници на Илици, са овим људима, када је НАТО-неман кренула да уништи српски народ. Осмог септембра доживео сам бомбардовање болнице. Плашили смо се налета НАТО-авиона, али смо знали да су за нас већа опасност снаге за брзе интервенције стациониране на Игману. Осми септембар.

Предиван дан. Топао, сунчан. Михољско лето. Дванаест и тридесет. чоколаде, воће. Много људи испред болнице. У том тренутку зачуше се страховите детонације које су долазиле из правца блажујске цркве и приближавале се. Гранате са Игмана! Викнуо сам: "Сви у заклон, сви под степенице!" Успео сам да дођем до пола пута када је граната треснула пред сами улаз болнице. Све се заљуљало. Прашина, дим. Чујем ломљаву стакла, чујем крике, чујем још две-три експлозије. А онда, гранате продужавају даље, као рафал који се приближава и одлази од тебе. Око мене уплашена лица пацијената, сестара. Страх! У тој гомили стојим и ја. Чујем крике са дворишта. Помишљам да изађем, а ноге тешке. Није то страх, то је осећај тренутне одузетости. А онда кажем - ти мораш изаћи, не смеш остати! Изађи и види шта је са људима. И ноге саме полазе напред. Погледам рањену сестру која крвари из слепоочнице. Видим да је рана лакша. Онда излазим напоље, на двориште. Тамо, облаци прашине. Неко ми говори: "Не излази!" Скрећем лево да видим шта се дешава испред болнице. А тамо - ужас... Неколико рањеника пузи, крвари. Непомични лешеве. За тренутак се враћам назад. Устукнуо сам. Онда долазе још две сестре, један доктор, један техничар. Кажем им: "Станите, не излазите напоље! Сачекајмо најмање минут, па ћемо онда кренути, да не гинемо узалуд!" Сачекали смо десет - петнаест секунди. Гранате се нису поновиле. Онда смо изашли. Носимо тешке рањенике, лешеве. Лакши рањеници су сами допузали до болнице. Хаос! Амбуланта пуна. Пружамо прву помоћ. За неке - помоћи више нема.

У том тренутку, у болници је било и шест-седам беба. Имали смо невероватну срећу... Исти они Французи и Енглези који су, пролазећи путем поред болнице, знали зауставити своје аутомобиле и свратити на сок, на воће, у кантину испред болнице, код Љубице, изручише нам свој смртоносни терет. А та Љубица и њен муж погинуше од њихових граната, у својој кантини, на свом радном месту. Да ли су чули крике њиховог седамнаестогодишњег сина, који је остао и без оца и без мајке. Зашто обоје? Зашто макар једно не остаде живо? Французи су донели овај инкубатор у којем леже наше бебе. А сада им ти исти Французи одузимају живот, убијају наше људе, сестре, лекаре, руше нам болницу. Питам се да ли су звери, шта су? А да погодак у болницу није случајан потврђује то што ни једног другог објекта, осим цркве, нема у близини. А ви погодисте и болницу и цркву. А хвалите се да не можете промашити циљ за више од пет метара. Па ако сте овог пута промашили, ако нисте гађали болницу и цркву, онда промашисте за читавих осам километара, коликоје од ова два објекта удаљена касарна Игманске бригаде. Иначе, данима и ноћима, непрекидно, надлећу нас авиони НАТО-авијације, и високо и ниско, и не знаш кад ће истоварити свој окрутни терет. Хаџићи. На десетине ракета погодише то мало место. Гину и људи и жене и деца. Вогошћа...

Илица... Страдаше људи од њихових ракета, бомби и топова. Потмуле, страховите детонације свакодневно долазе из правца Лукавице. Гледамо на телевизији: уништен Правни факултет. Равнају српска места окрутни НАТО-бомбардери, а чуде се. Чуде се како тај српски народ доле корача мирно, пркосно, док нас они бомбардују. А ноћ, ноћ је најјезивија.

Кад дође дванаест сати, па до јутра, непрекидно надлећу и просипају свој смртоносни товар.

Гађају путеве, мостове, фабрике. Кажу да гађају складишта муниције. Ноћ често претварају у дан. Цела сарајевска котлина блешти. Тешко је описати како изгледа кад те свакодневно, из минута у минут, надлећу тешки бомбардери који урлају, а затим се чују потмуле експлозије. Страх је, ипак, присутан. Имамо рањеника, али и људи са нервним стресом, највише деце. Долазе уплашена, вриште. Родитељи избезумљени. Приметио сам једну интересантну ствар: за тих десетак дана више од петнаесторо деце примљено је у болницу због затвора - опстипације. Немају столицу. Обично се дешавало да у месец дана дође једно дете са таквим проблемом. Овог пута, петнаесторо за десет дана. Услед страха дошло је до затвора, до престанка рада црева и надутости трбуха. То, вероватно, до сада још није описано. Тема за неки од конгреса психијатара или дечјих психолога - како "НАТО-авијација плаши децу". На телевизији гледамо страдање добара Републике Српске - страдање телевизијских торњева, комуникационих система, мостова, путева, фабрика, фарми стоке. За те две недеље погодише више од седам стотина различитих циљева. Преко три и по хиљаде борбених летова. Кажу да је то највећи број од Другог светског рата у тако кратком времену. Рано јутро, пет сати. Стиже хитна помоћ. Уносе младића, неких двадесет седам-двадесет осам година. Презиме му је Галинац. Из Вогошће је.

Раскомадан, али још жив. Гледам га, а он ме препознаје: "Докторе Лазићу, хоћу ли преживети? Молим те, не дај да умрем!" А ја гледам и кажем: "Преживећеш, другар, преживећеш. Сад ћемо те оперисати, биће све у реду." А он ме пита: "Докторе, докторе, шта је с мојом сестром?" Кажем: "Ту је сестра, не брини, само ти лези, видећу." Излазим, питам људе који су га довели шта се десило. Кажу, страдао од ракете једног НАТО-бомбардера, наједном од мостова између Средњег и Семизовца, ујутру у три-пола четири. Сестра му је остала мртва, раскомадана. Пре седам дана погинуо му је брат близнац, сахрањен на Палама. Он и сестра ишли су на "седмицу" брату на Пале, да би се под заштитом ноћи, у два-три ујутру, вратили кући, у Вогошћу. НАТО-бомбардер је тог јутра у три-пола четири истоварио свој смртоносни терет на један од неколико мостова које су срушили на путу између Семизовца и Средњег. На несрећу, голф брата и сестре Галинац нашао се у непосредној близини. "Хоћу ли икад више видјети своју дјецу? Два мала, дивна дјечака. Докторе, хоће ли моја дјеца остати без оца?" Кажем: "Галинац, не брини. Све ће бити у реду." Помоћи није било. Умро је након пола сата. Мало затим стиже старији човек, уплашен, избезумљен. Распитује се за сина и кћерку. Остарио је у тренутку. За седам дана је изгубио два сина близнаца и кћер. Остао је са два унука. Шта радите?! Зашто уништавате људске животе?! Ко вас је звао?! Ко се бори против вас?! Зашто се мешате?!

Уништите једну породицу! Кажете да сте прецизни, да не убијате људе, да уништавате само материјалне циљеве. Па довољно је само ово што сте урадили са породицом Галинац да будете ратни злочинци. Оптужујете Карацића, Младића, Мартића, не знам кога још, због овог или оног бомбардовања. А како се зове ваш генерал? Како се зове генерални секретар НАТО-савеза? Како се зове пилот који је испалио ту ракету и убио

три млада живота, оставио два мала сирочета? Оставио оца без троје деце! Па зар ви нисте највећи ратни злочинци које свет зна?! Али, изгледа, да сте ви сила, а сила Бога не моли и сила себе неће да оптужи. Али ја ћу једнога дана бити сведок. Сведочићу о злочину пилота НАТО-авиона и његовог команданта, мислим да се презива Смит. Сведочићу о злочину Вилија Класа и НАТО-пакта, о злочину Бутроса Галија. Сви ви сте ратни злочинци, господо! Ево, ових дана, док пишем овај дневник, траје Међународна мировна конференција у Дејтону, Охајо. Немам снаге да причам о западној Босни, о паду Дрвара, Петровца, Мркоњић-Града, Санског Моста, Шипова. Немам снаге да причам о томе, јер не знам шта да кажем. Како је то пало, зашто је пало, да ли је морало да падне? Да ли је то неко унапред предвидео? Али једно знам: српски борци тамо су остали сами, као и Срби у Крајини. Нису могли да се одупру огромном броју регуларних војника хрватске армије, хрватских гардиста, Хрватског вијећа обране, муслиманских снага и НАТО-авијације. Нису могли да се одупру снагама за брзе интервенције са њиховом тешком артиљеријом. Морали су да се повуку према Бањалуци.

И, зачудо, кад све погледаш, кад то све паде, дођосмо до бројке 51:49 одсто. И, онда, одмах се заказује Конференција. Како све то иде некако синхронизовано? А Конференција - прави спектакл!

Овај дневник, ове речи, диктирам на Светог Арханђела, 21. новембра.

Ево, вечерас објавише да је потписан мир. На муслиманској телевизији видех "неки" хотел "Сарајево". То је некад био хотел "Београд". Веселје, шампањац. Радују се. Наши јављају да је у Бањалуци славље. Приказују Пале. Нигде живе душе. На Илици, нико се не радује. У подвести се плаше да ти преговори нису донели ништа добро. И ја се плашим. Плашим се преговора где главну реч воде Американци и западњаци, који глуме миротворце и неутралне, а до јуче су нас тукли својим челичним грдосијама и артиљеријом тешког калибра. Подсећају ме на вука који мења длаку, а ћуд никако.

Нису успели НАТО-нападима, а сада покушавају на други начин, као миротворци. И страх ме је, јер ми, Срби, обично у рату изпржимо, а у миру све изгубимо. Страх ме је да ће нас ови преговори одвести тамо где не треба. А опет се надам. Надам се да ће бити добро. Ми Срби се надамо, ево већ десет векова, а нада никако да нам се оствари. Али страх, страх се, углавном, показивао оправданим. Дај Боже да је ово мир, да је ово крај рата, јер то је, ипак, најважније! Па у миру да се боримо за вековну српску земљу, за српску отаџбину. Помози Боже и свети Арханђеле Михаило, на чији се дан потписа мир, да је то прави мир, да није превара! Шта још рећи?

Мир Републици Српској, мир српском народу, мир Србији, Балкану и свету. Или рећи - мир божији. Надам се да је "мир" права реч, и да је истина. Овај дневник завршавам вечерас том реченицом. А ако буде другачије, писаће се још један дневник, вероватно још крвавији, још страшнији, али краћи. Јер жртве ће бити велике, огромне. И зато, опет, нека је ово мир, нека је ово крај рата, нека је ово и крај мога писања! Желим мир свој деци света и својој деци! Јер овај рат је био и остао буктиња која може поново да се распламса. Нека на овај дан та буктиња буде заувек угашена. Нека свет крене неким новим и лепшим животом, а и ми Срби у њему. А ја? Ја ћу се вратити у свој Ниш, својој деци, пријатељима, живети тамо, радити и причати о најлепшој епопеји, о неизмерној храбрости и лепоти живљења српскога народа, о његовој величанственој борби. И свакога тренутка, на сваком месту, у срцу ће ми бити овај народ, овај простор где проведох пуне три године. Највећа награда биће ми ако ова земља остане српска, ако

мој народ буде живео лепо, ако не доживи судбину српских крајина. Само то да се не деси! То ће ми бити награда, то ће ми бити задовољство.

Онда ћу долазити овде више пута годишње, да седим са својим пријатељима, да причамо, да се присећамо ратних дана, и кажемо: "Дабогда се не поновило!" А за крај, нешто што сам написао на једном листу, 5. децембра 1994. године... На телевизији, око 21 час, чух речи неке песме: "Да ли сте икад сањали свој родни крај?" Сањам га сваке вечери. Ја то најбоље знам. Сањам своју породицу, своју децу, своју улицу, свој град. И кад ме питате како живим овде, под Игманом, ево већ пуне две године, а породица тамо... тамо далеко, у Нишу, ја кажем: ја сам овде, на јави, са својим народом, а ноћу, кад легнем, у сну, са својом децом. Ујутро не знам шта је сан, а шта јава.

КРАЈ

О писцу

Др Миодраг Лазих рођен је у Земуну 31.5.1955. године, где је и завршио основну школу. Отац, официр, бива премештен у Ниш. У том граду Лазих завршава гимназију, а затим и студије медицине. Као студент, активно се бави спортом (одбојком и фудбалом).

Специјализацију из хирургије завршава на ВМА у Београду, у својој тридесетој години, и постаје један од најмлађих хирурга. Потом, годину дана ради у Војној болници у Нишу, а онда прелази на Хируршку клинику Клиничког центра, где и данас ради. На позив народа Српске Крајине, у јулу 1991, одлази, као хирург добровољац, и годину дана ради у ратним болницама у Двору на Уни, у Глини и Костајници. Са борцима учествује у продору коридора. У јулу 1992. године враћа се у Ниш, породици, деци - сину Пеђи који има шест година и кћерки Нини од четири. У бившој БиХ букти рат. Као добровољац, у септембру 1992. године одлази на Пале, у болницу Коран. После месец дана, као шеф хируршке екипе, одлази на Илицу и ради у ратној болници "Жица" у Блажују. Дошао на месец дана - остао четрдесет месеци. Као једини хирург за трбух и грудни кош ради скоро две године на простору најширег ратишта Републике Српске (пет општина са више од 100.000 становника). Са неколико хирурга, лекара опште праксе и средњег медицинског особља, пример је херојства "људи у белом" (о чему најбоље сведочи сам Дневник ратног хирурга). Поред исцрпљујућег рада и писања Дневника, стиже да напише и 16 стручних радова и учествује на три велика међународна конгреса, на којима његови радови изазивају велику пажњу стручњака. Године 1994. добија звање примаријуса. За његов рад у Републици Српској, његова светост патријарх Павле га одликује Орденом светог Саве. Носилац је и низа других признања. Фебруара 1996. године одлази из Српског Сарајева, кући, у Ниш. Како сам каже: "Одлазим са тугом и сетом. Поносан сам што сам се борио и делио добро и зло са херојским народом Српског Сарајева. Тужан сам и сломљен због њихове трагедије..." Сину др Лазиха, Пеђи, сада је десет година, а кћерки Нини осам. Др Миодраг Лазих сада ради на Хируршкој клиници у Нишу. Начелник је Торакалне хирургије са трауматологијом.